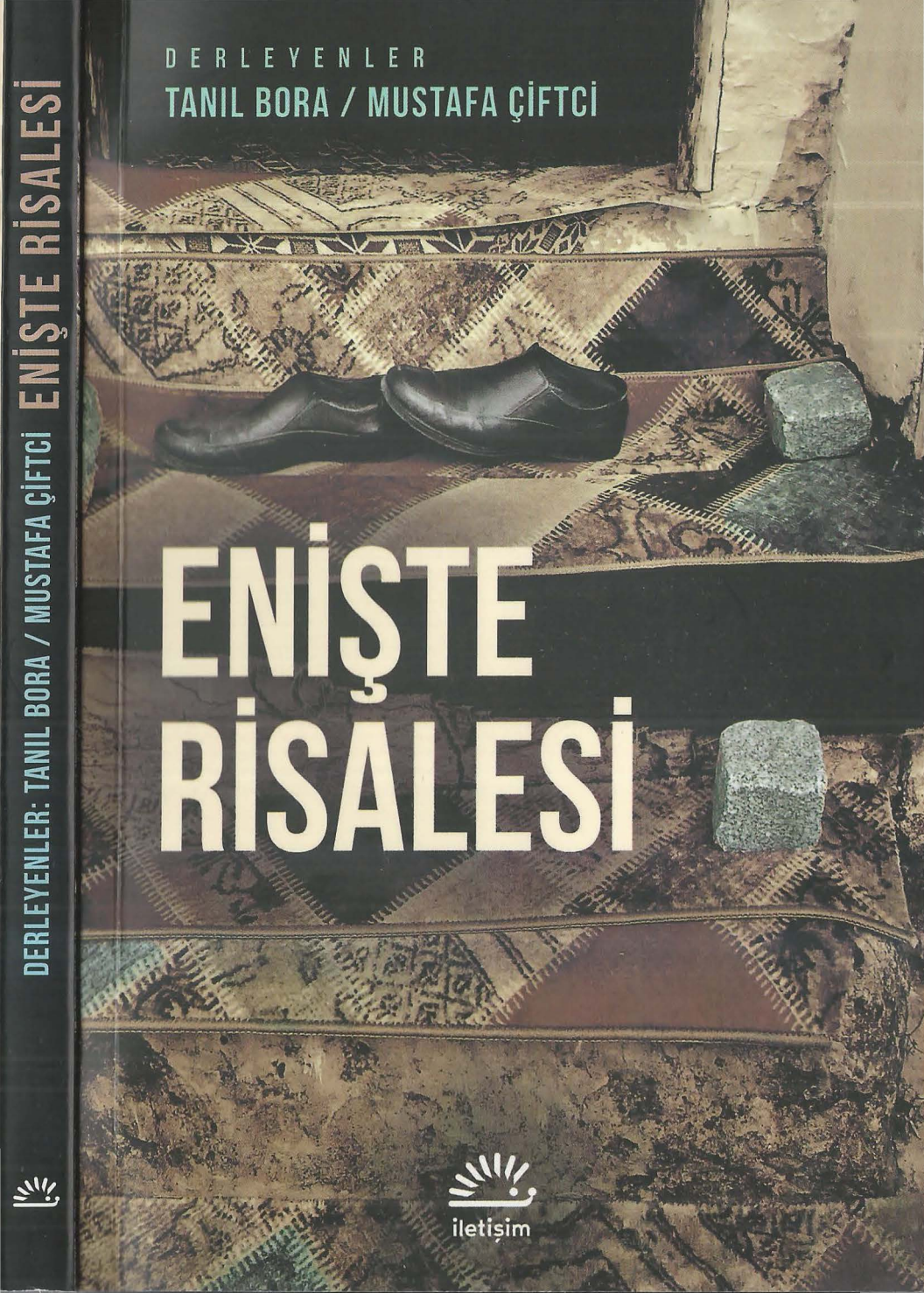

DERLEYENLER
TANIL BORA / MUSTAFA ÇİFTCİ
ENİŞTE RİSALESİ
iletişim
DERLEYENLER: TANIL BORA / MUSTAFA ÇİFTCİ ENİŞTE RİSALESİ

Derleyenler
TANIL BORA - MUSTAFA ÇİFTCİ
Enişte Risalesi

İletişim Yayınları 2818 • Bugünün Kitapları 242
ISBN-13: 978-975-05-2737-1
© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2019, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Hüseyin Türk
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
TANIL BORA - MUSTAFA ÇİFTCİ

Enişte Risalesi

iletişim

İÇİNDEKİLER

Enişte Gölgesi

Tanıl Bora 7

Enişte: Bir Estetik ve Perspektif Meselesi

Ahmet Tulgar 15

Bir Fiat Doblo Erkeği Olarak Enişte

Funda Şenol Cantek 19

İbrahim'in "Tek İdeolojik Sorunu" ya da *Pardon*'daki Enişteyi Yanlış Bilinç Olarak Okumak

Kadir Dede 29

Yabancı Damatlara "Enişte" Şakası

Rita Ender - Jared Conrad-Bradshaw 59

Özer Uçuran Çiller - Bir Enişte Portresi: Enişte Diyor ki...

Metin Solmaz 79

APİS MELLİFERA
MUSTAFA ÇİFTCİ 85

ENİŞTEM, BALONLAR VE SEMAVER
CİHAN AKTAŞ 93

ÇETİNDİR BENİM ENİŞTEM
BAĞIŞ ERTEN 111

ENİŞTEM KAMYONCU HAYRİ
ÇAĞATAY HAKAN GÜRKAN 119

ENİŞTEM ÖYLE ADAMDI
GİRAY KEMER 127

BU PEKMEZ BİZE YETMEZ, ENİŞTE KİME DENMEZ?
TAÇLI YAZICIOĞLU 131

KARA NEVZAT
EMRE AKDERE 149

ALDIM VERDİM, BEN SENİ YENDİM
TOLGA ARVAS 155

RECEP ENİŞTE
İMDAT AVŞAR 163

YAZARLAR 179

Enişte Gölgesi

Tanıl Bora

Elinizdeki kitap, 2017'de çıkan *Yengeler Cumhuriyeti*'nin artçısı sayılabilir. Mustafa Çiftci'yle birlikte derlemiştik. Mustafa, "bi' tane daha bi' şey yapalım," diyerek takipçisi oldu, yengenin yanına enişteyi koyalım dedik, neticesi budur. *Yengeler*'in takdimini Mustafa Çiftci yazmıştı, *Enişteler*'inkini ben üstlendim.

Bu kitapta da iki tür yazı yer alıyor. İlk bölümde, enişte 'müessesesi' üzerine düşünen veya onun bir cephesini (veya Metin Solmaz'ın katkısı gibi bir 'örnek-olayını') ele alan araştırma-inceleme mahiyetinde yazılar var. İkinci bölümde ise, arada yine enişte lik 'müessesesi' üzerine fikir yürütmekten geri kalmadan, anı ile hikâyeyi harmanlayan, müşahhas bazı enişteleri yâd eden yazılardır.

*

Enişte kelimesinin kökeni, sözlüklerde Farsça "zengin çiftçi, kodaman" anlamına gelen *anguşte*'ye dayandırılıyor ama her yerde bunun kesin bir bilgi değil, kuvvetlice bir spekülasyon olduğu belirtiliyor. Yine Farsça "parmak" an-

lamındaki *anguşt* kelimesinden türetilmiş olma ihtimali de zikrediliyor – bu da "parmakla gösterilen" çağrışımı üzerinden, "kodaman" anlamına komşu.

Enişte'ye Türkçe kök bulanlar da var. "İni"nin eski Türkçe(ler)de "büyük kardeş" anlamına geldiğini, "müştereklik, ortaklık" belirten "-ş" eki ve "kenetleme, birleştirme" mahiyetindeki "-aş" ve "-te" yapım eklerinin katkısıyla oluşan "inişte" kelimesinin, "iki aileyi birleştiren, kenetleyen büyük erkek kardeş" anlamını hâsıl ettiğini ileri sürüyorlar. Bu iddia, kelimenin halk dilinde "inişte" diye telâffuz edilmesinden destek alıyor.[1] Türkçe kök arayan başkaları, enişte'nin, eski Türkçe lehçelerinde "büyük kız kardeşin kocası, babanın küçük kız kardeşinin kocası" anlamına gelen "yezne" (veya "cezde") sözünün yerini aldığı iddiasındalar. Ama bu yer değiştirmenin nasıl husule geldiği, açık değil.[2]

*

Anlamı, sözlüklerde "Bir kimsenin kız kardeşinin veya kadın hısımlarından birinin kocası" diye tanımlanıyor enişte'nin. Veya, "bir yakın akrabanın kocası". Belki kız kardeşin kocası aslî veya birinci derece enişte'lik makamına, halanın, teyzenin kocası talî veya ikinci derece enişteliğe uygun görülebilir. Farsçada enişte yerine kullanılan üç ayrı kelime varmış: Kız kardeşin kocası için "damad", halanın kocası için "şohar", teyzeninki için "şoharkhale"

Üçüncü derece enişteliği de bilirsiniz. Memleketin birinden bir kadınla evlenmiş, yani oradan "kız almış" birisi, bütün o memleketin enişte'sidir. Misal, Aksu, anne tarafından Yozgatlıdır, ben de bu durumda Yozgat'ın enişte'si oluyorum; ki bu

1 http://dil-baz.blogspot.com/2016/02/buyuk-erkek-kardesin-karsanlamnda-ki.html

2 https://ilknuroner.wordpress.com/2019/01/06/elti-eniste-yenge-kelimelerinin-etimolojisi-uzerine/

derlemeyi birlikte hazırladığımız muhterem ortağım Yozgatlı Mustafa Çiftci nezdinde fevkalade yüksek bir payedir.

Batı dillerindeki sözlükler ise Türkçedeki enişte'yi kayınbiradere 'indirgeyerek' karşılıyorlar (*brother in law, mari de la soeur, beau-frère*).

*

Latife Tekin'in *Malves City*'sinde "herkes herkesin üveyiydi," denir ya bir yerde – enişte de adeta herkesin kaynı... Evlilik yoluyla edinilmiş bir hısımlık. "Öz" olmayan bir akraba. Dışarlıklı. Bu onu biraz güvenilmez, biraz tekinsiz kılıyor. Metin Solmaz'ın işittiğine göre, bazı yerlerde enişte için "öldürülmesi mümkün olmayan düşman," bile derlermiş. Ben de bir Gercüş sözü öğrendim: "Enişte gölgesi, geven gölgesi" (geven: cılız çalıdır, yaramaz bir bitki).

Eh, meşhur "Bayram değil seyran değil eniştem beni niye öptü?" sözü de eniştenin tekinsizliğine delâlet etmez mi? Sözlük, ani enişte samimiyetine atfedilen anlamı şu akıl yürütmeyle yankılıyor: "Durup dururken gösterilen bu yakınlığın, açık bir nedeni olmadığına göre gizli bir nedeni var demek ki."[3] İnternet kaynaklarında defalarca tekrar edilen bir başka açıklama, şöyle: "Umulmadık bir anda beklenmeyen bir davranışla karşılaşıp şaşırmak. Art niyet aramak. İşin içinde iş olduğunu düşünmek." Bir *Ekşi Sözlük* müellifi, "gizli neden" ve "art niyet"in kaynağını, "eniştelerin baldızlara olan zaafı"nda arıyor.[4]

*

Beri yandan, "akrabalık sistemleri"ne güçlenme, genişleme imkânları sağlayan bir kapı, enişte lik. (Eniştenin ay-

3 Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2003, s. 159.

4 "Pancake", 11 Mayıs 2000.

nı zamanda sözgelimi kuzen olduğu, 'pekiştirici' durumları da hesaba katarak.) Aile temelli beşerî ittifak sistemi için 'açılım' sağlayan bir pozisyon. Aile ve akrabalık ilişkilerinin ekonomi-politiğini didikleyen antropologlar, "kız alan" konumundakilerin akrabalık hiyerarşisindeki borçlu konumuna dikkat çekiyorlar.[5] Elbette "erkek tarafı" olmanın ağırlığı bakidir ama yine de, "kız alan" özel bir armağan almıştır, karşılığı beklenir. Eniştenin, düğün mesarifinden, 'geçindirmeden' de öte, mümkün mertebe istifadeli olması umulur. Kelimenin varsayılan Farsça kökenindeki *anguşte*'nin "zengin çiftçi, kodaman" anlamı bu beklentiyle alâkalı olmasın?

*

Türkçe edebiyatta enişte 'sorunsalını' işleyen baş eser, Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Çamlıca'daki Eniştemiz*'idir.[6] Elbette bu 'sorunsalı işlemek' değildir kitabın meselesi; Hisar orada trajikomik diyebileceğimiz bir tip çizer, tipin anlatıcının eniştesi olması vesileseldir. Bununla beraber, eniştelik müessesesi üzerine de bir şeyler söyler roman.

Melankolik muhafazakârlığın pîri olan Abdülhak Şinasi'nin romanı, 20. yüzyıl başlarında, Osmanlı'nın son devrinin İstanbul'unda geçer. Romana adını veren enişte, –ismi hiç zikredilmez–, bu geçiş devri buhranının yarımlıklarını, eğretiliklerini şahsında birleştirmiştir. Tutarsızlık, –"kendi fikirlerine sadakatsizliği" (s. 159)–, onun karakteridir. Bir yanda "daimî yaşama hazzı" ve aşırı iyimserlik, diğer yanda ağır evhamlar ve takıntılar arasında salınır; sofulukla dünya zevkleri arasında salınır; acelecilikle mütevekkil bir gi-

5 Wendy James, *Törensel Hayvan*, çev. Sevda Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 206.

6 Elimde bir sahaf ganimeti olarak ilk basımı bulunuyor: Abdülhak Şinasi Hisar, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, Hilmi Kitabevi, Ankara, 1944, s. 31. Yazıdaki sayfa atıfları bu ilk basımdandır. Güncel basımı Yapı Kredi Kültür Yayınları'ndandır (4. basım, 2012).

rişimsizlik arasında salınır. Romantiktir. Kendini inandırıcı kılamayan ukalâlığıyla "kulak asılmaz" ve bilhassa "çocuksu" biridir.

Adı verilmeyen enişte, "deli enişte" diye sıfatlandırılır zaten. Belli ki aile içinde de öyle anılıyordur. Anlatıcı, aslında insanların çoğunun yarı deli olduğu düşünüldüğünde, bu delilik sıfatını "bir şeffaflık ve sahihlik alâmeti" olarak anlamak gerektiğini söyler. Enişte, aslında bütün cemiyetin deliliklerini (tutarsızlıklarını, çocuksuluğunu...) saklamadan, açık seçik temsil ediyordur.

Üçüncü derece eniştelik nişanı da takılıdır Çamlıca'daki Eniştemiz'in göğsünde: Hep Arap vilayetlerinde birtakım ufak memuriyetlere tayin olduğundan (bunlar hep kısa sürüyor, azledilip kös kös geri dönüyordur), "sanki Arabistan'ın da eniştesi" sayılıyordur (s. 221)!

Aslında o anlatıcının nokta-i nazarında ikinci dereceden enişte dir: halasının kocasıdır. Anlatıcı, enişteyi esas olarak ailenin çocuklarının akrabası olarak konumlandırır: Enişte, "hareminden ziyade kızını ve akraba çocuklarını sever gibi"dir (s. 30). Çocuksuluğu, burada da kendini gösterir. Çocukları, babalarının zevk almadığı, belli ki avamî bulduğu yerlere enişte götürür (s. 141). Buralar arasında sirk gösterileri de vardır ve "hanımlar" onun bu gösterilere olan ilgisini "cambaz kızları seyretme merakına" bağlarlar (s. 148).

Deli enişte, ailenin alay konusu ama bir yandan da eksen şahsiyetidir. Aile sohbetlerinin daimî gündemindedir. Geniş ailenin "hanımları" sürekli ondan şikâyetçidirler. Halası da annesi de onu hep tenkit eder, münasebetsiz bulur, ondan mahcubiyet duyarlar. Halayı üzdükçe üzer. Annesi anlatıcımıza onun lâflarını taklit ettiği için çıkışır: "Enişteni ne diye taklit etmek istiyorsun?" (s. 187). "Deliliğinden", çocuksuluğundan, işindeki başarısızlığından gayri, "münasebet-

siz münasebetler"inden, hovardalığından yakınırlar. (Romanın anlatıcısı, belki enişteyi kayırdığından, belki mahreme girip münasebetsizlik etmek istemediğinden, ama belki biraz abartıldıklarına dair şüphesinden, iddiaların bu aslından hiç bahsetmez.)

Neticede hala enişteden boşanır. Ama boşanma, anlatıcımızın ve ailenin diğer fertlerinin enişteyle rabıtasını sona erdirmez: "Bizim kendisini deli diye lâkaplandırmaya belki hâlâ hakkımız vardıysa da enişte mi demeye şüphesiz hakkımız kalmamıştı. Ancak eskiye rağbet o kadar tabiidir ki onu yine böyle çağırmakta devam ediyorduk." (s. 261) Abdülhak Şinasi'nin eskiye rağbete olan rağbetini biliyoruz; lakin romandaki anlatıcının ve diğer aile fertlerinin enişteyle yakınlığının sebepleri belli ki eskiye rağbetten fazladır. Bir şekilde seviyorlardır adamı; kıyamıyorlar, hiç yoksa ilginç buluyorlardır. Enişte halayla tekrar bir araya gelmek için manevralar yaparken ailenin büyükleriyle temasını sürdürür. (Anlatıcımız neticeyi şu mahzun lakonizmle bildirir: "Halanın gönlünü edemedik.") Anlatıcı, "ex"-enişteyle temasını zaten hiç kesmez. Hasta olduğunu öğrendiğinde muhakkak ziyaretine gider. Onun çocuksu hovardalık teşebbüslerine, "alçak bir muhabbet tellâlıyla ahbaplık" tuzağına düşmesine, üzülerek tanıklık eder.

Çamlıca'daki deli enişte, aile şemsiyesi altında bir farklılığı, korumalı bir yenilikçiliği temsil eder. Arada şemsiyenin dışına bir adım atıp ıslanmayı sağlar, küçük kaçamakların refikidir. İlginçtir, hoştur.

*Çamlıca'daki Enişte*miz, enişte lik müessesesini çocuklar veya ergenler bakış açısından anlatır. Özellikle erkek ergenler nezdinde, enişte, kirveninkine benzer bir sosyal role adaydır. Geçiş ritüellerine kılavuz kaptanlık yapabilir. Anne babayı muhatap etmeden, küçük kaçamaklara, kabul edilebilir ihlâllerin suç ortağı olabilir; böylece ebeveyn adına

bunlara nezaret ederken, küçük sıpanın da istiklâlini kazandığını zannetmesini sağlayabilir.

Abdülhak Şinasi Hisar'ın "deli enişte"si, evet, modernleşmeye geçiş sürecinin eğretiliğini, ikiliklerini, kararsızlıklarını, çocuksuluğunu temsil ederken; galiba enîştenin dışarlıklı mevkii (hem aileden hem "öz" değil) üzerinden bu tatsızlıkları "dışlaştırma" meylini veya 'imkânını' da temsil eder – ve bu sayede, o hale bir şefkatle bakmayı da mümkün kılar.

*

Bu kitaptaki kimi yazılarda bahsedilen müşahhas enişteler gibi benim de bende çok iz bırakmış bir enîştem vardı. Kendi adı enişte lâkabıyla birleşmiş, zihnimde "enişte" jenerik adının somut karşılığına dönüşmüş bir enişte: Halit enişte. Şermin teyzemin kocası. Bu kitabın yayımından yaklaşık bir buçuk yıl önce kaybedene kadar, kırk beş yıla yaklaşan bir ülfetimiz oldu. Kan bağımın olduğu pek çok akrabamdan daha yakındı. Tam anlamıyla kirve-enişteydi. Üzerimde hakkı vardır. Fikren hiç anlaşamadım, siyasî konular konuşmaktan hep kaçındım. Ama çılgın hayat enerjisi, müthiş iyimserliği, sevmeyi sevişi, bir şeylere hayran olup beğenme iştahı, bana hep 'iyi' geldi, hâlâ da iyi geliyor. Bu küçük derlemeyi, Mustafa Çiftci de helâl ediyor, –ne olsa Yozgat'ın enîştesiyim!–, Halit enişteme ithaf etmek istiyorum.

Enişte: Bir Estetik ve Perspektif Meselesi

Ahmet Tulgar

Enişte dönen bir şeydir. Karısının zemininde, kendisine yönelen bakışlara göre, bakışların etkisiyle, bakışlar nezdinde bir topaç gibi dönerken, birbirinden farklı görüntüler sergiler, farklı işaretler gönderir, farklı estetik duyumlara yol açar, farklı hisler uyandırır. Enişte, bir perspektif meselesidir, enişteyi perspektifler inşa eder. Türkçede ve Türkiye'de enişte öncelikle iki kategoriye ayrışır. Akrabalık derecesine göre enişte 'kardeş kocası' ve 'teyze ya da hala kocası' olarak iki farklı kategoride algılanır, iki farklı perspektiften inşa olur. Enişte aile ortamının yanar döneridir. Seks ya da şiddet yanar, bunların olmadığı yerde söner.

Enişte bir estetik meselesi olarak algılanır. Mütemadiyen ölçülür, biçilir. Enişte, her daim alıcı gözlerin, mütecessis bakışların, duraksız temaşaların, tehlikeli nazarların, delici merakların hedefidir. Herkes perspektifine göre enişteye bir şeyleri merak eder. Enişte, içinde mahremi fokurdayan bir kazandır akrabaların algısında. Kimse enişteye kayıtsız kalamaz. Sadece kardeş kocalığı ile teyze, hala kocalığı arasındaki oldukça değişken mesafeye göre enişteye yönelik bu ilginin ölçüsü artar ya da azalır.

Enişte bir işlev temsilidir. Enişte işleve indirgenmiş şahıstır. Salt, çıplak işlev. Enişte cinsel işlevi ile iktisadi işlevi arasında gidip gelirken kendisini birey olarak sunabilmesi ya da dayatabilmesi için tek yol bırakılır: Flört. Evin ikinci kadını ile flört: Baldız. Enişte aile müessesesine her dem bir tehdit, potansiyel bir rakip olarak girer ve rekabet üretir. Enişte bu anlamda bir açılmadır. Enişte çekirdek ailenin çıtladığı, kapalı aile biriminin ucu açık bir yapıya dönüştüğü uğraktır. Erkekler enişte ile kadınlar kardeşleriyle rekabete girmiştir artık. Alttan alta da olsa, imalarla sürdürülse de bu rekabet. Rekabetin itici gücünün cinsellik mi iktisat mı olduğu duruma göre değişir ya da bazı durumlarda olabileceği gibi ikisi birden devrededir.

Enişte genel ahlâkın riyakârlığının ortalık yerinde seksin manifest olmuş halidir. Resmiyet kazanmış, konforlu ve risksiz seksin. Aile ortamlarında sözü edilmeyen, bilmezden gelinen, hatta evdeki iki katılımcısı dışında ailenin diğer mensuplarının düşünmekten, tahayyül etmekten kaçındığı resmî seksin karşısına bir özgürlük potansiyeli, bir gelecek müjdesi, bir cinsel gösterge, bir normalizasyon faktörü olarak yerleşir enişte. Rutin olduğu için gözden düşmüş, görülmez olmuş seks enişte eve gelmesiyle ve enişte in işlevinde her defasında başlangıcını hatırlatarak görünür, bilinir, düşünülür olur.

Trajik Nüans'taki (Can Yayınları, 2016) 'Müntehirin Arşivi' adlı öykümde yeni evli genç kadın balayından sonra kocası ile beraber anne babasını ziyaret edişlerini şöyle anlatır: "Balayından döndüğümüzde annemi babamı ziyarete gittik. Amcamla yengem de oradaydı. Tuhaf bir duygu. Kocamla ana babamın, akrabalarımın karşısına çıkmak beni tahrik etmişti. Daha doğrusu, babamın, amcamın benim yanımdaki o adamla bir haftadır sevişiğimizi bildiklerini bilmek beni heyecanlandırmıştı. İnsanın kiminle seks yaptığının baş-

kaları tarafından bilinmesi heyecan verici. Yeniden yaşıyorsun sanki yaşadıklarını. Kocam yanımda ev ziyaretleri yapmayı çok seviyorum. Bir kere de yatıya gideceğiz babamlara. Neyse. Beni iyi konuşturdunuz. Bravo."

İlk romanımda da (*Volkan'ın Romanı*, Everest Yayınları, 2006) kahramanlardan biri enişte konumundan eyleme geçiyordu. Romanın birincil kahramanı Volkan, babasını kızkardeşinin kocası olan eniştesinden kıskanıyor, babası ile eniştesini birbirine çok benzetiyor, ikisinin etkisini kendisi ve yeğeni üzerinde gözlüyordu. Eniştesinin babasını aşağıladığını düşünüyor, bu yüzden eniştesine öfke duyuyordu. Bir yandan da eniştesi, Volkan'ın olmak istediği ya da olmasının beklendiği, ama olamayacağını bildiği kişiydi. Erkek çocukların enişte ile ilişkisi bazen kompleks bir ilişki olabilir. Her halükârda enişte, aile içine girdiğinde ailedeki diğer çocuk ya da çocuklar ona yönelirken Freud'un kompleks üçgenleri kırılır, kıskançlık vektörü değişir, yeni üçgenler oluşur.

Bende enişte öyküsü çok. *Bakmadığınız Bir Yer Kalmıştı*'daki (Can Yayınları, 2018) 'Kavun' adlı öykümde de anlatıcı genç adam, çocukluğunda eniştesinin sevgisi için kuzeniyle (enişte'nin oğlu) rekabete girmiş ve kazanmıştır. Şimdi ise çocukluğunda yakışıklılığı ve iktidarıyla birçok kişi gibi kendisini de hayran bırakmış ama elden ayaktan düştüğünde teyzesi tarafından aşağılanan eniştesini kurtarmaya çalışır. Buluğ çağındaki erkek çocuk eniştesinde erkek estetiğiyle tanışırken, ergenliğin de eşiğini geçmektedir. Enişte ile babanın, kuzen ile oğulun rekabeti perspektif değişimleriyle sürer.

Enişteyi görünür kılan işlevidir. Seks potansiyeli ya da iktisadi getirisi. Bu işlevleri yerine getiremezse enişte aile arasında handiyse bir lüzumsuzluk, beklentilere karşılık vermeyen bir fazladan yüktür. Onu görünmez olmaktan kurtaracak tek şey artık şiddettir. Uygulayacağı şiddet. Estetik ve

iktisadın yetmediği yerde şiddet ortaya çıkacaktır. Enişte aile içinde bir de şiddet potansiyelidir böylelikle işte.

En muhafazakâr topluluklarda bile "enişteniz olur" deyimiyle lanse edildiğinde bir delikanlının, mahallenin en güzel kızına sarkmasını bile hoş gördüren, kabullendiren şiddette bir cinsel iktidar yayan enişte imgesi, dar bir akrabalık kavramı olan baldızı da kendisiyle birlikte seks imgelerinin alanına taşır. Enişte-baldız düalizmi bir kadını bir kez daha heteroseksüel ilişkiler oyununa kendi tercihiyle değil erkeğin iradi eylemiyle katılır konuma yerleştirecektir. Baldız eniştenin perspektifinden, eniştenin iradesiyle oluşmuş bir akrabalık konumudur.

Resmî nikâh gibi sıradan ve dar bir niyetle, damatlık gibi çocuklaştırıcı, evlatlaştırıcı, kardeşleştirici bir konumda aile içine giren bu yeni erkek, tam da içine girdiği ailenin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden inşa edildikçe niyeti bozacak, ya enişte estetiği ve tasavvuru doğrultusunda genel ahlâk denilen riyakârlık talimatnamesinin karşısında bir arzu objesine dönüşecek ya da hesabındaki para ve sahip olduğu mal mülk ölçüsünde aile içi iktidar ilişkilerini sarsarak kendi iktidarını kuracak, ailenin yeni ya da gizli reisi olacaktır.

Devletin ve genel ahlâkın tanıdığı yasal damatlık konumu her zaman, perspektiflerin, arzuların, beklentilerin ürünü olan enişte estetiğinin ve iktidarının karşısında cılız kalır. Yasanın karşısında arzunun, geleneğin karşısında faydanın, resmiyetin karşısında estetiğin gücüdür enişte.

BİR FİAT DOBLO ERKEĞİ OLARAK ENİŞTE

FUNDA ŞENOL CANTEK

Eniştelik kurumuna yaklaşımlar muhtelif. İki başlığa ayıralım dersek, aileye dışarıdan gelip, hem mahremiyeti ihlal eden, hem de ailenin imkânlarından yararlanan bir kişiden yahut beraberinde getirdiği yabancı kültürün penceresinden dünyayı gösteren, ufuk açan, destek olan, hatta bazen "el

uşağı"na dönüştürülen bir figürden söz etmiş oluruz. Bu yazıda olumsuz enişte algısına değineceğim daha çok.

Enişte'nin yengeden farkı geleneksel cinsiyet rollerine bağlı olarak, girdiği yeni aile tarafından özel alana çekilmekten çok, özel alanın kapısını kamusal alana aralamak, içeriye ferah bir nefes veya boğucu bir hava üflemek, diyebiliriz. Bazen dışarının neşesiyle birlikte kirini pasını da beraberinde getirir enişte.

Farsça bir kelime olan enişte'nin manidar bir sözlük anlamı var: anguşte, yani zengin çiftçi. Kırsal Ortadoğu kültürlerinde enişteye gösterilen saygının, ihtimamın derecesini evlilik yoluyla ortak olunacak servet ve statüye bağlamaya sevk ediyor insanı bu bilgi. Bunun yanında, Ortaçağ Avrupası'ndaki toprak sahibi feodal beylerin "ilk gece hakkı" vandallığını çağrıştırıyor. Etrafınızdaki sohbetlere kulak verdiğinizde ve sosyal medya paylaşımlarını şöyle bir gözden geçirdiğinizde, düne kadar çoğu birer yabancı olan enişte'lerin akraba kadınların meşru cinsel partnerleri olmalarının ailenin erkek üyelerinde yarattığı gerilim, şakaya vurularak geçiştirilmeye çalışılan fakat görmezden gelinemeyen bir olgu. Ailedeki bir kadına "sahip olarak" enişte payesi edinmek, aile mirasına ortak ve aile toplantılarına dahil olmak, sınıfsal ve kültürel konumuna bağlı olarak kanaat önderi haline gelmek, kimi örnekte yaşından bağımsız olarak aile içi hiyerarşinin üst basamaklarında yer almak anlamına geliyor. İster kanınız ısınsın, ister ısınmasın, zengin ve itibarlı bir enişte karşısında eliniz kolunuz bağlı olabiliyor.

Anadolu'nun bazı bölgelerinde tüm aile bireyleri damada enişte diye hitap ediyorlar. Bunun altında yatan saik, damadın aileye dışarıdan dahil olan biri olduğunu vurgulamanın ve sınırları çizmenin yanında, bu yabancılığın yarattığı saygının ailenin ortak tepkisi haline gelmesinden kaynaklanıyor olsa gerek. Saygı kisvesi altındaki horgörüyü de es geç-

meyelim. Aileye dışarıdan dahil olan ve aileden bir kadının mahremiyetine meşru biçimde girebilen erkeği bir yere yerleştirmek ve ona bir paye vermek bizimki gibi ahlâki muhafazakârlığın hâkim olduğu kültürlerde zaruri.

Aileden bir kadının meşru ve resmî cinsel partneri olarak aile mahremiyetine dahil olan eniştenin ailenin genç, özellikle cazip ve bekâr kadınlarına da arzu duyacağı endişesi bazen şakaya vurularak, bazen de tedirginlikle dillendirilen bir durum. İçinde enişte geçen birçok türkü ve şarkıda, atasözünde, deyimde bu temanın işlendiğini görüyoruz. "Enişte ablamı boşver beni iste", "Enişte enişte, gel götümü dişle" gibi erkekler tarafından yakıştırılmış, cinsel çağrışımı olanların yanında, yabancı bir erkekle kurmaktan kaçınılamayacak yakınlığın sınırlarını itinayla çizmek gereğine işaret eden ve bunun aksini bir tehlike işareti olarak gören çok bilinen halk sözünü de hatırlayalım, "Bayram değil, seyran değil, eniştem beni niye öptü?"

Bu arzunun tek taraflı olmama ihtimali daha da büyük bir tedirginlik kaynağı. Özel alanda kapalı tutulan kadınların fiziksel olarak da yakın durabildikleri babalar, erkekler kardeşler, amcalar/dayılar ve kuzenlerken, dinen ve kanunen de "nikâh düşen" ve çoğu akraba olmayan tek erkek aile bireyi eniştedir. Karşı durulamayan bu fiziksel ve kurumsal yakınlığın tarafları ateş ve baruta dönüştürmesi korkusu, muhafazakâr kültürün ahlâki kodlarında yerini almıştır. Argo kültürümüze "baldız baldan tatlıdır" sözüyle girmiş olan bu yakın tehlike, tacizkâr ve erotik göndermeleriyle, erkeğin cinsel ataklığını meşrulaştırırken, kadını edilgen ve saldırıya açık ve bazen de fettan bir arzu nesnesine dönüştürür. Çapkın enişte, ahlâksız enişte, tacizkâr enişte, hovarda enişte, zalım enişte profilleri birçok türküde/şarkıda, popüler kültür ürününde bu sebeple bu kadar sık karşımıza çıkar.

Mesela Cihan Kılıç'ın "ve Sinem" adlı çizgi romanı, ablasıyla nişanlı olduğu genç ve güzel Sinem'e tutulan Engin'in merkezinde olduğu bir hikâyedir. Mazbut bir damat adayı olan banka memuru Engin, baldızı Sinem'in pervasızlığı, özgür ruhu, kaprisleri ve güzelliğiyle büyülenmektedir ancak zengin ve yakışıklı sevgilisiyle hızlı bir hayat yaşayan Sinem bunun farkında bile değildir. Sinem'in ablasıyla evliliğe gönülsüzce ve adım adım yaklaşan Engin, Sinem'in dikkatini çekmek için elinden geleni yaparken, aile mahremiyetine dahil olarak Sinem'e yakın durmak için aile büyükleri nezdinde Sinem'in sevgilisi, zamane delikanlısı Alper'le kıyas edildiğinde efendi görünümüyle toplayacağı puanlara da güvenmektedir. Hikâye umarsız gönül yarası gibi görünen kontrol edilmesi zor arzunun Engin'i düşürdüğü komik ve sefil hallerle sürer gider. Ancak hikâyenin bir başka dikkat çekici tarafı, evlenmeye uygun bulunan kadın mazbut abla iken, arzulananın genç, güzel, seksi Sinem olmasıdır. Birkaç yıl önce sosyal medyada paylaşım rekoru kıran "enişteyle delirmeceler" başlıklı fotoğraflar dizisi, kullanıcı genç ve güzel kadının yine genç olan eniştesinin sırtında, kucağında ve eniştesi ona sarılmışken görüldüğü karelerdi. Enişte-baldız ilişkisini erotize ettiği düşünülen fotoğraflar o kadar çok alay ve tenkit konusu oldu ki, fotoğrafları paylaşan genç kız, annesiyle birlikte savcılığa başvurup paylaşımları dolaşımdan kaldırtma kararı çıkardı. Buna rağmen çeşitli sosyal medya mecralarında halen bu fotoğraflara ulaşılabilmesi ve paylaşımın hâlâ alay konusu edilmesi dikkate değer.

Enişteyle ilgili yaygın bir kültürel yargı daha var. "Enişten yoksa eşeğin de mi yok?" veya "İn yokuşta bin inişte" deyimleriyle açığa vurulan, sömürüye ve suiistimale açık bir aile bireyi olması. Hem aileden, hem de yabancı olmasının yarattığı araftaki kimliği bir beklentiye de sebebiyet veriyor muhtemelen. Enişte bağlılığını ispatlamalı, kendini aileye

kabul ettirecek, beğendirecek fedakârlıklar yapmalıdır. Aile bütçesine katkı, borç verme, hediye alma, masrafları karşılama, ağır işleri görme sorumluluklarını üstlenmesi beklenir. Aileye girmenin bedelidir bunlar: "İşte hendek, işte deve, ya kaçarsın ya geçersin/Baktın olmaz, vazgeçersin/Zordur almak bizden kızı" Karar mercii konumundaki aile bireylerinin kız çocuğuna kıymet veriyormuş gibi görünürken, kendi saygınlıklarının altını çizdikleri ve kızı bir değişim değeri olarak gördükleri kültürümüzün eseridir bu. Eniştenin dışarıya açılan kapı olması, ailenin çıkarlarını kamusal alanda temsil etmesi ve enformasyonu içeriden dışarıya, dışarıdan içeriye taşıması da bir tür eniştelik sorumluluğu, tabiri caizse aileye kabul edilmek için ödenmesi gereken diyettir. Devletin tüm istihbarat kurumları emrindeyken, 15 Temmuz darbe girişimini eniştesinden öğrendiğini beyan eden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı hatırlayalım.

Bağlamanın tellerindeki ve pavyonların neonlarındaki Doblocu enişte

Müzik kültürümüzde hatırı sayılır bir enişte külliyatı vardır. Az sayıda istisnası olmakla birlikte, türkülerdeki, şarkılardaki enişteler üçkâğıtçı, tacizkâr, hovarda ve/veya para babasıdırlar. Sosyal medya mecralarında enişte başlığı altında sıkça gönderme yapılan bu şarkılar/türküler ile deyimler ve atasözleri pek de olumlu bir enişte profili çizmezler. Rekabetçi eril kültürün izini taşıyan erkek kullanıcı yorumlarında enişte, anne-yarısı sayılan ve namusundan erkek kardeşin de sorumlu olduğu ablayı, kız kardeşi evden uzaklaştıran, bazen müdanasız, çoğunlukla da aile babasına yaranma kaygısı taşıyan sihri hısımdır. Sıklıkla âlemci olarak anılır. Yine bu mecralarda, enişte deyince akla Fiat Doblo sahibi, hafif kıro, çoğunlukla babacan ama azımsanmayacak bir

uyanıklığı olan, esnafvari bir erkek gelir. Doblo'nun gösterişli ve spor bir binek araç olmaması, yük taşımaya elverişliliği ve içinde oturana bir cazibe katmaması, taşralı veya şehirli küçük esnafın tercihi olması onu bu tür bir erkeklikle özdeşleştirmeyi beraberinde getirir. Türkülerde/şarkılarda karşımıza çıkan enişte de, iddialı olmasına rağmen kültürel, fiziksel ve parasal birikimi zayıf olan bir karakterdir. Bir motorlu aracı mutlaka vardır ama o da işlevselliği ön planda olan Doblo'dur.

Fiat Doblo erkekliği ve özellikle de AKP döneminde yükselen muhafazakâr erkekliği işaret eder, diye yineleyelim. Yeni Türkiye'nin kendisine sunduğu imkânlarla temsiliyet ve daha çok kazanma fırsatı bulan, genelde ticaretten, özellikle de küçük esnaflıktan geçinen, eğitim seviyesi düşük, ikiyüzlü bir ahlâk anlayışına sahip bile olsa aile babası bir erkek. Ya taşrada yaşamaktadır ya da şehre göçmüştür. Kamusal alanda söyleyecek sözü vardır artık, muktedirin jargonunu kullanarak siyasetten, ticaretten ve maneviyattan konuşur. Namus, ahlâk, iman önemlidir bu profil için ama hatırı sayılır bir kısmı da işret âlemlerine dalmaktan çekinmez.

Enişte bu şarkılarda ve türkülerde haramzadedir. Bazen içgüveyi olarak da girdiği ailenin iliğini kemiğini sömürür. Ailenin kızını üzer. Ankaralı Namık, "Of Enişte" şarkısında böyle bir enişteyi anlatır. Şarkıdaki kurnaz kayınbirader, önce enişteşinin hovardalığı karşısında ablasına acır ve onu korumaya çalışır görünürken ("Zalım eniştem bilmez bacımın kıymetini"), enişteşine olan borcu aklına düşer ("Karartını kaldırırım yerden enişte/hele şu borç bir bitsin"). Ablasının aymazlığını da hesaba katınca ("Sarıldım, bacım dedim kocayın gözü kara/gardaş mardaş demedi attı beni kenara/bacım korur eşini, eniştem bilir işini/Şahballı hayra yormaz bunların gidişini"), erkeklik taslamaktan vazgeçip erkek dayanışması sergilemeye karar verir ("Bak enişte bak/on tane-

ye bak/on taneye, yüz taneye bak/bin taneye bak/bizim bacıya müstehak"). Ayrıca, kültürümüzde özel alandaki sorunları görmezden gelen, besleyen, hatta evliliğin cilveleri olarak gören, "karı-kocanın arasına girilmez" şiarı bu örnekte de karşımıza çıkar. Evliliğin mahremiyetinden kaynaklanan yakınlık, "kızı verene" kadar bin dereden su getiren aileleri bile evlilik içi sorunlara belli bir mesafede durmaya yöneltir. ("Akşam kocasının koynuna girince her şeyi unutur, yine kötü biz oluruz," diyerek annemin babamla ilgili şikâyetlerini dinlemeyen anneannem geldi hemen aklıma.) Hz. Ali'ye ait olduğu söylenen "İyi damat, kazanılmış bir erkek evlattır; kötü damat ise kaybedilmiş bir kız çocuğudur," sözü evlenen kız çocuğunun kaderine terk edildiğine işaret eder.

Kimi durumlarda ise enişte ibret alınacak bir statüsü ve birikimi olan rol modelidir. Model teşkil etmesi eğitim seviyesinin yüksekliği, sınıfı, statüsü ile ilintili olmak zorunda da değildir. Toplum ahlâkına çok da uygun düşmeyen, renkli, haz dolu ve hızlı bir hayat süren bir enişte de olabilir söz konusu olan. Yine Ankaralı Namık'ın "Dokumacı Kızlar" şarkısında resmedilen enişte portresi âlemci, üçkâğıtçı ve vurdumduymaz bir tiptir. Kayınbiraderi de gece hayatına alıştırmış, batağa sürüklemiştir. Bilinmedik ve hatta onaylanmayan bir hayat tarzını dahil olduğu aileye taşıyan eniştenin, eleştirmesi ve karalaması kolay fakat aileden dışlanması zor bir figür olması hali bu şarkıda karşımıza çıkar ("Beni pavyona alıştıran senin pezevenk enişten").

Eniştenin, isteseniz de istemeseniz de mahrem alanınıza kabul etmek zorunda kalacağınız bir yabancı olması, şarkılarda/türkülerde sık sık dile getirilir. Bir Karadeniz türküsü şöyle der: "Enişte gir içeri/ev daracık oda yok/bir mıhlama yapardım/tava delik yağ da yok/ talihin yok enişte evde bişey yok işte/gel bir horon tepelim kemençeme yay da yok." Enişteye gösterilmesi gereken saygı ve ilgi ona hep istenme-

yen bir misafirmiş gibi davranmakla baş edilecek zorunluluklardır.

Baldıza musallat olan enişte figürü de sık kullanılır şarkılarda, türkülerde. Mucip Arcıman ile Muzaffer Sarıözen'in derledikleri çok bilinen Ankara türküsü "Su Sızıyor"da eniştenin tacizkâr tavrı baldızı töhmet altında bırakır. "Oğlan mayilem oğlan/sözüne de kavilem oğlan/enişte bana hişt demiş/yalan aslanım yalan." Dikizleyen enişte prototipi, özel alanda bir arada yaşamanın sorunlarından biridir. Ankaralı Yasemin'in "Amanın Enişte" şarkısında, Yasemin'in klipteki cilveli halleri ve şarkının adındaki arzulu tını bir yana bırakılırsa, kapı deliğinden baldızı gözetleyen apaçık bir enişte tacizi anlatılır: "Amanın amanın enişte/hiç boşuna uçlanma öptürüvermicem işte."

Biraz daha ayrıksı bir örnek, Kibariye'nin "Enişte" şarkısında karşımıza çıkar. Söz konusu olan yine hovarda, hayırsız ve sarhoş bir eniştedir: "İçer içer akşamları/yolları şaşırır/ablam ocakta/çorbayı taşırır." Fakat bu kez baldız da enişteye meyillidir: "Baygın baygın bakma bana/ablam ne der sonra sana/kendine gel enişte/ayıp değil mi sana/bana bir şey oluyor enişte/vallah billah günah yok bu işte." Tüm kusurlarına rağmen çekici bulduğu, hatta âşık olduğu eniştesine naz yapan baldız, bir yandan da ulvi bir duygu olarak aşkın masumiyetine sığınarak ablasına karşı kendisini temize çıkarmaya çabalamaktadır.

Son olarak, argo kültürümüzde giderek daha fazla yer tutmaya başlayan "küçük enişte" tabirinden söz edebiliriz. Bu tabiri bize armağan eden karakter ise Tosun Paşa filmiyle hayatımıza girmiştir. Ufak tefek, çelimsiz fakat atak bir karakterdir filmdeki enişte. Her işin üstesinden gelebileceğini düşünüp, herkesten önce hamle eder ve hep hezimete uğrar. Erkek cinsel organını da çağrıştıran küçük enişte yakıştırması, beceremeyeceği işlere soyunan haris, atılgan ancak

iktidarsız erkeklere müstehak görülür. En iyi ihtimalle alay konusu, en kötü ihtimalle yıkıcı ve mesnetsiz bir hırsın kurbanı olur bu kişi. AKP çevresinden dışlandıktan sonra yandaş basında küçük enişte olarak anılan eski başbakan Ahmet Davutoğlu bunun en popüler örneğidir.

Algıda seçicilik olsa gerek, bu yazı hakkında düşünürken, yakın çevremdeki birçok kişinin, "doblocu enişte" yakıştırmasını kullandığını fark ettim. Biraz eşeleyince, doblocu eniştenin, taşralı, kurnaz ve hâlâ popüler olan adlandırmayla biraz "kıro"; ayrıntılandırmak gerekirse Doblosunun bagajında karpuz, mangal, kilim ve bir kasetçalar taşıyan, biraz tıknaz, pileli kumaş pantolon, çizgili yakalı tişört giyen, ayakkabısının arkasına basan, biraz da arsız karakterleri betimlemek için kullanıldığını anladım. Yakın zamanda vizyona giren "Aykut Enişte" filmindeki, "enişten yoksa eşeğin de mi yok?" sözünü doğrulayan naif karakterin aksine, Recep İvedikvari enişte, dışlanıp küçümsendikçe kabalaşıp saldırganlaşan, reis kültürüyle özgüven ve statü kazanan bir karakter. Bazen bir cemaatin dinibütün üyesi, bazense, pavyonlarda piste fırlayıp konsomatrislerle göbek atan arka masa müdavimi.

İBRAHİM'İN "TEK İDEOLOJİK SORUNU" YA DA *PARDON*'DAKİ ENİŞTEYİ YANLIŞ BİLİNÇ OLARAK OKUMAK

KADİR DEDE

I

Eniştemle hiç sorunum olmadı. Bilakis kendisi özellikle çocukluk yıllarımda benim için bir idoldü, büyüyünce olmak istediğim kişiydi. Önemini veya hayatımdaki etkisini Abdülhak Şinasi Hisar gibi bir romancı aracılığıyla uzun uzadıya aktaramasam da doktor eniştemin benim için anlamı bir başkaydı. En başta enişte, bir ilkokul öğrencisi olarak sömestr ve yaz tatillerinde kısa süreli de olsa misafiri olmaya can attığım İncirli'deki evin sahibiydi. Ailesine böyle bir ev sağlayabilen bir baba olarak kahramandı gözümde. Bizim sobalı evimizle kıyaslandığında, evlerinin kaloriferli bile değil, yerden ısıtmalı olması başka bir hayat demekti. Ahşap lambri duvarlar yatak odalarında yerini saten boyaya bırakıyordu ve ikisinin de ne olduğunu o zaman bilmesem de halamın övgüyle anlatmasından önemli ve evi güzelleştiren vasıflar olduğunu anlıyordum. Sadece evin yapı malzemeleri değildi konu, eşyaları da bir başkaydı. Bizim evde halen misafir odası sözcüğü kullanılıyor ve oradaki avizeyi saymazsak diğer odalarda-

ki aydınlatma sistemimizi çıplak floresan lambalar oluşturuyordu. Halamların "salon"unun hem açısı, hem de ışığı ayarlanabilir olan bir ayaklı lamba ile aydınlatılması ise benim için bir zenginlik göstergesiydi. Yıllar sonra Rifat Bali'nin *Tarz-ı Hayattan Life Style'a* kitabını okuduğumda ister istemez tarz-ı hayata dahi varamamış aile yapımızın karşısına, eniştem sayesinde life style aşamasına gelen halamları koyacaktım. Üstelik onların özelinde konu sadece çok para kazanıp harcamak değildi, parayı harcayacağın yeri bilmekti. Bizim oturma odasında bulunan kütüphaneli divan kütüphaneden çok divan olarak hizmet ederken, enistemin oturma odasında tasarım olarak oldukça şık ve içeriği de bir o kadar zengin bir kitaplık bulunuyordu. Hatta öyle gazetelerden kuponla alınmış ansiklopediler de değildi raflarında duran, kitaplığın demirbaşı yıllara ilişkin güncellemeleri içeren ek ciltleriyle birlikte orijinal *Ana Britannica*'ydı. Diderot ve D'Alembert'in ansiklopedilerinin insanlık için önemini öğrenmeme henüz yıllar varken, eniştemin ansiklopedilerine nice farklı anlamlar yüklüyordum zihnimde. Ayrıca İncirli'deki eve ve onun çatısı altında yer bulmamızı sağlayan enişteme düşkünlük konusunda yalnız olmadığımı da bilirdim. Babaannem sık sık "canım kızım benim, ne iyi etmişim de doğurmuşum seni," sözleriyle halama sevgisini dile getirse de, sevgisinin muhatabı halamdan çok bu ev ve eniştemdi. Babaannemin fizik itibarıyla çok benzemesine karşın halamlara *Gülen Gözler*'deki anne, bize ise *Namuslu*'daki kayınvalide Adile Naşit gibi davranıyor olmasının başka bir açıklamasını bulamazdım. Bu ev, eşyalarıyla ve sıcaklığıyla o kadar ulaşılmaz görünürdü ki gözüme, onu ulaşılır kıldığı için enistem olmak isterdim. Eniştem gibi olarak aileme böyle bir ev sunmak ve babaannemin bizim tarafı da sevmesiydi geleceğe dair ideallerim.

Enistemle hiç sorunum olmadı. Bilakis onu hep sevdim. O kadar sevdim ki, onun aleyhinde konuşulan aile içi gıybetlere

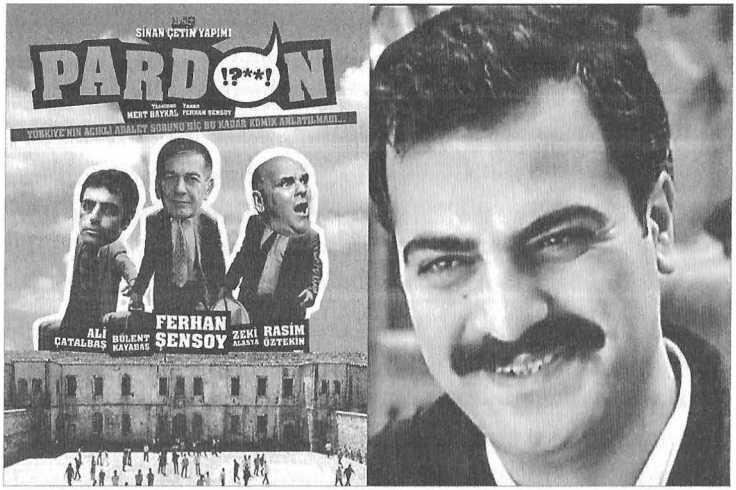
dahi mesafeli oldum. Annem halamın aleyhine konuştuğunda umursamazken enişteme laf gelirse kulağımı kapadım. Babamın ise Umut Sarıkaya karikatüründen fırlamış bir hale dönüşmesini şaşkınlıkla takip ettim. Sarıkaya'nın "modern gibi, çağdaş gibi yenge" şeklinde tanımladığı kategoriye babam eniştemi yerleştirmeye kalkardı. Onun tıpkı resmedilen yenge gibi doğal hayatımızı bozduğunu iddia edip aleyhine ittifak kurmaya yeltendiğinde ise kendisini görmezden gelirdim. Karikatürde övülen "kaba ama samimi" aileden uzak durmaya çalışır, eniştem gibi soğuk ama nazik biri olmayı arzulardım. Dahası karikatürde yergi konusu olan "kibar gibi davranmaları", "çok sevinmeli abartılı tavırları" evlerindeki kısa misafirliklerimde bir yaşam felsefesi olarak benimserdim.

Eniştemle hiç sorunum olmadı. Bilakis kendisine o kadar çok saygı duyuyordum ki, ona "enişte" diye hitap ederken sözcüğü ağzımdan yutkunmalar eşliğinde çıkarabiliyordum. Keza benim eniştem "enişte" olamayacak kadar mümtaz, saygıdeğer ve karizmatik bir şahsiyetti. Enişte sözcüğünün onun gibi birini imleyemeyeceğini düşünürdüm. Enişte sözcüğüne dair mesafemin nedeni ise Şakir Öner Günhan'dı. Özel televizyonların henüz kurulup yaygınlaştığı dönemde TRT'nin yaşamlarımız üzerindeki etkisi halen sürüyordu ve Türk Halk Müziği repertuvarımız da radyo sanatçıları tarafından bizlere sunulandan ibaretti. Dolayısıyla Anadolu kültürümüzün nadide eserlerinden "Hamam tası gümüşten"i ve türküde kafiye için başvurulan enişteyi henüz bilmiyordum. Buna rağmen Günhan'ın özellikle "Su Sızıyor" türküsünü söyleyiş tarzı, benim sözcüğe mesafe koymama yol açacaktı. Günhan'ın ayırt edici vasfı hemen her türküyü kendisine has mimiklerle icra edişiydi: Büyüyen ya da kısılan gözler, kalkan ya da inen kaşlar, şaşırmalar, gülümsemeler, daha çok şaşırmalar ve daha çok gülümsemeler... Bu tarzı "Su Sızıyor"da da yinelerdi ve sonunda "enişte bana hışşt demiş"

dizesini icra edişi ile bende bir travmaya neden oldu: Ben ne zaman enişteme enişte diyecek olsam kendi kaşımın gözümün de Günhan gibi oynadığını sanıyordum. Koskoca doktor enişteme böyle hareketler yapmanın nezaketsizliğiyse açıktı. O yüzden imkân buldukça enişte yerine siz demeyi tercih ettim. Tüm akrabalara sen derken enişteme siz demem ise, henüz o zamanlardan benim kalitemi yansıtıyordu.

Enişteme hiç sorunum olmadı. Fakat bu, enişteyle sorunu olan bir karakter üzerine kurulmuş ve Türkiye'de adalet anlayışının eleştirisi olduğu kadar bir tür enişte karşıtı manifesto niteliği de taşıyan *Pardon*'a (2005, Mert Baykal) duyduğum hayranlığa ve filmi defalarca izlememe engel olmadı. Filmin henüz başında tanık olduğumuz "Tek ideolojik sorunum enişte" repliğiyle İbrahim'in öyküsü benimkinden tamamen farklı bir enişte deneyimini ve anlatısını sunuyordu. Ferhan Şensoy'un *Çok Tuhaf Soruşturma* adlı tiyatro oyunundan uyarlanan, baş karakter İbrahim'i yine kendisinin canlandırdığı film, tartışmalı bir sorgulama sonucu haksız yere hapishaneye giren üç arkadaşın altı yıl sonra "pardon" denilerek tahliye edilmelerini anlatmakta. Ancak öyküyü İbrahim'in başına gelen tüm olumsuzlukların sebebini enişte sine (Sermiyan Midyat) dayandıran karakteri şekillendiriyor ve adalet sisteminin eleştirisine dayalı anlatı, finalde İbrahim'in enişte sini öldürerek kendi adaletini tesis etmesi ile sonuçlanıyor.

Pardon'daki enişte figürünün ve İbrahim'in penceresinden sunuluş biçiminin iki açıdan önemli olduğunu düşünüyorum. İlk olarak *Pardon*'un Türk sinemasının ve özellikle komedisinin tarihinde yerleştirilebileceği konum, Türk sinemasında enişte temsilleri üzerine bir muhasebeye olanak sunabilir. Ayrıca aile temasının ve ilişkilerinin önemli bir ağırlık taşıdığı Türk sinemasında eniştenin tam da soyağaçlarına uygun biçimde nasıl periferide kaldığına dikkat çekmeyi ve *Pardon*'un enişte sini İbrahim'e eleştirel yaklaşan bir

Sermiyan Midyat'ın ismi jenerikte geçmese de Enişte, Pardon*'un kilit karakterlerinden birini oluşturuyor.*

perspektifle yeniden yorumlamayı amaçlıyorum. İkinci olarak İbrahim'in öyküsünün bireysel deneyimime ve enişteme dair hislerime de bir açıklama getirebileceğine inanıyorum. Enişte lerimiz konusunda bende hayranlık, İbrahim'de de nefret üzerinden şekillenen farklı yaklaşımları ortaya çıkaran nedenlerin benzer olma ihtimallerini sorguluyorum.

II

Pardon'un Türk sinemasındaki yerini ve özellikle komedi türündeki klasikleşmiş yapımlarla benzerliklerini vurgulamak, filmin enişteyi temsil biçimine tarihsel bir arka plan sunması açısından önemli. Arzu Film / Ertem Eğilmez sineması başta olmak üzere yetmişlerin ilk yıllarından başlayıp seksenlerin ortalarına uzanan komediler referans noktası olarak alındığında, 2005 yapımı *Pardon*'un bu gelenekten izler taşıdığı söylenebilir. Yetmişlerin komedilerinin gerek oyuncu kadro-

su, gerekse senaryo açısından tiyatrodan yoğun biçimde beslenmesi durumu bu açıdan dikkat çekici bir vasıf. Örneğin *Devekuşu Kabare* Haldun Taner'in kalemiyle ülkede kabare kültürünü yaygınlaştırmasına hizmet ederken, sinemada bir güldürü ekolünü oluşturan Kemal Sunal, Zeki Alasya, Metin Akpınar gibi oyuncuların yetiştirilmesinde de rol oynuyor. Ayrıca *Hababam Sınıfı* sinema filminden önce tiyatro oyunu olarak sahnelenirken, *Süt Kardeşler, Şabanoğlu Şaban* ve *Tosun Paşa* gibi yapımlar bizzat Eğilmez tarafından geleneksel Türk tiyatrosu ve orta oyunu geleneğinin beyaz perdeye yansımaları olarak sunuluyor. Bu bakımdan Haldun Taner'i ustası olarak tanımlayan Ferhan Şensoy'un bizzat *Devekuşu Kabare* oyunlarında metin yazarlığı yapması, filmin bir tiyatro oyunundan uyarlanması kadar film kadrosunun neredeyse tamamının tiyatro geçmişli oyunculardan oluşması tesadüften öte anlamlar taşıyor. Bu da geçmiş filmlerde karşılaşıldığı üzere hikâye ve diyaloglara ek olarak jest ve mimik kullanımının da önemli bir güldürü kaynağı olmasına olanak veriyor.

Diğer yandan *Pardon,* tıpkı geçmişin Arzu Film yapımları gibi tüm hikâyeyi ve sahneleri (ve çoğu kez replikleri) ezbere bilen izleyici kitlesi tarafından yeniden ve yeniden izlenme gibi bir tercihe konu oluyor. Üstelik bu vasıf, filmin toplam izleyici sayısı ya da gişe başarısından bağımsız. Şaban'ın, Ramazan'ın, Apti'nin, Ekrem'in, Bilo'nun ve daha nicesinin bir sonraki repliğine yeniden tanık olma arzusuna dayalı izleme deneyimi, 2005'ten bu yana İbrahim'in, Enişte'nin, Muzo'nun (Rasim Öztekin), Aydın'ın (Ali Çatalbaş) ve hatta hapishane gardiyanının (Parkan Özturan) repliklerinin takibinde de gözleniyor. Üstelik bu gözlem, hikâyelerinin içeriği hiç de uyuşmayan filmleri "benzer" olarak niteleyebilmeye de olanak sunuyor. Yoksa *Pardon* aile ve cemaat değerlerinin olumlanması ve mutlu son gibi konularda geçmiş gelenekten oldukça uzak bir içeriğe sahip. Ne İbrahim'in aile yapısı bizlere *Gülen Göz-*

ler ya da *Bizim Aile*'yi anımsatıyor, ne de İbrahim'in Asuman'a (Şahnaz Çakıralp) aşkında *Yalancı Yarim*'deki gibi bir sevdaya tanık olunuyor. *Pardon* geçmişe, konu ve içerikten ziyade repliklere dayalı bir güldürü oluşu ve filmin gösterim ömrünü katbekat aşan bir dolaşım sürecine sahipliğiyle yaklaşıyor. *Pardon* da "dur şu sahneyi de izleyeyim", "birazdan şöyle bir olay olacak, kaçırmayayım" gibi bireysel ve kolektif muhasebelerle izlenen Arzu Film yapımları gibi takip ediliyor. Söz ve melodisini zaten bilip sevdiğiniz bir müzik parçasını yeniden dinlemek istermişçesine izleniyor. İzleyici babasının Asuman'ı vermeyeceğini, enişte nin dükkânı satturacağını, mahkemenin İbrahim ve arkadaşlarını suçlu bulacağını çok iyi bilse de ekran başından ayrılmıyor. Tıpkı Ziya'nın foyasının her seferinde ortaya çıkacak olmasını, Mahmut Hoca'nın Hababam'ı yakalayacağını, Himmet Ağabey ve kardeşlerinin konağı yıkacaklarını bilip de izlemeye devam etmesi gibi.

Pardon'u Yeşilçam komedileri ile irtibatlandırmayı mümkün kılan bir diğer vasfı da anlatıdaki aşkın geçmiş komedilerde de olduğu üzere ikinci planda kalması. Örneğin sıkça karşımıza çıkan, bir tarafını Tarık Akan'ın, diğerini ise Emel Sayın, Itır Esen, Hale Soygazi vb. gibi isimlerin oluşturduğu ilişkiler, anlatıya zaman zaman etki etse de olay örgüsünün bütününü şekillendiremiyor. Benzer bir durum İbrahim'in Asuman'a karşılıksız aşkında da söz konusu. Filmde karşımıza firar, mahkeme, hüküm, tahliye ve cinayet gibi birçok kırılma noktası çıksa da, bunların hiçbirinde İbrahim'in aşkı ana nedeni oluşturmuyor.

Özetle *Pardon*'un geçmiş örneklerle olan benzerlikleri, kendisini yetmişlerin büyük etki göstermiş güldürü geleneğinin bir devamı olarak görmeyi sağlıyor. Özgün ve akılda yer ederek gündelik hayatta da dolaşıma giren replikler, *Pardon* kadrosunu eski komedilerden fırlamış birer karakter konumuna dönüştürüyor. Muzo'nun sorgu sürecindeki hainlik-

leri *Hababam Sınıfı Tatilde*'de arkadaşlarını kızlara satan Kemal Sunal'ı, Aydın'ın saflığı ve kaderine razı oluşu *Banker Bilo*'daki İlyas Salman'ı, işkenceci komiser muavininin (Celal Belgil) yancılığı *Şekerpare*'deki Şevket Altuğ'u, çiçekleriyle ilgilenirken yönetimi altındaki hapishaneyi kontrol edemeyen müdürü (Zeki Alasya) *Gülen Gözler*'de etrafta olup bitenden bihaber Münir Özkul'u, müdürünü onaylamaktan başka bir fonksiyonu olmayan müdür muavini (Levent Ünsal) *Züğürt Ağa*'da ağasından ayrılmayan Can Kolukısa'yı, Gardiyan Osman'ın (Parkan Özturan) menfaat peşindeki ufak hesapları *Köyden İndim Şehire*'de kardeşleri dolandırmak isteyen Tekin Akmansoy'u, İbrahim'e kızını vermemek için "Asuman daha çok küçük," diyen Rıfat (Levent Yılmaz) *Çöpçüler Kralı*'ndan *Kibar Feyzo*'ya çeşitlenen performansı ile İhsan Yüce'yi çağrıştırıyor. Ve tabii ki İbrahim... Onun sayesinde gözlerimizin önünden Kemal Sunal'dan Şener Şen'e, Tarık Akan'dan Halit Akçatepe'ye nice oyuncunun hayat verdiği, onlarca farklı filmden onlarca farklı karakter geçiyor. Filmin finalindeki "mutsuz son"a rağmen geriye Sadık Şendil'den, Umur Bugay'dan alınma bir tat kalıyor.

Burada sorgulanması gereken bir diğer konu ise *Pardon*'daki enişte karakterinin durumu. Madem filmdeki tüm karakterler bir şekilde geçmiş dönem komedilerindekilerle benzerlik taşıyor ve onlara dönük aşinalık nispetinde doğal bir benimseyişe konu oluyor, buradaki eništenin de benzer bir vasıf taşıdığından bahsedilebilir mi? *Pardon*'un bir adalet sistemi eleştirisi olma vasfını geride bırakarak enişte-karşıtı bir söylemin aracı haline gelmesinin nedenini Sermiyan Midyat'ın hayat verdiği karakterin orijinalliğinde bulmak mümkün görünüyor. *Pardon*'daki enişte geçmiş filmlerin enişte imgesini radikal bir dönüşüme uğratmakla kalmıyor, İbrahim merkezli anlatıda enişte aracılığıyla kötülüğün saf halini yansıtan bir portre çiziyor. Bunu yaparken kötülü-

güne dair davranışlarında Türk komedisinin önceki örneklerini anımsatan motifleri de fazlasıyla sunuyor. *Pardon*'un eniştesi *Çiçek Abbas*'ın Şakir'inden *Çöpçüler Kralı*'ndaki Hacer'in ağabeylerine, *Şekerpare*'nin Ziver'inden *Tokatçı*'nın Şevket'ine, Şener Şen'in hayat verdiği nice ağa karakterinden Ali Şen'in oynadığı patronlara, *Hababam Sınıfı*'nda okulun müdürüne ve Sansar Selim, Manyak Rıfat, Pezevenk Malik, Gardrop Fuat gibi Natuk Baytan'ın kötü adamlarına kadar çeşitlenen yelpazenin bir yansıması olarak karşımıza çıkıyor. Onlardan farkı ise kendisini iki noktada gösteriyor.

İlk olarak kötü adam olan eniştenin finaldeki ölümü çok da aşina olunmayan bir durum. Natuk Baytan filmleri gibi örnekler vesilesiyle izleyiciler çizgi filmlerde olduğu gibi ellerinde bomba patlasa ya da uçurumdan yuvarlansa da hayatta kalan kötü adamlara alışık.[1] *Kibar Feyzo*'daki Maho Ağa'nın ya da *Aile Şerefi*'ndeki Oktay'ın (Eriş Akman) öldürülmeleri de (ki dönemi itibarıyla komedi boyutunun oldukça düşük seviyede kaldığı bir örnek) çok yadırgatıcı olmuyor. Diğer yandan *Pardon*'un finali, eniştenin film akışında öldürüleceğine dair ipuçları veriyor olsa da beklenmedik bir durum. Henüz filmin başında bıçaklama hadisesini "enişte yedi canlı olduğu için bir bok olmadı," şeklinde hayıflanarak anlatan İbrahim, birden çok yerde "buradan çıkayım, ilk iş o eniştey öldüreceğim," ifadesini kullanıyor. Alışılageldik bir Türk komedisinin mutlu sonu zaten onun hapisten çıkmasından ibaret olacağı için eniştesini öldürmesi bir sürpriz yaratıyor. Cinayet sonrasında İbrahim'in hapiste haksız yere yattığı altı buçuk yılın karşılığında bu cinayetin işlendiğini ve planları Muzaffer ve Aydın ile birlikte yaptıklarını söylemesiyle de film tamamlanıyor. Ancak *Kibar Feyzo*'da Feyzo'nun (Kemal

1 Yalçın Engin, "İki Usta, On Film: Kemal Sunal-Natuk Baytan." http://www.cinerituel.com/2014/01/iki-usta-on-film-kemal-sunal-natuk-baytan.html (Erişim Tarihi: 9.6.2019)

Sunal) kamera açısı itibarıyla hâkimin yerine geçen izleyici kitlesine "gayri hükmü sen ver kurban, suç kimde?" sorusunu sorması ya da Rıza'nın Oktay'ı neden öldürdüğünü soran Fehmi'ye "ailemin şerefi için," yanıtını vermesi, kötü adamın öldürülmesine ve finale bir anlam katıyor. İbrahim'in itirafı ise hem filmin finalini, hem de cinayetin anlamlandırılası sürecini boşlukta bırakıyor.

Pardon'un kötü adamını önceki gelenekten ayıran ikinci yönü kutsal aile yuvasının tam ortasında yaşaması. Herhangi bir kötü adamın İbrahim'e sürekli "lan" demesi, onun asker kaçağı olduğunu ihbar etmesi, dükkânı sattırması, paranın bir kısmını kendine saklayıp diğer kısmını da yine kendi adına bankaya yatırması, Asuman'ın babası Rıfat'la beraber İbrahim'in kuyusunu kazması belki kötü adamlık ölçütü olarak hafif kalabilir. Ancak İbrahim kendi bakış açısıyla hayatındaki tüm olumsuzlukların kaynağı olarak yanı başındaki enişteşini görüyor ve tüm anlatı da bu kabul üzerinden şekilleniyor.

Bu çerçevede enişteyi bir kötü adam olarak yansıtışıyla *Pardon,* doğrudan ilişkili olduğu Türk komedi geleneğinden önemli bir farklılık göstermekte. O güne kadarki güldürü sinemasının enişte temsili, tam da aile soy ağaçlarındaki enişlerin yeri gibi kenardadır. Ancak ablanın veya halanın varlığı ile enişteler bir film karakteri halini alır ve filme eklemlenir. Bu eklemleniş ise her seferinde yüzeysel kalmaktadır. Enişteninaile içinde konumu genelde verili durumdadır. Abla ile enişteninne zaman nerede tanıştıkları, nasıl evlendikleri gibi hususlar anlatıdan bağımsızdır. Enişteninkonuya film başladıktan sonra dahil olduğu *Bizim Aile* örneğinde de ablayla enişteninbir araya gelişleri görücü usulü olur.

Arzu Film'in lokomotifini oluşturduğu geçmiş güldürüler, sadece güldürmekle yetinmeyip aynı zamanda dayanışmayı, paylaşmayı, umudu, aile ve topluluk değerlerinin yü-

celtilmesini sağladığı ölçüde övgü konusudur. Ancak bu örneklerde dikkat çekici bir vasıf, filmlerde yer alan enişte karakterlerinin misyonlarının sadece "güldürmek" ile sınırlı kalmasıdır. Diğer bir deyişle olayların genel seyrine pek etkisi olmayan enişteler, aynı zamanda ne verdikleri mesajla, ne de çıkarılacak bir dersi vurgulamaları ile ön plana geçer. İşlevleri komediyi şekillendiren repliklerin taşıyıcısı ve komik vakaların kaynağı olmakla sınırlıdır. Mesaj kaygısı taşımayan güldürülerden *Tosun Paşa* ise komedi unsuru olarak Şaban'ı desteklemede enişlere müracaat etmesi ile dikkat çeker. İçeriğindeki toplam enişte sayısı bakımından muhtemelen zirvede yer alan filmde Tellioğulları'nı Seferoğulları'na karşı mücadelesinde aciz (ve dolayısıyla komik) kılan temel faktör ailenin Lütfü (Şener Şen) dışında erkek çocuğunun olmamasıdır. Dolayısıyla Tellioğulları'nın cephedeki mücadelesini verenler enişlerdir. Film boyunca enişlerin fiili ve fiziki çatışma koşullarında Seferoğlu erkekleri karşısındaki güçsüz ve aciz halleri ise güldürüyü şekillendirir. Hamamdaki çekişmede ya da piknikte gerçekleşen yarışlarda Tellioğulları kadınları hemcinslerine üstün gelse de, enişlerde durum oldukça vahimdir. İki aile arasındaki çatışmaya ilk kez tanık olunan Yeşil Vadi sahnesi ise filmin kalan kısmında enişlerin yerleşeceği konumu net biçimde özetler. Seferoğlu Suphi kendileri ile kavgaya girmede tedirgin davrananlara hitaben "bakıyorum Tellioğlu erkekleri kadınlarının arkasına sığınıyor," ifadesini kullanırken, enişlerin aile içindeki konumunu dolaylı biçimde vurgular. Esasında "Tellioğlu erkekleri"nin her biri ailenin damadıdır ve birer enişte olarak ailenin sahte bir Tosun Paşa'ya muhtaç hale gelmesinin de dolaylı nedenini oluştururlar. Tamamı sakar, beceriksiz ve her seferinde dayak yiyen enişteler, sonuçta Yeşil Vadi'nin kaybına giden yolu açacaklardır. Filmdeki "tutmayın küçük enişteyi, salıverin gitsin" repliği vesilesiy-

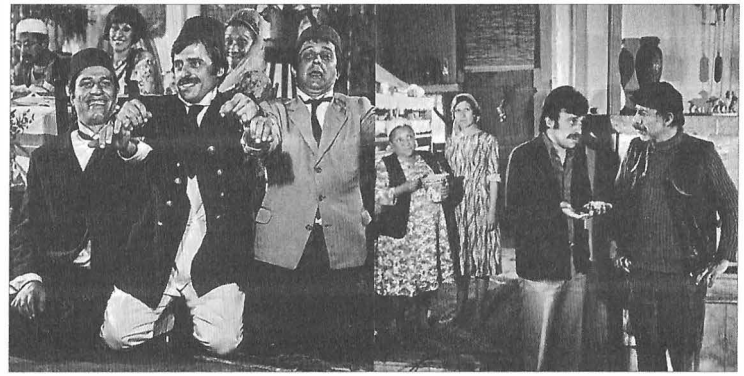

"Tutmayın küçük eniştey!" repliği vesilesiyle Bekir'i (Tuncay Gürel) Türk sinemasının en bilinen eniştesi olarak tanımlamak mümkün.

le Bekir (Tuncay Gürel) ise Türk sinemasının gülünç enişte kategorisinin en bilinen örneğini oluşturur. Karakterin ufak tefek fiziğinden beklenmeyecek cesaretinin her seferinde ve kaçınılmaz olarak boş çıkması sinemadaki enişte stereotipinin de belkemiğini oluşturur. "Küçük enişte"nin sunduklarını tamamlayan ise aynı dönemde çekilen iki filmde, *Şabanoğlu Şaban* ve *Aile Şerefi*'nde karşımıza çıkar. İlginç bir tesadüfle bu iki film, Şevket Altuğ'u karşımıza enişte rollerinin unutulmaz oyuncusu olarak çıkarır.

Şabanoğlu Şaban anlatı itibarıyla zaten absürtlüğün sınırlarını zorlayan ve karakter tahlilinin çok da mümkün ol-

madığı bir filmdir. Şaban ile Ramazan'ın çalınan elması soruşturan hafiyeler olarak maceralarını anlatan filmin enişte temsili açısından dikkat çeken boyutu enişteyi mekânsal olarak yerleştirdiği konumdur. Bir kez daha geniş ailenin ön planda olduğu filmde Nazır Paşa'nın üç kızından ikisi evli olup eşlerinin hane ile ilişkisi tartışmalı bir konudur. Enişte lerden ilki olan Hüsam (Şener Şen), çapkınlığı nedeniyle eve geç gelmekte ve bu nedenle eleştirilmektedir. Şevket Altuğ'un hayat verdiği diğer enişte olan Yunus ise, enişte olgusunun metaforik bir anlatımını sunarcasına içerisi ile dışarısının ortasında, başka türden bir arada kalma durumu sunar. Denizci olarak vaktinin çoğunu gemide geçirmesi beklense de, filmdeki tüm önemli anlarda evde yerini alır. Fakat ailenin ataerkil yapısı ve otoritenin şekillenmesi çerçevesinde konumu kayınpederi ve bacanağının ardından gelir. Diğer yandan karakter için tercih edilen Karadeniz şivesi ve horon eşliğinde zikredilen "Hızır idi, Yunus idi" veya "kestirelim, kestirmeyelim" gibi ikilemeler, tıpkı "Küçük Enişte" gibi gülünç bir enişte karakterinin alamet-i farikası olur. *Aile Şerefi* ise enişte nin diğer aile bireylerinden oldukça farklı sunulduğu bir örnektir. Filmin açılış sahnesinde ailenin en küçüğü Murat'ın sesi, karakterlerin tümünü tek tek tanıtırken eleştirel bakış açısını sadece Zihni için sergiler: "Darılmasın ama enişte m biraz fazla hayalperestti. Hep büyük işadamı olmanın hesaplarını yapardı ama asıl mesleği olan işportacılığı bile zor kıvırırdı." Her bir üyesinin meziyetleriyle ortaya çıkan dayanışma ve beraberliğin övüldüğü giriş metninde enişte nin "tolerans" gösterilen bir istisna olarak yorumlanışı dikkat çeker. Aile olmanın bir gereği olarak enişte, ailenin birikimini sonuçsuz ticari yatırımlar ve kişisel beceriksizliği ile kaybetse de sevilmeye devam eder. Ancak "sevimli ama başarısız" bu örnek, yerini zamanla kötü niyetli ve düzenbaz enişte lere de bırakacaktır.

Şevket Altuğ, Süper Baba*'dan yıllar önce "sakar enişte" rollerinin aranan oyuncusu olarak izleyici karşısında çıkar (Kaynak: Arzu Film Official Instagram Hesabı).*

1982 yapımı *Dolap Beygiri,* sunduğu enişte profili ile belli açılardan *Pardon*'a en çok yaklaşan film olarak değerlendirilebilir. Enişte-kayınço diyalektiğinin en karmaşık örneklerinden birini sergileyen film, Yakup Enişte'nin sırasıyla cami yaptırma derneğinin başkanlığı, emlakçılık ve nihayetinde bankerlik kariyeri boyunca kayınçosu Ali'yi sürekli biçimde mağdur ederek nasıl servet edindiğini anlatır. Kan davasından kaçtığı yalanı ile Ali'yi ve yeğenini boş evde bırakıp çaldığı paralarla kayıplara karışan, başkasının evini izinsiz ve sahte anahtarla para karşılığında Ali'ye kiralayan, Ali'nin yolda bulduğu parayı sahibine ulaştırmak için gazeteye ilan vermesinin ardından kendisine paranın sahibi süsü vererek üzerine konmak isteyen bir eniştedir Yakup. Yalanının ortaya çıkmasından ardından gazetecinin "kim bu adam" sorusuna Ali'nin yanıtı, eniştesinin nasıl biri olduğunu da özetler: "Bu benim eniştem. Benim aşağılık, dolandırıcı, namussuz, hırsız eniştem." Üstelik olaylar burada kalmaz, Ali'nin kendisine bulduğu iş vasıtasıyla kaçakçılık yapan Yakup, kayınçosunun hapse girmesine neden olurken bankerliğe yönelir. Diğer yandan karakterin taşıdığı vasıflar, sergilediği

mimikler ve izleyicide yarattığı his de *Dolap Beygiri* ve *Pardon* arasında bir bağlantı kurmaya olanak tanır. "Bir daha yalvarsan da hiçbir işine karışmayacağım, sonunda ben kötü kişi oluyorum" repliği eşliğinde Ali'nin sahibine iade etmeye çalıştığı paraya konma gayesindeki Yakup ile "Ben eniştе olarak pek fazla konuşmak istemiyorum tabii, ama annesi, kız kardeşi, babası, nasıl söyleyeyim çok large insanlar," diyerek İbrahim'in asker kaçağı olduğunu Rıfat'a yetiştiren *Pardon*'daki enişteninin aynı kalıptan döküldükleri düşünülebilir. Ancak iki film, enişteleriniin benzerliğine karşın Ali ile İbrahim'in kişilik özellikleri çerçevesinde farklı biçimlerde sonlanır. İzleyen herkesin hemfikir olacağı bir biçimde enişteti yüzünden hapse giren Ali, finalde elindeki silahı ateşleyip enişteti yaralamış olmasına karşın (ablasının araya girmesinin de tesiriyle) öldüremez. Bilakis film, yaralı enişteti ni hastaneye götürmek için sırtında taşıdığı sahne ile nok-

Dolap Beygiri*'ndeki Yakup karakteri birçok açıdan* Pardon*'daki enişteninin de bir öncüsü konumundadır.*

talanır, enişte ise filmin mesajını bu esnada "kayınço, sizin gibi beygirler olmasa bizim halimiz nice olur," cümlesiyle verir. İbrahim'in eniştesi yüzünden hapse girmesi ise farklı sahnelerde ifade ettiği biçimiyle sadece kendi iddiasıdır. Her ne kadar filmin anlatısı İbrahim'in bakış açısını yansıtsa da, süreçte eniştenin konumunun ne derece merkezî olduğu tartışmaya açıktır. Buna rağmen İbrahim eniştesini film boyunca vurguladığı üzere hapisten çıktığında öldürür.

İki filmin ayrım noktası eniştelerin nispi benzerliğine karşın kayınçoların bütünüyle tezat karakterler olmasıdır. Ali'nin başına gelenleri daha da üzücü kılan kendi kişiliğidir. Rüşvet almayı reddetmesi ve alana tepki göstermesi nedeniyle memuriyetten atılan, vergi kaçırmak isteyen işadamlarının muhasebe defterlerini tutmayan, sokakta bulduğu yüklü parayı sahibine ulaştırmak için gazeteye ilan veren dürüst biridir. Müdürünün "bu kadar da namuslu olunmaz ki", eniştesinin ise "ulan peygamber misin sen, eşşoğlueşek," sözleriyle kişiliğini eleştirdikleri Ali, "bu devirde böyle insan kaldı mı?" sorusunu beraberinde getiren bir profildir. İbrahim ise hapse girmesine yol açan suçların hiçbirini işlememesine karşın, Ali'nin temsil ettiği türde bir "iyi"nin oldukça uzağındadır. İş-güç sahibi olmayan ve iş kurmak için gerekli sermayeyi sağlama amacıyla kumar oynadığını iddia eden, kumardaki kayıpları karşısında babasının dükkânını satarak iş kurmayı düşünen, "Asuman çok küçük değil, İbrahim çok büyük demek isteyen"leri haklı kılan yaş farkına ek olarak Asuman'ı fiziki ve sözlü olarak taciz eden, "Seni benden başka kimseye yar etmem Asuman. Ayrıca ben kahvede herkese 'Asuman benimki,' demişim artık," türü söylemleri yineleyen bir karakterdir. Haksız biçimde hapse girmişse de, ne başına gelenlerin mesulü iddia ettiği gibi eniştesidir, ne de var olan olay örgüsü (komedi standartlarında dahi) eniştesini öldürmesini meşru kılabilir. Ali'nin düzgün kişiliği ve temsil ettiği de-

gerler göz önüne alındığında Yakup hayatta kalıyorken, hiçbir gerekçe İbrahim'in enişteşini öldürmesini meşru kılmaz.

Sonuç itibarıyla *Pardon*'daki genel yapıda, enişte çeşitli açılardan önceki enişte temsillerinden izler taşımaktadır, ancak onların bir tekrarından ibaret kalmaz. Karşımızda bulunan, Yunus Enişte gibi meslek icabı hem içeride, hem de dışarıda bulunan biri değildir; aynı evin içinde olmadığı anlarda bile bulunduğu mekân İbrahim'in yakınındadır. Denizlere açılmak bir yana İbrahim'in Asuman ile oturduğu kıyıda Rıfat ile birlikte İbrahim'i çekiştirir. Ya da Zihni Enişte gibi ticari başarısızlıklar yaşasa da ailenin koşulsuz desteğine sahip değildir. Zihni kayınvalidesinden aldığı parayla girdiği kırılmaz bardak işinde kazıklanıp elinde kalan bardaklarla eve döndüğünde dahi kınanmaz. Onu teselli eden yine kayınvalidesi olur. *Pardon*'daki enişteşinin dükkân satıldıktan sonra parayı yatırdığı banka battığında kayınpederinden aldığı tepki ise Erol Günaydın'ın film boyunca sesinin en çok yükseldiği sahnede "senin aklına uyup dükkânı sattım, hay kafana sıçayım damat" repliğiyle karşımıza çıkar. Dahası Ali dahi başına gelen onca şeye rağmen yaralı Yakup Enişte'yi sırtında taşırken, İbrahim başına gelenlerin sorumlusu olarak gördüğü enişteşini öldürür. Son olarak *Pardon,* yalnız karaktere atfettiği özellikler ve uygun gördüğü son ile değil, "enişteşinin adı yok" şeklindeki vasfıyla da öncekilerden ayrılarak enişte karşıtlığının göze battığı bir yapım halini alır. Sermiyan Midyat'ın ismi filmin açılışında değil sadece finalinde perdeye yansırken, karakterine isim dahi verilmemiş, sadece "enişte" denmiştir. Üstelik Ali'nin Yakup'a en kızgın olduğu anda dahi "enişte(m)" demesine kıyasla *Pardon*'daki enişte hiçbir zaman tekil şahıs iyelik eki ile birlikte kullanılmamış, enişte olarak kalmıştır.

Peki bu durumun sebebi, en azından İbrahim'in gözünde enişteşinin tüm olumsuzlukların müsebbibi olmasının gerekçesi ne olabilir?

III

Nurdan Gürbilek Oğuz Atay'ın *Babama Mektup*'unu değerlendirirken, Freud'un baba-oğul savaşından uygarlığın büyüme yasasını çıkarttığını belirtir ve bunun sonrasında herhangi bir baba-oğul öyküsünün okuyucuyu hazırlıksız yakalayamayacağına işaret eder. Sophokles'in *Kral Oidipus*'u, Shakespeare'in *Hamlet*'i, Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar*'ı, Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler*'i ile Kafka'nın *Babama Mektup*'u sonrası Atay'ın *Babama Mektup*'u bilinmeyen bir gerçeği ortaya koyacak değildir.[2] Baba-oğul öyküsünün yaygınlığı karşısında *Pardon*'un enişte-kayınço çatışmasıyla bir yenilik getirdiğini iddia etmek cüretkârlık olur. Ancak İbrahim'in gözünde uygarlığın gelişimini değilse de kendi hayatının bütününü şekillendiren bir çatışmadır bu. Açıkça ifade edilmediğinde dahi evde bir yabancıdır enişte, sonradan gelip düzeni bozandır. Anne, baba ve çocuklardan oluşan aile yapısını değiştiren, "aileyi çekip çevirme"ye kalkışan bir başkasıdır. Her ne kadar İbrahim'in kız kardeşine dönük duygularına dair filmde bir iz bulamasak da enişte bir yönüyle kardeşini İbrahim'den koparandır. Gerek duygusal bakımdan, gerekse aile hayatı bakımından İbrahim'in otoritesini sarsan, ona ortak çıkandır. Özetle İbrahim, *Leyla ile Mecnun* dizisinde İsmail'in enişteye dair "tanımadığın adamı evine sokmak için koyduğun bir ad" tanımına fazlasıyla katılacaktır, zaten "tanımadığı adam"a katlanamadığı noktada da onu öldürür. Fakat *Pardon*'da karşılaşılan enişte-kayınço çatışmasının baba-oğul çatışmasından ya da en azından baba-oğul ilişkisinden bağımsız olduğu da düşünülemez. İbrahim ile eniştesinin yaşamlarının kesişmesine vesile olan kardeşi olsa da, tanımadığı adamın eve girişinin öncelikli mesulü İbrahim'in babasıdır (Erol Günaydın). Dahası baba, ön-

2 Nurdan Gürbilek, *Benden Önce Bir Başkası*, İstanbul: Metis, 2016, s. 57.

ceki dönem Türk filmlerindeki anlatılardan farklı olarak etkisiz, sönük ve kenarda bir karakter olarak perdeye yansır.

Oysa yetmişlerden seksenlere uzanan hat boyunca izleyicinin karşılaştığı babaların ortak özelliği sahip oldukları otoritedir. Aile bireyleri üzerinde tesiri olan, aile bireylerinin yaşamlarına olumlu ya da olumsuz yönde müdahale eden ve arkalarına aldıkları aile desteğiyle dış dünyaya karşı gelebilen babalardır tanık olunan. Kuşkusuz bu konuda akıllara ilk olarak Yaşar Usta'dan Sucu Rıza'ya çeşitlenen bir biçimde Münir Özkul'un hayat verdiği karakterler gelir. Anılan örneklerde baba genellikle çocuklarına doğruyu ve yanlışı öğreten bir öğretmen ya da ailesini fırtınalı denizlerde kurtaran bir kaptandır. Özellikle *Oh Olsun* ya da *Ah Nerede* filmlerinden aşina olunan bir diğer örnek de her iki filmde de üç erkek çocuk babası olarak karşımıza çıkan Hulusi Kentmen'dir. Katı ve inatçı baba figürü, oğullarını her defasında kendi inandığı yola çekmeye, onlara kendi istediği şekli vermeye çalışır. Bu konuda başarısız olsa da finalde mutlu sonun bir parçasıdır, keza oğullarıyla ilişkisi diyalektik bir süreç izlemektedir. Oğullar babalarının öngördüğü gibi bir evlilik yapmasa ya da onun uygun bulduğu mesleği icra etmeseler de başlangıçtaki sorumsuz, bencil ya da beceriksiz konumlarından uzaklaşırlar.

Özkul ve Kentmen ile perdeye yansıyan babaların oluşturduğu "ideal tipler"e kıyasla *Pardon*'daki baba edilgenliğiyle dikkat çeker. Ne çocuklarının tercihlerine, ne de filmdeki olayların akışına etkisi olan bir babadır bu. Kumarhaneden, karakoldan ve hatta zorla evlendirilecekleri nikâh dairesinden gerekirse "döve döve" oğullarını toplayan babalara alışık olan izleyici için İbrahim'in babası haddinden fazla sessiz, alışılmadık ölçüde sakindir. Erol Günaydın'ın kişilik itibarıyla durgun tabiatı olduğu gibi baba rolünde perdeye yansımış, film boyunca gerek İbrahim, gerekse enişte tarafından savrulup duran bir karakteri ortaya çıkarmıştır.

Pardon'daki Erol Günaydın'ın canlandırdığı baba karakteri, izleyicinin Münir Özkul ve Hulusi Kentmen'den aşina olduğu karakterlere hiç benzemeyişi ile özgün bir örnek oluşturur.

İbrahim asker kaçağıdır, işsizdir, kahvede kumar oynar, kendinden küçük bir kadının yolunu keser, onu "dağa kaldırır" ve hiçbir şey olmamış gibi ailesinden istemeye kalkar. Anlatıdan babasının tüm bu süreç boyunca herhangi bir etkisinin olmadığı kolayca anlaşılır. Sonrasında İbrahim işlemediği bir suçtan tutuklanır, hapse girer ve uzun bir yargılama sonrasında yirmi dört yıl hapis cezasına çarptırılır. Baba bu süreçte de sadece bir izleyicidir, enişte'nin de etkisiyle dava sürecine müdahil olmaz, daha iyi bir avukatın arayışına girişmez. İbrahim'i ziyarete ancak cezası kesinleştikten sonra gider. Üstelik bu süreçte dükkân satılmış, bankalar enişte tarafından araştırılmış, para en yüksek faizi verene yine enişte adına yatırılmıştır. Babanın bu noktadaki edilgenliğinin gerekçesi "ben anlamam ki zaten, beni kandırırlar"dır. Herhangi bir konuda kendisini bu kadar kenara çeken ve bu tercihini de kendi eksikliğine atıfla açıklayan bir baba figürüne tanık olmak kolay değildir. Alışıldık bir komedide Hulusi Kentmen tarzı bir babanın İbrahim'i zorla askerlik şubesine götüreceğini, kahveyi basıp İbrahim'i zorla kumar masasından kaldıracağını, yaşı geldiğinde bir şekilde evlendirme çabasına girişeceğini ya da en azından Asuman'ın peşinden koşmasına engel olacağı düşünülebilir. Ya da Münir Öz-

kul türü bir babanın evladını altı yıl boyunca bir başına bırakmayacağı ve hapse düşmesinden önce ne yapıp edip ona bir iş bulacağı açıktır. İbrahim'in babası ise böyle bir kişilikten çok uzaktır. Zaman zaman İbrahim'in isteklerinin aleyhine davrandığına da rastlanır. Öyle ki İbrahim'in ısrarına rağmen dükkânı satmaz, bu yolla İbrahim'in iş kurmasına katkı sağlamaz, "İbrahim'den kıymetli olur osuruk dükkân." Ya da Asuman'ı babasından isteme sürecinde alışılmadık bir ritüelin bizler gibi izleyicisi olur. Asumanların evinde hazır bulunmasına rağmen söz alan İbrahim'dir. Çiçeği ve çikolatayı sehpaya bıraktıktan sonra "tanıdığınız, bildiğiniz, mahallenizin çocuğu İbrahim olarak" Asuman'a talip olur. Ne Rıfat'ın itirazında, ne de İbrahim'in diğer sözlerinde baba lafa karışır. İbrahim "hassiktir be Rıfat Abi," diyerek kapıyı çarpıp çıktığında da baba, boynunu bükmekle yetinir.

Özetle ataerkil aile yapısının ve buna dair birçok anlatının ortak paydasını oluşturan baba figürü, İbrahim'in hayatında yoktur. Hatta Asuman'ı babasından isteyenin kendisi oluşu, İbrahim'in içinde bulunduğu ortamda bir yetim gibi hareket ettiğini gösterir. Ancak bu yetimlik Jale Parla'nın *Babalar ve Oğullar*'da[3] belirttiği üzere bir kaygan ve korumasız zeminde bulunulan, rehbersiz kalmaktan ötürü günah işlemeye ve baştan çıkarılmaya açık hale gelinen bir durum değildir İbrahim için. Aksine ebeveyn karşısındaki sorumluluktan kurtulduğu ve herhangi bir kararı için ailesinden kimseyi ikna etmeye ihtiyaç duymadığı bir özgürlük ortamında geçer yaşamı. Sorunlar kendisini, bu tercihin olumsuzluklarıyla yüzleşmeye geldiğinde gösterir. İlerlemiş yaşında işsiz, askerliğini yapmamış ve evlenmemiş bir yetişkinin bu durumunun mesulü kendisi olsa da, film boyunca başına gelen olumsuzlukların nedenini dışarıda arayan bir karakterdir İbrahim.

3 Jale Parla, *Babalar ve Oğullar - Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İstanbul: İletişim, 2009.

Haksız bir biçimde hapse girmesi var olan tabloyu daha da karartır. Bu aşamada babayla o güne kadar kurulmuş ilişkide yeni bir sayfasının açılması beklenebilir. Örneğin İbrahim'in içine düştüğü bu durumda sağ olmasına rağmen kendisini yetim kılan bir baba figürü ile hesaplaşması düşünülebilir. Fakat filmde bunun tersi tercih edilir. İbrahim babasına herhangi bir mesuliyet atfetmez, hatta hapishanede kendisini ziyarete geldiğinde ona karşı saygısıyla dikkat çeker. Onun üzülmemesi adına içinde bulunduğu koşulları daha olumlu sunar, parası olmamasına rağmen ihtiyacı olmadığını söyler. Dahası filmin finalinde eniştesini öldürdüğünde muhatap aldığı kişi yine babası olur. "Devletten altı yıl üç ay alacaklıydım, ödeştik... Pardon..." derken yalnız babasına hitap etmekte, eğer bu bir özürse de özrü kocasını öldürdüğü kız kardeşinden değil babasından dilemektedir.

Oğulların baba ile ilişkilerinde başlarına gelen kötülükler yüzünden babayı suçlamak yerine suçun bir kısmının kendilerinde olabileceğini sezecekleri bir eşikten bahsedilebilir. Tıpkı Oğuz Atay'ın *Babama Mektup*'ta ifade ettiği üzere "şimdi artık suçun kendimde olduğunu görmek zorundayım," denebilecek bir yüzleşme anıdır bu.[4] İbrahim ise başına gelen herhangi bir kötülük için babasını suçlayamayacak olduğunun bilincindedir, kendinde bu hakkı görmez. Kendini başıboş bıraktığı, hatalarını önlemeye çalışmadığı gibi bir gerekçeyle babasına saldırmak fazlasıyla anlamsız olacaktır. Üstelik İbrahim, en azından sorgu sürecinde "kendini bil" (*gnothi seauton*) ilkesine uygun bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar. "Hiçbir örgütle ilgim yok. Beni adamdan sayıp alacak örgüte zaten ben girmem. O örgüt İbrahim'e kaldıysa örgüt bile sayılmaz," ifadesiyle özeleştirel bir tavrın örneğini sunar. Fakat bu tavır filmin genel seyrinde istisnai kalır. Kendi sorumluluğunu kabul edecek ve pişmanlık duyacak bir yüzleşmeye

4 Nurdan Gürbilek, *a.g.e.*, s. 70.

yönelmez. Hatalarını ve geçmiş tercihlerinin sorumluluğunu kabullenmez. *Pardon*'u geleneksel baba-oğul çatışması yerine enişte-kayınço çatışmasıyla betimlemeyi ve enişte karşıtı bir söylemle ilişkilendirmeyi mümkün kılan bu kabullenmemedir. Diğer bir deyişle İbrahim'in eniştesine bakışı, esas itibarıyla babasının da dahil olduğu daha genel ve üçlü bir ilişkinin yansıması olmakta, Oidipus karmaşığı daha da karmaşık bir hal alarak Freud'un genel açıklamasına uygun ama odakta babanın değil eniştenin yer aldığı bir parodiyi doğurmaktadır. Freud'un vurguladığı biçimiyle baba, oğulun dünyasında kesin bir gücün sahibi olarak tanımlanmakta, kendisiyle toplumsal ve kültürel özdeşlikler kurulmakta, kendisine karşı yüksek bir saygı ile güvensizlik eş zamanlı olarak duyulmakta ve özellikle de oğulun başına gelen bütün şanssızlıkların nedeni olarak tanımlanmaktadır.[5] İbrahim'in babası karakter olarak bu vasıfların hiçbirine uymazken özellikle güvensizlik ve şansızlığın kaynağı olarak enişte, İbrahim'in hayatı açıklamanın yalın ama yaygın anahtarını oluşturur. "Her şey o dallama eniştenin yüzünden oldu. Enişte beni ihbar etmese hayatımda böyle polisiye olaylar yok. Askerlik yok, komutan yok, içtima yok" repliği, İbrahim'in tüm olup bitenden kendini soyutlayışıyla beraber, sorumluluğu da eniştesinin üzerine atmasını örnekler.

Bu noktada geçmiş kötü adam örnekleriyle uyum içinde sunulan eniştenin konumunun yeniden yorumlanması önemli görünür. Keza İbrahim'in bakışını yansıtan enişte temsiline objektif bir biçimde yaklaşıldığında, eniştenin davranışları ile İbrahim'in algılama biçimi arasındaki makas daha net anlaşılabilir. Yaşı fazlasıyla geçmiş, işsiz bir şekilde ortada dolaşan ve "mahallenin kızlarına" musallat olan bir karakteri yola getirmek ne kadar kötüdür? Ya da İbrahim'e "lan" dediği için bıçaklanmayı ne ölçüde hak etmiştir? Bu

5 Sigmund Freud, *Totem ve Tabu*, Ankara: Alter, 2008, s. 63-4.

gibi sorular eniştenin aile içindeki konumunu ve İbrahim'in kendisine dair tepkisini anlamak adına kritiktir. Keza bir yönüyle eniştenin yaptıkları Marcuse'nin vurguladığı biçimiyle İbrahim'i gerçeklik ilkesine tabii kılma çabasıdır. İnsanın gelişimiyle paralel bir biçimde kurumlaşmış toplumsal ve siyasal bir tahakküm çerçevesinde gelişen gerçeklik ilkesine boyun eğme zorunluluğunu yeni nesillere telkin edecek olan aile ve toplumsal eğitim kurumları olarak tanımlanabilir.[6] Ancak yukarıda işaret edilen babanın edilgenliği ve oğulun pratikteki yetimliği karşısında eniştenin davranışları, bahsedilen zorunluluğa dairdir. Bu açıdan İbrahim'in eniştesine tepkisi, bireysel ilişkilerinin ötesinde İbrahim'in gerçeklik ilkesini kabullenmemeye dair tepkisinin de bir parçasıdır.

Ayrıca İbrahim'in eniştesine bakışı, Freud'un ruh hastalıklarında her zaman görüldüğünü söylediği "itisafi mani"yle ilişkilendirilebilir. Freud'un belirttiği çerçeveyle[7] uyumlu olarak İbrahim eniştesinin önemini aşırı derecede büyütmektedir. Başına gelen her yıkımın sorumluluğunu eniştesine kolayca yüklerken, bu doğrultuda onun gücünü de erişilemeyecek dereceye yükseltir. Öyle ki Asuman evlenirken eniştesini nikâh şahidi olarak hayal etmesinin, hatta alışılmadık bir biçimde nikâh kıyıldıktan sonra yüzüklerin kurdelesini eniştesine kestirmesiyle kendisine karşı kıyıcılık yapıldığını iddia eden paranoyak bir kimsenin davranışları arasında paralellik kurulabilir. Kuşkusuz bu, eniştenin bütünüyle masum olduğu anlamına gelmez. Ancak objektif bir bakışla düzenbazlıkla itham edilebileceği tek konu dükkânı daha yüksek bir fiyata satmak ve paranın bir kısmını kendisine ayırmaktır. Bunu yaptığında bile baba eniştenin getirdiği çekten memnun kalmakta ve olayları İbrahim'e anlatırken dahi bunu olumlu ve ailelerini rahat ettiren bir husus olarak aktarmaktadır.

6 Herbert Marcuse, *Aşk ve Uygarlık*, İstanbul: May Yayınları, 1968, s. 32.

7 Freud, *a.g.e.*

Dolayısıyla "benim bu taraklarda bezim olmaz. Benim tek ideolojik sorunum enişte," dediği noktada İbrahim farkında olmadan ideoloji sözcüğünün tarihsel gelişimi ve zenginliğine temas etmekte, eniştesini yerleştirdiği konumla kavramın farklı boyutlarını tek seferde özetlemektedir. İdeolojilerin sonunun geldiğine ilişkin tezlerin bizzat ideolojik bir söylem olarak dolaşımda kaldığı bir zaman diliminde eniştesine yönelik bakışı, hemen her olayda nedenselliği oldukça basit bir anlatıya dayandırır, bir günah keçisi olarak ötekiyi merkeze alır. Tek ideolojik sorununun enişte olması, mustarip olunan tüm dertlerin kaynağına onun yerleştirilmesine imkân verir. Bunu yaparken de ailenin bir üyesi olarak eniştenin esnek ve geçişken konumunu aleyhine kullanır, neden bir tehdit olarak algıladığını da bu konumla ilişkilendirir. Keza enişte ailenin doğal bir üyesi değildir, yapay biçimde "biz"e katılmıştır. Bir toplumsal sözleşme örneği olarak nikâhla aileye dahil olmuştur ancak içeri ile dışarı arasındaki konumu halen tartışmaya açıktır. Aynı çatı altında yaşasa da bir yabancı olarak kalmaya devam eder. Sonuçta Hobsbawm'ın yabancıya dair tanımı ile örtüştüğü müddetçe de İbrahim'in ideolojisinin odağını oluştur:

> Ama "onlar" kimdir? Belli ki ve tanımı gereği, "biz olmayanlar" Yabancı oldukları için düşman olan yabancılar: (...) Eğer düzenbaz numaralarıyla yabancılar yoksa, onların icat edilmesi gerekir, oysa binyılımızın sonunda yabancıların icat edilmesi gerekliliğine ender olarak rastlanır: Yabancılar kamusal tehditler ve kirletici unsurlar olarak kendi şehirlerimiz içinde zaten vardırlar ve tanınabilirler, her tarafta sınırlarımız ve denetimimiz dışında, ama bizden nefret eden ve bize karşı komplo düzenleyenler olarak evrensel düzeyde vardırlar.[8]

8 Hobsbawm, Eric J., *Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2008, s. 206-7.

Pardon örneğinde İbrahim'in eniştesiyle kurduğu ilişki, yalnız yabancıya dair negatif yaklaşımıyla ideolojik değildir, aynı zamanda kavramın "yanlış bilinç" anlamıyla da ideolojiktir. Ailenin doğal üyeleri ile sonradan katılan üyeleri arasında yaptığı ayrım neticesinde, olayların gerçek sebeplerini tersine çevrilmiş bir biçimde algılar ve açıklar. Kendisini mağdur konumunda tanımlarken aileye ve çevresine olan zararlarının farkına dahi varmaz, eniştenin zararlarını vurgulamak fazlasıyla yeterli ve açıklayıcı görünür. Sonuçta da Zizek'in Öteki'ye dair algı ile gerçeklik arasında kurulan ilişkiye dair sözlerini anımsatırcasına[9] İbrahim eniştesine aileyi / kendisini tehdit eden gizemli bir keyif atfeder. Oysa hapishaneyle sonuçlanacak kırılma eniştesi asker kaçağı olduğunu ihbar ettiği için yaşanmış değildir. Üç günlük yol izninin iki gününü İstanbul'da geçirmeyi tercih eden İbrahim'dir. Otogarda polis kendisine yaklaştığında koşarak kaçan odur. "Polis ya da AS nokta İZ nokta gördüğünde kaçma psikozu"na girmesine neden olacak şekilde askere geç giden kendisidir. Ve tabii ki sorgudayken adına düzenlenmiş itiraf metnini herkesten önce imzalayan da İbrahim'dir. Dolayısıyla kendi hatalarının, yanlış kararlarının sonucu geldiği noktada gerçeği tersine çevrilmiş bir biçimde algılar, bu algı çerçevesinde de enişteyi gözünü kırpmadan öldürür.

Diğer yandan eniştenin İbrahim'in hayatına müdahalelerini de gözden geçirmek yararlı olabilir. Enişte İbrahim'in işsizliğinden, kumarbazlığından, disiplinsizliğinden şikâyet ederken haksız değildir. Ya da Rıfat'ın İbrahim'den dert yanarken ona hak vermesi gayet normal bir davranıştır. İbrahim'i "kendisi her bakımdan problemli" olarak tanımlarken de haklı nedenlere sahiptir ve İbrahim etrafta iken ailenin işlerine çeki düzen vermenin mümkün olmadığını söylemesi

9 Slavoj Zizek, *Kırılgan Temas*, çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2006, s. 210.

içerik itibarıyla yadırgatıcı değildir. Bu bakımdan *Pardon*'daki enişte ile *Çamlıca'daki Eniştemiz* arasında bir benzerlik kurulabilir. Abdülhak Şinasi Hisar'ın "makul olup deli sanılmak hüznünü şüphesiz eniştemiz de bol bol tatmış olmalıydı," demesi gibi,[10] İbrahim'in enişte sinin eleştirileri ve davranışlarının haklılığı, kendisine atfedilen imaj neticesinde görmezden gelinmiştir. İbrahim'in tek ideolojisinin enişte si olduğunu söylemesi, enişte nin haklı eleştirilerinin üzerini örten bir tül perdesi işlemi görür. Filmin finaliyle birlikte de ortada ne perde, ne de perdenin altındaki gerçeklik kalır.

IV

Enişte mle hiç sorunum olmadı. İbrahim'in enişte siyle olan sorununa da şimdiye kadar hep onun penceresinden baktım. Onun derdiyle dertlendim her izleyişimde, onun kızdığı gibi kızdım enişte sine. Boğaz kıyısında rakısını yudumlarken göz ucuyla Rıfat'ın tepkisini süzen enişte bakışı, rakı ve boğaz gibi güzelliklerin ortasında bir çirkinlik oldu benim için. Kötülüğün vücut bulmuş halini soran olsa, ihbar ettiği İbrahim zorla askere götürülürken arkasından bir tas su döken enişte yanıtını verirdim. Duman'ın *Manası Yok* şarkısında efkârlanan İbrahim'e üzülmekti insancıl olan, Asuman'ın evliliğini ayakta alkışlamak değil. Bir hastalık bahanesiyle sevk edileceği hastanede evlilik teklif edeceği hemşirenin yardım ve yataklığı ile hapishaneden kaçabileceğini düşünen İbrahim'in hayalciliği daha samimiydi, enişte nin "Devletin hiç şakır şakır bir şey ödediği görülmemiştir efendim. Devlet ödemek zorunda kalırsa taksitlere böler, sittin senede öder," diyen realizmi değil.

Peki ne oldu da İbrahim'e olan sevgimle doldurabileceğim bu satırlar bir tür enişte(lik) savunusuna, bir İbrahim eleşti-

10 Abdülhak Şinasi Hisar, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, İstanbul: Bağlam, 1996, s. 97.

Pardon'daki olay örgüsü ve final, enişte özelinde bir "ettiğini bulma" olarak sunulsa da, eniştenin finaldeki ölümü ne kadar hak ettiği tartışmaya açıktır.

risine dönüştü? Sanıyorum bu sorunun yanıtı kendimle İbrahim arasında kurduğum benzerliklerde yatıyor, İbrahim gibi benim de babamdan ve enişte mden oluşan bir üçgene sahip olmamla alakalı. İbrahim'i tek başına değil de kendimle birlikte düşününce kaçınamadığım sonuç, eniştelere dair bir tartışmanın babaları işin içine katmadan yapılamayacağı oluyor.

Kuşkusuz burada kadim baba-oğul tartışmasına bir enişte cephesi açmak, özellikle psikanalizin konusuna bir de eniştelerimizi eklemek gibi bir kastım yok. Özellikle Bülent Somay'ın psikanalizin bir şifre ya da sır çözme yöntemi olarak yerli yersiz kullanımına dair eleştirisini anımsadığımda bundan özellikle çekiniyorum. Tıpkı Somay'ın işaret ettiği gibi bir sihirli anahtar olarak psikanalizle metnin içine dalıp elindeki kavramlar listesini o metnin içinde tebdil-i kıyafet etmiş bir halde bulmak keyifli. Ancak böylesi bir "okuma" ile her puro bir fallus, her mağara bir rahim, babasıyla takışan her ergen de Oidipal bir figür olacaktır.[11] Dolayısıyla ilkel insanın yaşamında babanın öldürülmesi için kardeşler arasında yapılan ittifakta eniştelerin konumunu gündeme getirmeye ve oradan konuyu İbrahim ve kendimle ilişkilendirmeye ne haddim, ne de bilgim yeter. Ancak kendi babamla ilişkim ve bunda eniştemi yerleştirdiğim konum ile, İbrahim'in babasıyla ilişkisi ve eniştesini yerleştirdiği konum arasında paralellikler kurmaktan da kendimi alamıyorum.

11 Bülent Somay, "Psikanalizi Edebiyatla Anlamak", *Pasaj*, sayı 4-5, s. 15.

Özellikle *Pardon*'u tarihsel bir bağlama oturtmak adına eski komedilerdeki enişte temsillerine döndüğümde acı bir gerçekle yüzleştim: Sunulan eniştelerin her birinde sanki karşımda babam duruyordu. Şükür ki bir *Dolap Beygiri*'nin Yakup'u gibi değil ancak onun dışında kalan hemen hepsiyle benzerlikler taşıyordu. Kendisi tıpkı Zihni gibi büyük hesapların adamıydı, kendisinin ve ailesinin geleceğini ticarette görüyordu. Üstelik Zihni'den daha radikal bir "işadamı" olarak ticaret uğruna fırsat bulur bulmaz memuriyetten de malulen emekli olmuştu. Ne yazık ki ticaret kariyeri Zihni'den çok farklı olmadı. Küçük Enişte gibi atik bir şekilde sektörden sektöre "salıverildi", tıpkı onun gibi çabucak ve maalesef acı içinde yerine otururdu. Özellikle aile meseleleri ve ev işleri söz konusu olduğunda Yunus Enişte gibi dışarıda olurdu, eve geldiğinde de kendi gündemine takılır, tıpkı Yunus'la iki kelime edilememesi gibi onunla da konuşulamazdı.

Ben hep TRT'de izlediğim Şakir Öner Günhan'dan bilirdim ama enişte sözcüğünün bilinç dışımda olumsuz bir muhteva ile yer edişinin sırrını şimdi anlıyorum. Yanıt özel kanallarda saklıydı. Yayıncılık anlayışının hızlı değişimiyle birlikte dolaşıma giren Türk filmlerinde ben her gece babamın benzerlerini ekranda "enişte" rolüyle izliyordum. Üstelik babamın "hanım köylü" olarak niteleyebileceğimiz ikametgâh tercihi neticesinde etrafımdakilerin çoğunluğu ona enişte diyordu. Ben eniştemi yılda toplam iki hafta dahi görmüyorken, enişte sözcüğünü kalan elli hafta boyunca etrafımdakiler babama söylerken duyuyordum. Ve kendi baba-oğul meselelerimi ya da babamla olan gerilimimi esasında herkesin enişte dediği kişiyle yaşıyordum. Sonuç olarak ancak bugünden bakınca herkes babama enişte derken onun tam tezadı bir kariyere ve kişiliğe sahip enişteme enişte demeyi ayıp bulduğumu fark ediyorum. Babam televizyondaki eniştelerle olan benzerliğinin de gösterdiği gibi tam bir eniş-

te olduğu için, enişteme enişteliği layık göremediğim sonucuna varıyorum.

İbrahim'in babasıyla bir meselesi vardı. Her ne kadar bu adı konmamış ve çoğu zaman şikâyet konusu dahi olmamış bir tür yetimlik de olsa, netice itibarıyla İbrahim'in hapishanede sona eren öyküsüyle doğrudan ilişkiliydi. Ancak İbrahim bu gerçeği görmek istemediği için gerçeğin üzerini örttü, tüm olumsuzlukların odağına bir tül perdesi olarak enişte sini koydu. Eniştesi onun ideolojisi oldu.

Benim de babamla bir meselem vardı. Özellikle kuzenlerimle kıyasladığımda yoksunluk hissettiren yaşam koşullarımızın nedeni olarak onu görüyordum. İncirli'deki enişte mizin evinde ilk kez görüp de kendi evimizde hiçbir zaman bulamayacağım olanakların eksikliğiyle memnuniyetsizlik duyuyordum. Ama bir "iyi aile çocuğu" olarak babaya isyan ya da onu yermek geçemezdi aklımdan. Dolayısıyla babamı yeremediğim ölçüde enişte mi yücelttim, babamın başarısızlıklarını kabullenemediğim ölçüde enişte mi daha başarılı buldum. Enişte m ütopyam oldu.

Kısaca İbrahim ile deneyimlerimizden çıkabilecek sonuç enişte olgusunun sadece içeri-dışarı, yerli-yabancı, biz-öteki gibi ayrımları bulandırmakla kalmadığıdır. Öyle ki sözcüğün yarattığı karmaşa ideoloji ve ütopyanın sınırlarına dahi uzanabiliyor. Dolayısıyla eniştenin sıkça tebessüm ve küçümseme ile zikredilmesi ya da türkülerde karşılaşılan yersiz göndermelerin ve şakaların konusu olması, kavramın derin içeriği karşısında bocalayan zihnin kendi için yarattığı bir savunma mekanizması olsa gerek. Bu mekanizmayı veri kabul ederek aile ilişkilerine dönüldüğünde ise enişte, tam anlamıyla bir joker niteliği kazanıyor. Hem bizden olup hem bizden olmaması, kendisine dair olumlu ya da olumsuz tüm duyguların da uçlarda yaşanmasına, sevgi ya da nefretin de gerçeküstü bir içerikle hissedilmesine sebep teşkil ediyor.

YABANCI DAMATLARA "ENİŞTE" ŞAKASI

RİTA ENDER
JARED CONRAD-BRADSHAW

Her enişte, bir damat mıdır? Damatlar ne zaman enişte olur? Ya da "Enişte Bey" ile "bizim damat"ın ne farkı vardır?

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre "enişte"yi tek bir cümle ile açıklamak mümkün: "Bir kimsenin kız kardeşinin veya kadın hısımlarından birinin kocası."

"Damad"ın ise mazisi sanki biraz daha eski. Farsçadan geliyor ve üç yoldan açıklanıyor:

1. Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad, güveyi.
2. Bir kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, güveyi.
3. Padişah soyundan kız almış kimse.

Galiba tam da bu sonuncu açıklamanın içinden çıkıyor "yabancı damat" kavramı. Türkiyeli olmayan her erkek, "aldığı Türkiyeli kız" nedeniyle bir "yabancı damat" oluveriyor. Onun yabancılığından kaynaklı, sanki kızlar çooook uzaktan da olsa padişah soyuna bağlanıyor ve yabancı er-

kekler tüm imparatorlukla, bir bütün ülke ile akrabalık ilişkisi kuruyor. Tabii bu durum, ne İtalyan ne Ugandalı bir erkek tarafından kolay anlaşılmıyor. Anlaşılmamakla birlikte; bir hayli absürt diyaloglara, anlamsız şakalara ve samimi kucaklaşmalara da sebep olabiliyor.

Buraya özgü bu halleri; bu toprakların yerlisi olmayıp bu topraklarda doğan biriyle birlikte olduğu için yaşamak ve bir şekilde –yani bazen isteyerek, bazen mecburiyetten– anlamak durumunda kalan erkeklerle konuşmak istedik. İkisi Amerikalı, ikisi Fransız, biri Alman, biri İtalyan, biri Kenyalı, biri Ugandalı, biri Yunan, biri İsrailli, biri Suriyeli, biri İsveçli, çoğu otuzlu yaşlarında olan 12 "yabancı damat" ile Türkçe, İngilizce veya Fransızca kullanarak söyleştik. Söyleşiyi yaptığımız sırada, yalnızca İtalyan ve İsveçli erkekler ile sevgilileri, evli değillerdi, birlikte yaşıyorlardı. Söyleşi sürecinde İtalyan görüşmeci, yıllardır birlikte yaşadığı sevgilisine evlenme teklif etti. İsveçli görüşmeci ise sevgilisinin ailesi ile tanışmak için ilk kez Türkiye'ye; İstanbul'a geldi.

İstanbul aslında tüm görüşmeciler ve belki de tüm yabancı damatlar için bir geçiş noktasıydı. Yurtdışından, gelinen ilk şehirdi. Fakat "hanım köyü" denilen köyler/ şehirler çeşitliydi. Eşleri yabancı olan kadınlar; Ağrı, Antakya, Artvin, Çorum, Gaziantep, İskenderun, İstanbul ve İzmirliydi. Kadınların tümü üniversite mezunuydu, çalışma hayatında yer almaktaydı ve yabancı dil bilen kişilerdi. Bu bakımdan Türkiye'nin genelini değil, belirli bir kesimini temsil etmekteydi.

Bazı yabancı damatlar da Türkçe biliyordu. Türkçe bilenlerin hepsi Türkiye'de yaşıyordu. Çiftlerden bazıları Türkiye'de, bazıları yabancı damadın memleketinde, bazıları ise bir üçüncü ülkede yaşıyorlardı.

Türkçe konuşan ve konuşmayan, Türkiye'de yaşayan ve yaşamayan; tüm "yabancı damat" rütbesindeki görüşmecile-

REYSİ KAMHİ

rimize önce, "yabancı damat" ve "enişte" kavramlarını bilip bilmediklerini sorduk.

Türkçe bilmeyen iki görüşmeci dışında herkes bu kavramlara hâkimdi. Bilmeyenlerden biri olan Fransız görüşmeci, sadece "yabancı" sözcüğünün ne anlama geldiğinin farkındaydı. Diğeri ise günlük hayatında hiç Türkçe duymayan İsveçli görüşmeciydi ve Türkiye'ye yalnızca bir defa gelmişti.

Diğer tüm görüşmeciler bu kavramların ve anlamlarının bilincindeydi. Kendilerine bu şekilde hitap ediliyordu. Örneğin Kenyalı görüşmeci şöyle söyledi:

> Karının kardeşi ve kız arkadaşları biz çıkmaya başladığımızda bana Enişte diyorlardı. Düğün zamanında hep Damat dediler. Ama en çok kayınpederim... O bana herkesten daha çok Damat dedi!

Amerikalı görüşmecimiz benzer şekilde kendisine Damat denildiğini anlattı:

> Bana Damat diyorlar. Günlük hayatta görmediğim, sadece düğünlerde karşılaştığım uzak akrabalar bile bana Damat diyor. Yakın akrabalardan birisi, beni başka insanlara tanıştırırken şöyle söylüyor: "İşte bizim Damat. Aslı'nın kocası. O Amerikalı."

Ne zamandan beri böyle çağrıldığını sorduğumuzda şöyle yanıtlıyor:

> Eşimle beraber olduğumuz ilk yıllarda, daha evlenmeden evvel kayın akrabalarım beni damat diye çağırmaya başladı. Bu bana biraz tuhaf geliyordu çünkü damadın sadece düğün günü kullanılan bir kelime olduğunu düşünüyordum. Her nasılsa, buna alıştım ve artık fark etmiyorum bile.

Diğer Amerikalı görüşmecimiz ise, kendisine sadece düğün zamanı damat diye hitap edilmiş olduğunu, genelde ve özellikle uzak akrabalar tarafından kendisine "enişte" dendiğini söyledi ve ekledi:

> Uzak akrabalardan başka, bir Türk ile evli olduğumu öğrenen insanlar da bana "enişte" diyor. Enişte diyorlar ve sonra bunun bir şaka olduğunu açıklıyorlar.

Nasıl bir şaka bu?

Şöyle cevaplıyor Amerikalı görüşmeci: "İyi anlamlı bir şaka, bir çeşit sevgi ifadesi."

İsrailli görüşmecimiz de bu şakanın öznesi olduğunu dile getiriyor:

> Türkiye'ye geldiğim ilk günden beri pek çok kişi bana şaka olarak Enişte dedi. Evlenmeden önce, Türkiye'de ne yaptığımı soran insanlara, Türk bir kız arkadaşım olduğunu söylüyordum. Onlar da gülüyorlardı ve "demek ki sen artık bizim enişte mizsin," diyorlardı.

Memleketin eniştesi. İtalyan görüşmeci, bu herkesin eniştesi olma halini tuhaf bulduğunu, bu sözcüklerin kim tarafından kullanıldığına bağlı olarak kendisinde farklı hisler yarattığını vurguluyor:

> Melis'in ailesi bana damat diyor. Yabancı damat demiyorlar, sadece damat diyorlar. Onlar bana damat dediklerinde mutlu oluyorum, kendimi onlara çok yakın hissediyorum. Sanki onların oğluymuşum gibi hissediyorum. Ama Melis'in arkadaşları veya etrafımızdaki insanlar, market çalışanları, kafe sahipleri filan da bana enişte diyorlar. Şu anda kimse Melis'e, "Emiliano nasıl?" diye sormuyor, herkes "Enişte nasıl?" diyor. Bu biraz komik çünkü biz İtalyancada bu sözcüğü akrabalarımız için kullanırız, birinin sevgilisi veya arkadaşımızın eşi için değil.

Yunan görüşmeci, eşinin ailesinde kimsenin kendisine enişte veya damat demediğini, kayınvalidesi ve kayınpederinin kendisine "oğlum" diyerek hitap ettiğini söylüyor. Fakat başkalarının çok defa kendisine iki şekilde de seslendiğini ve bunun aslında bir sebebi olduğunu anlatıyor:

> Mesela otoparkta bana enişte diyorlar. Oradaki adam tanıyor beni. Tanımadığım insanlar da, Yunan olduğumu anladıkları zaman bana "enişte" diyorlar. Damat veya yabancı damat da diyen çok. Aslında ilk geldiğimde daha çok da-

mat diyorlardı çünkü o sırada "Yabancı Damat" dizisi, Nikos ve Nazlı gündemdeydi. Yabancı damat benim için çok sıcak bir ifade çünkü diziyi seyretmiştim, onu duyunca Nazlı ve Nikos'yu hatırlıyorum. Enişte daha genel bir kavrammış gibi hissediyorum. Fakat insanların bana enişte veya damat demesinin daha önemli ve daha gerçekçi başka bir sebebi var: İsmimi telaffuz edemiyorlar. Benim ismim Dionysis. Dionysus Tanrısından geliyor. Eğer ben insanlara bana "Deniz" veya "Dio" de demezsem, o zaman işte otomatik enişte oluyorum.

Otomatik gelen enişteliğin başka dillerde ve kültürlerde bir karşılığı olup olmadığı üzerine de biraz konuştuk. Görüşmecilerimize, kendi dillerinde kız kardeş ya da teyze, yenge ya da halalarının eşlerine nasıl hitap ettiklerini sorduk. Sorarken, teyze, hala ya da yengenin pek çok dilde aynı kelime ile ifade edildiğini ancak Türkçede aile içinde farklı sıfatlar ve aslında konumlar olduğunu da belirttik.

Amerikalı görüşmecilerimiz, kendi kültürlerinde bunun bir karşılığı olmadığını, herkese isimleriyle hitap ettiklerini söylediler. Alman görüşmeci, Almanya'da çocukların her yetişkin erkek akrabayı aynı sözcükle; *onkel* diyerek çağırdıklarını söyledi. Fransız görüşmecilerden biri, erkek akrabalardan bahsederken onlar için kayınbirader, kayın oğul; *beau-fils, beau-frère* kelimelerini kullandıklarını ancak birbirlerine isimleriyle hitap ettiklerini belirtti. İtalyan görüşmeci de aynı şekilde kayınlardan yani evlilik yoluyla edinilmiş akrabalardan söz ederken *cognato* kelimesini kullandıklarını ifade etti. Hukukta karşılığı olan bu sözcüklerin yine hukukta karşılığı olan bir birliktelik şekli olan evlilik ile birlikte kullanılmaya başlandığını, ancak bazı zamanlarda çiftler evli olmasa da bunun kullanılabildiğini belirtti ve ekledi: "Ama her şekilde bu, Türkiye'deki enişte kullanımından çok farklı."

Ugandalı görüşmeci kültürlerinde daha basit bir kullanım olduğunu; yaşa göre bir ayrım yaptıklarını anlattı. Örneğin kız veya erkek kardeşinin eşine ismiyle hitap ettiğini ancak teyze, hala, dayı, amcasının eşine daha saygılı sıfatlarla hitap ettiklerini söyledi.

Kenyalı görüşmeci, evliliğe bağlı kullanımı olan özel kelimeler olmadığını, genel bir terim olan *athoni* sözcüğünü kullandıklarını belirtti. Bununla birlikte, evlilik töreni ile ilgili geleneksel pek çok öğenin benzer olduğunu şu şekilde ifade etti:

> Kenya'da biz etnik dillerimizin dışında, Svahili ve İngilizce konuşuyoruz. Svahili kültürü, Arap köklerinden dolayı Ortadoğu kültürleriyle çok benzerlik gösteriyor. Örneğin düğünde gelinlerin yüzlerinin, diğer kızlar arasından seçilmesi için kapanması.

Suriyeli ve Ermeni olan görüşmecimiz Ermenicede enişte'nin karşılığı olduğunu söyledi: "Pessa" Bu kelimeyi genelde kişilerin isimlerinin başına ekleyerek kullandıklarını belirtti. İsrailli görüşmeci de, İbranicede kız kardeşin kocasına "gis" dendiğini, teyzelerin kocasına ise "dohd" dendiğini söyledi.

Yani, enişte'nin bir şekilde karşılığı vardı, tercüme etmek mümkündü ama damada hele hele yabancı damada pek bir karşılık bulunamıyordu. Kendileri üzerinde şekillenip kendi kültürlerinde yeri olmayan bu durum, görüşmeci damatlara ne hissettiriyor, ne düşündürüyordu?

Ugandalı görüşmeci, Türkiye'de insanlara akrabalık unvanlarıyla hitap etmenin Türk kültüründe oldukça önemli olduğunu gözlemlediğini anlattı. Ve dedi ki:

> Türkiye'de sahip olduğunuz dahası hak ettiğiniz unvan ile çağrılmanın bir saygı belirtisi olduğunu çok kısa bir za-

manda anladım. Ve de unvanların çok daha karışık olduğunu! Benim için bu unvanların kullanılıyor olmasına alışmak zaman aldı.

İsrailli görüşmeci ise kullanılan bu unvanların çokluğu, karışıklığı ve içinde barındırdığı mizah dolayısıyla, yaptığı şeyin yalnızca karısıyla evlenmek olmadığını; çok daha ötesi olduğunu anladığını vurguladı.

Bir kültürü bilmek; ötedekileri anlamakla; bir kuruntuyu hissetmek ya da bir şakayı fark etmekle ilişkili. Peki, yabancı damatlara yönelik olup daima yenilenen bu şaka ne ifade ediyor? Yabancı damat kimleri, niçin evhamlandırıyor? Neden türlü kuruntulara sebep oluyor?

Öncelikle yabancı olmaktan gayri, damat olmanın Türkiye'nin geneli için geçerli olan belirli kuralları var. Düğün öncesinde sinekkaydı tıraş olmayı da içeren kurallar bunlar. Düğünden önceki aşamada, aileye takdim esnasında haklı-haksız, yerli-yersiz beklentiler var. Çünkü damat olacak erkeğin makbulünün nasıl olması gerektiği belli. Konu komşunun bu konuda tartışılmaz saptamaları var. Bir kere, okulu, askerliği bitmiş olacak. Sonra, elbet, işi gücü yerinde olacak. Olacak ki aynı konu komşuya, kızı ve daha ziyade ailesini rezil etmesin. Ve tabii, "sigarası, içkisi, kumarı olmayacak" ki; kızımızı isteyen onlarca doktor ve avukatın arasından sıyrılıp kabul edilmiş olmasının bir anlamı olsun. Ayrıca, ruhani yaptırımlar da mevcut olduğuna göre, damadın doğuştan da birtakım özelliklere sahip olması, sahip değilse de edinmesi beklenir: Din meselesi. Bununla beraber, damadın sünnetli olması da nedense pek çok kişiyi ilgilendirir bizim buralarda. Bu yüzden, örneğin Noel zamanında birtakım "aktivist gençlerin" temsili bir sünnet töreni yaparak kendilerince Noel Baba'yı dahi "Müslümanlaştırması" pek de rastlantısal değildir.

Bu ve benzeri törenleri izleyen başka ülkelerdeki insanlar açısından Türkiye'nin bir görüntüsü/görünüşü ve elbette gerçekliği var. Bunları hiç izlemeyen, aslında buralarla ilgili pek de fikir sahibi olmayanlar arasında, klişe oryantalist saptamalarla burayı anlamaya, anlamlandırmaya çalışanlar da var. Bununla beraber dinî uygulamalar ve bir İslâm ülkesindeki yaşamdan korkanlar, % 99'u Müslüman olan bir ülkede Müslüman olmayan birinin yaşamasının zor ve çok çeşitli açılardan sorunlu olacağını düşünenler de var. Özellikle son yıllardaki insan hakları ihlalleri ve demokrasi krizlerinin neden olduğu olumsuz yargılar ve bu yargıların gazete manşetleri ile sabitlenme, köpürtülme hali var. Hiçbiri Müslüman olmayan yabancı damatların aileleri için de bunlar var. Bu nedenle Türkiye'de enişte veya damat olma halini yaşayan görüşmecilerimiz ve aileleri açısından, Türkiyeli biriyle beraber olmanın ve bazı durumlarda Türkiye'de yaşamanın ne ifade ettiğini de anlamaya çalıştık. Görüşmecilerimizin hemen hepsi Türkiye'nin Müslüman bir ülke olmasından dolayı kendilerinin ve ailelerinin, başlangıçta belirli kaygıları olduğunu anlattı.

İsveçli damat adayı, ailesi için, sevgilisinin Türk vatandaşı olmasının değil ama Müslüman olmasının biraz şok edici olmuş olduğunu söyledi. Eşiyle Paris'teki öğrencilik yıllarında tanışmış olan Yunanlı damat da aynı ayrımı yaparak şöyle söyledi: "Ailemin başlangıçta Türkiye'ye taşınmamla ilgili kaygıları vardı. Problem bir Türk kızıyla beraber olmam değildi. Problem bir Müslüman ülkeye gitmemdi. Eğer bu ülkeyle ilgili yeterli bilgin yoksa bu kaygılar meşru olabilir."

Kenyalı damat da ailesinin başlangıçta sahip olduğu kaygıları, bilgi eksikliği ile ilişkilendirerek anlattı:

> Ailem, Türkiye hakkında fazla bir şey bilmiyordu, bu yüzden başlangıçta endişeliydiler ama Irmak'la tanıştıklarında

rahatladılar. Genel olarak, Kenya'da yabancılar hakkında stereotipler vardır – çoğunlukla mesafeli olmaları ve Kenya'da yerel halkla etkileşime az girmeleri sebebiyle. Ama Irmak'ın ailesi ile tam tersi oldu. Anneme hâlâ İslâm hakkında görüşlerini –belki de Türklerle ilgili olabilecek en büyük yanılgıyı– sormadım.

Alman damadın annesi için de dindarlık ürkütücüymüş:

> Aileme ilk kez kız arkadaşımdan bahsettiğimde ve özellikle Yasemin ailemi ziyarete ilk geldiğinde, annem biraz korkuyordu çünkü bilmediği kültürel farklılıklar olabileceğini düşünüyordu. Özellikle Yasemin'in dindar olmasından korkuyordu.

Bu mevzu üzerine düşünen Alman görüşmeci, annesinin korkusunun sebeplerini şöyle gerekçelendiriyor:

> Annemin Türk kökenli insanlarla tanıştığı tek yer kendi memleketi; Nürnberg idi. Orada Türklerle olan teması, esas olarak bir çocuğunun ilkokulunda veya futbol kulübünde bir ebeveyn olaraktı. Lisede ise artık ebeveynleri Türk olan çocuklar yoktu. Tanıdığı tüm Türkler istisnasız dindar ve işçi sınıfıydı; genelde 50'lerde Almanya'ya ilk göç dalgası ile gelen işçi sınıfından insanların alt soyuydular. Bu nedenle hayatında hiç orta sınıf bir aileden gelen, akademik kariyere sahip, solcu ve feminist görüşleri (ailemin çevresinin sahip olduğu görüşler) olan bir Türk kadını görmemişti.

Alman görüşmecinin sözünü ettiği işçi göçü, bir arada yaşama neden olmuş olduğundan sadece çekinmeye değil, birlikteliğe de neden olmuş. Belki bu yüzden Türkiye İstatistik Kurumu'nun elde ettiği 2018 yılı verilerine göre, Türkiye kayıtlarındaki toplam 4 bin 119 yabancı damadın, % 34,1'i

en yüksek oranı Alman damatları gösteriyor. İkinci sırada ise, % 13,1 oranı ile Suriyeli damatlar yer alıyor.[1]

Suriyeli olup hayatında pek çok kez ülke değiştirmiş olan görüşmecimiz, kültürel geçmişlerin her zaman fark yarattığını ama kısa bir zaman sonra insanların etnisiteyi ve farklılıkları unuttuklarını düşündüğünü söyledi. Ona göre insanın kişiliği, yeni bir aileye kabulde çok daha önemli bir etkiye sahipti.

Kabulün tanışma ile başladığı varsayımından hareketle, yabancı damatlarla, sevgililerinin aileleriyle ne zaman ve nasıl tanıştıkları üzerine de konuştuk. Damatlar genellikle bu tanışmanın kendi kültürlerine göre geç olduğunu, ilişkinin ancak "ciddi" sayıldığında gerçekleştiğini ve uzun bir süre sevgililerin ailelerinden, kendilerini gizlendiklerini anlattılar.

Örneğin İsveçli damat adayı, kendisinin, ebeveynlerine ve kardeşlerine bir veya iki ay içinde ilişkisinden bahsettiğini ancak sevgilisinin kendi ailesine ilişkilerinden bahsetmesinin çok uzun zaman aldığını söyledi. Kendisi açısından biraz hayal kırıklığına sebep olan bu durumun, iki kültür arasındaki büyük bir sosyal fark olduğunun altını çizdi ve hislerini şöyle ifade etti:

> Sevgilimin beni tanıtması büyük bir adımdı. Aslında ailesine bizden bahsetmesi bile büyük bir cesaret gerektirdi. Tepkilerden ve yankılarından duyduğu korku muhtemelen biraz abartıldı. Sonunda, sanıyorum ikimiz de üstesinden geldiğimiz için mutluyuz. Bu bizim ilişkimiz için yeni bir adımdı.

İsrailli damat da ilişkilerinin uzun bir süre bir sır olarak saklandığını anlattı ve dedi ki:

---

1 Bkz. http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698, 01.06.2019.

> Ciddi olduğumuz KESİN olduğunda beni eve yemeğe davet ettiler, biraz gergindim çünkü o sırada 3 yıllık bir ilişkimiz vardı. Ama çok güzel bir yemekti. Gülnur'un annesi, teyzesi ve kız kardeşi ile.

Ugandalı damat ise kademeli bir şekilde tanıştığını, tanıştırıldığını anlattı:

> Ben aslında sevgilimin ailesi ile daha erkenden tanışmak istedim fakat onlar gönülsüzdü, bu yüzden önce kardeşleriyle tanıştım. Böylece kardeşleri anne ve babasına benden bahsedebilirlerdi. Benim için çok gergin bir zamandı ve Aysun ailesine benden bahsettikten sonra allak bullak oldu! Ancak, o güçlü biri ve onları, kendilerinin kızlarına doğru kararı vermeyi öğrettikleri konusunda ikna etmeyi başardı. Bu da onun yaptığı doğru kararlardan biriydi.

Amerikalı damatlardan biri, işler ciddiye bindiğinde yani aslında sevgilisine evlenme teklif ettiğinde ancak aile ile tanıştığını söyledi. Diğer Amerikalı damat ise, etrafındaki tüm yabancı damatların aksine eşinin, ailesine ilişkilerinden hemen ve çok doğal bir biçimde söz ettiğini ve bunun aslında onu biraz şaşırttığını anlattı ve ekledi:

> Fakat sonradan fark ettim ki dayısı ve yengesi bizim evimizi ziyaret etmiyordu. Biz evlenmeden önce beraber yaşamaya başlamıştık ve onlar henüz evlenmediğimiz için evimize gelmiyorlardı. Fakat hiçbir zaman bize nezaketsiz şekilde davranmadılar, aksine... Sanırım, sadece birlikte yaşamanın biraz uygunsuz olduğunu hissettiler.

İtalyan görüşmecimiz de sevgilisinin her şeyi hemen ailesine anlattığını ve ailesinin bu konuda çok açık fikirli olduğunu söyledi. İlk başta bu durumun onu çok şaşırttığını da ekledi:

Kız arkadaşımla beraber olmak için Türkiye'ye geldikten üç ay sonra ailesi ile tanıştım. Ve karşımda çok modern bir aile buldum. Bu benim için ilginçti. Türkiye'yi iyi bilmeyen bir İtalyan olarak, geleneksel ve dindar bir aile ile karşılaşacağımı düşünüyordum. Çünkü İtalya'da Türkiye ile ilgili bir genelleme var: Türkiye bir Müslüman ülke ve Müslüman ülkede bazı din kodları olmalı. Türkiye deyince aklınıza hemen, "geleneksel Müslüman ülke" = "dindar ülke" geliyor, doğrudan bunu düşünüyorsunuz. Modern ve açık fikirli insanları düşünmüyorsunuz.

Bu düşüncelerin aslında bir çeşit eğitim sorunu oluğunu vurgulayanlar da oldu. Yunan damat şöyle söyledi:

Hıristiyan ülkelerde Müslüman ülkelere karşı çeşitli önyargılar var; kadınların durumu, alkol yasağı, giyim tarzı, tutucu hayat biçimi... Bu yüzden başlangıçta benim ailemde de bazı sorular vardı. "Nereye gidiyorsun? Niye?" Sonra buraya geldiklerinde, karımın güzel ailesini ve buradaki yaşam koşullarımızı gördüklerinde tamam dediler. Batılı insanların gözünde Türkiye ile ilgili büyük bir bilgi eksikliği var. Yunanistan da buna bir istisna değil. Üstelik, Türklerin "öteki" olduğunu öğrendiğimiz bir eğitim sistemimiz var. Ötekinin korkusuyla da büyütülme var. Tabii ki bu eğitim travmalarla vurgulanıyor; İzmir travması, Kıbrıs travması, 64 Olaylarının travması, 6-7 Eylül Olaylarının travması... Ve bu anlamda, ötekinin toprağında yaşamak büyük bir riskti ama ben o riski aldım. Hatta o zaman Fransız arkadaşlarımın da bana çok cesur olduğumu söylediğini, "Bravo!" dediklerini hatırlıyorum.

Fransız görüşmecilerimizden birinin deneyimi "Bravo"nun yersizliğini hükümsüz kılıyor. Zira eşinin ailesi ile tanışınca kendisi ve inancı hakkında çeşitli yalanlar söylemek du-

rumunda kalıyor ya da bırakılıyor. Müslüman olduğunu ve sünnet olduğunu söylüyor. Başka türlü eşiyle evlenmesinin mümkün olmadığını anladığını anlatıyor. Ancak diğer yandan, Ortadoğu kültüründen gelenler yani aynı coğrafyada büyüyenler açısından bu takdir hayli anlamsız kalıyor. Kendi kültürleriyle Türkiye'deki kültürün pek de farklı olmadığını vurguluyorlar. Örneğin Suriyeli damat kendisini evinde hissettiğini anlatıyor:

> Ben Ortadoğuluyum ve kültürel olarak bu ülkedeki insanlarla oradakilerin pek farkı yok. Hatta şu anda kendimi evimde hissediyorum. Çünkü çocukluğumdan beri biz devamlı ülkeden ülkeye göç ettik ve ben hiçbir yerde kendimi evimde hissedemedim. Burada hissediyorum. Buradaki yaşamımı seviyorum ve evliliğin bana bir denge sağladığını düşünüyorum.

İsrailli damat ise şöyle söylüyor:

> Her ikimiz de kolay ülkelerden gelmiyoruz, hatta belki bu bölge daha da zor ama biz, aşkın her zaman kazanacağına inanıyoruz. Dünyadaki en eski iki kültürden bir şeyler eriterek kendi yeni kültürümüzü oluşturuyoruz.

İsrailli görüşmecimizin sözünü ettiği, farklı kültürlerden gelen insanların birleşerek oluşturdukları ve isimlendirilmemiş olan o yeni kültür, belki de en çok bir çocuk sahibi olma fikriyle gündeme geliyor. Bir çocuk yetiştirirken hangi kültürün hangi öğesinin baskın olacağı, neyin öğretileceği, nasıl kurallar konulacağı, kişilerin dünya görüşünün nasıl yansıtılacağı üzerine düşünülüyor.

Bu noktada, bir kızı olan Yunan görüşmeci çocukları için, "Biz neysek o da o olacak," diyor ve ekliyor:

> Ben buziki ve piyano çalıyorum, evde birçok müzik aleti var. Kızıma hiçbir zaman bir müzik aleti çalmalısın demedim ama ne zaman piyano çalsam yanıma geliyor ve beraber çalıyoruz. Din için de aynı şeyi düşünüyorum, kimseyi zorlamamalıyız. Ama tabii kızım fanatik dindar olursa –Müslüman veya Hıristiyan– mutsuz olurum. Zaten özellikle çocuk yetiştirirken gördüm ki, aynı dinden olmak hiçbir şey ifade etmiyor. Sosyal ve kültürel sınıf olarak sana benzeyen insanlarla, seninle aynı dinden veya memleketten olan herhangi bir insana göre çok daha fazla ortak şeylerin oluyor.

İsveçli görüşmeci de benzer bir yaklaşımla konuya bakıyor ve çift olarak ilişkileri açısından dinin ve geleneklerin kendilerini çok ilgilendirmediğini söylüyor. "Fakat," diyor, "ilişkimiz ilerledikçe problem yaşayabiliriz. Eğer evlenecek olsaydık nasıl olurdu? Çocuklarımız vaftiz olur muydu? Sünnet? Kiliseye üye olurlar mıydı? Bunlar çözülmesi gereken konular ama bunlar hakkında stresli değiliz."

İsrailli damat ve eşi de benzer sorular üzerine düşünüyorlarmış. Şöyle anlatıyor bunu:

> İsrail'de Yahudi olmayan biriyle evlenmek çok yaygın değil, bir Müslüman ile evlenmek daha da az yaygın. Bir defasında annemin bir arkadaşı, anneme şöyle demiş: "İyi bir Yahudi kızı kalmamış mıydı?" Fakat ben ailemden bu konuyla ilgili tek bir olumsuz yorum duymadım. Ama tabii ki biz eşimle bu konuda konuşuyor, şakalaşıyoruz. Çocuklarımızın neye inanacağını düşünmek de bizim için ilginç bir konu.

Fransız damatlardan biri ile eşi, eşinin Antep ve Maraş arasındaki küçük bir kasabadan olan ailesinin sayesinde bu konuyu baştan çözüme kavuşturmuşlar. Damadın kayınva-

lidesi ve kayınpederi, onları bir kilisede evlenmeleri için yüreklendirmiş. "Tanrı bir," demişler ve "O'nun huzurunda evlenmeniz önemli, hangi binada olduğu önemli değil." Bugün de aynı sebeple, kızlarının vaftiz olmasını destekliyorlarmış.

Görüşmecilerin çoğu çocuklarının veya müstakbel çocuklarının hem annelerinin hem babalarının dillerini bilmesini istiyorlardı. Kendileri Türkçe bilmeyen damatlar, Türkçe bilselerdi eşlerinin ailesi ile diyaloglarının çok farklı olacağına inanıyorlardı. Örneğin Kenyalı görüşmeci şöyle söylüyordu:

> Eşimin ailesi ile aynı dili konuşabiliyor olmak bile tüm deneyimi farklı kılardı. Yine de, hepimizin, ilişkimizin çok kültürlü yapısını sevmesinden dolayı her kültürün iyi taraflarının keyfini çıkartıp, kötü taraflarından sakınıyoruz.

Fransız görüşmecilerden biri, kendisinin çok az Türkçe bilmesinden dolayı kayınvalidesi ile pek iletişim kuramadığını ama yemekler üzerine gayet iyi anlaştıklarını ve birbirlerini çok sevdiklerini söylüyor. Ve ekliyor:

> Kayınpederimle iki ortak tutkumuz var: futbol ve politika, bunlar üzerine İngilizce çok konuşuyoruz. Yılda birbirimizle konuşmadığımız iki gün var: Galatasaray ve Fenerbahçe derbisi.

İsveçli görüşmecimiz Türkçe bilmiyor olmasının iki yönünü işaret ediyor. Bir yandan dili bilmiş olsaydı herkesle çok daha kolay iletişim kurabileceğini, diğer yandan ise bunun iki taraf açısından da sosyal beklentilerin çok daha fazla olmasına sebep olabileceğini söylüyor.

Ortak dille bağlantılı olarak, Yunan görüşmecimize, Türkiye'deki Rum cemaati ile bir teması, yakınlığı olup olmadığını da soruyoruz. Şöyle cevap veriyor:

Var tabii. Onlarla ilişkim çok iyi. Çok açık, çok hoş insanlar. Beni etkinliklerine davet ediyorlar. Anlatması çok zor, tam da tanımlayamıyorum ama şöyle: Biz beraberiz, fakat aynı zamanda farklıyız. Aynı dili, aynı dini ve başka aynıları paylaşıyoruz. Fakat ben bir Helen'im ve benim buradan gelen farklılıklarım var. Kiliseye gittim, herkesle tanıştım. Hepsini çok seviyorum, hepsi de beni seviyor. Fakat ben yabancıyım. Belki bu yüzden burada o insanların varlığından çok eski taşların varlığından dolayı kendimi güvende hissediyorum. Mesela Kadıköy'deki Aya Triada Kilisesi'ne gidiyorum, orada oturduğum zaman çok mutluyum. Aya Sofia'ya gidiyorum, o bir fener gibi. Onu görüyorum ve ona uzaktan öpücük atıyorum. Onu her gördüğümde öpüyorum. Ona karşı büyük bir aşkım var. Ve benim için insanlar, bu eski taşları sarmalayan canlar-ruhlar. Babamın babası 1903'te, annemin babası 1905'te doğdu. İkisi de şu anda Yunanistan- Makedonya dediğimiz bölgede doğdular. Halkidiki'de, Olimpos'ta. Babaları vergilerini Osmanlı'ya ödüyorlardı. Buradan bakınca çok ortak noktamız var. Karıma da söylüyorum; onun büyükbabası ile benim de büyükbabam aynı ülkenin vatandaşıydı. Amerikalı değilim, Afrikalı değilim, bu anlamda çok ortak noktamız var.

Coğrafi yakınlıktan kaynaklanan ortak nokta, elbette mutfak kültüründeki benzerliğe de sebep oluyor. Fakat bu benzerlik söz konusu olsun veya olmasın; Kenyalı damat ile Amerikalı damadı, Fransız damat ile İsrailli damadı ortaklaştıran tek bir gerçek var Türkiye'de: Yemekler.

Yemekler, yabancıların Türkiye'yi övgü dolu sözlerle anlattıkları ortak alan. Türkiye'nin beğendikleri, sevdikleri ve sevmedikleri, onları rahatsız eden yanlarını dile getirmelerini de talep ettiğimiz görüşmecilerin neredeyse tümü, söze yemeklerle başladı.

Sofradan sonra söze geçildi ve İsrailli damat artık eşi ile İspanya'da yaşadıklarını ve çok sevdiği iki ifadeyi gerçekten özlediğini belirtti: "Kolay gelsin ve eline sağlık. Bu cümlelerin her dilde olmasını isterdim." Ayrıca Türkiye'den giderken yanlarında üç tane klozet kapağı götürdüklerini, böylece ilelebet taharet musluğuna sahip olacaklarını söyledi.

Kenyalı damat rakı kültürünü ve müzikleri sevdiğini söyledi ve bir Sezen Aksu hayranı olduğunu belirtti. Ugandalı damat, Türklerin muhabbet etmekten keyif almalarının hoşuna gittiğini söyledi. Alman damat, Türkiye'deki aile ilişkilerinin sıkı fıkı olmasını sevdiğini ve bununla beraber ailenin ve komşuların birbirlerini ziyaret etmesinin hoşuna gittiğini ifade etti. Fransız damatlardan biri de, Türkiye'nin sevdiği taraflarından birinin aile ilişkilerinin yakın olması ve ailenin her zaman birbirleriyle ilgileniyor olması olduğunu söyleyip; Türkiye'nin sevmediği tarafının da bu olduğunu söyledi. Ona göre aile bazen fazla müdahaleciydi.

İtalyan damat, Türklerin yaşam sevincini paylaşma tutkusunu çok sevdiğini söyledi. İtalyanlara göre Türklerin daha yavaş ve daha az stresli olduklarını düşündüğünü ve bunun da hoşuna gittiğini söyledi. Türkiye'deki milliyetçiliği ise garip bulduğunu şöyle anlattı:

> Türkiye'deki inanlar çok milliyetçi. İtalya'da bu kadar değil. Buradakiler sürekli "ben Türk'üm, ben Türk'üm" diyorlar. Aynı zamanda arabalarına, evlerine bayrak asıyorlar. Bunun kötü olduğunu söylemiyorum ama bu benim için garip.

Amerikalı damatlardan biri de bu durumu işaret etti, şöyle söyledi:

> Kör vatanseverlikten ve milliyetçilikten nefret ediyorum, Amerikan kültüründe de bundan nefret ediyorum. Ve Tür-

kiye'de beni gerçekten rahatsız eden bir şey daha var: İnsanlar bir anda kilo aldığını söyleyiveriyorlar ve dış görünüşün üzerine sık sık yorum yapıyorlar.

Diğer Amerikalı damat alışamadığı ve sevmediği şeyin kurban kesimi olduğunu ifade ederken; İsveçli damat, sosyal ve cinsiyet eşitsizliklerinin kendisini biraz rahatsız ettiğini dile getirdi. Türkiye ile İsveç'i kıyaslama yoluna gidip Türkiye'deki düşünce ve ifade özgürlüğü konusunun kendisini biraz rahatsız ettiğini belirtti.

Ne de olsa herkes dünyayı geldiği, doğduğu ya da durduğu yerden algılıyor ve anlatıyor.

Bu anlatılar da bu yüzden Türkiye'nin algılanışı açısından öncelikle bir heteroseksüel erkek deneyimi oluşturuyor.

Bu deneyimlerini, öznel görüşlerini ve özel hayatlarını, Türkiye'de damat olmaya dair yaşadıklarını bizimle paylaşan yabancı damatlara; Agostine, Benedikt, Berge, Dionysis, Emiliano, J., Jean-Baptiste, Joakim, Joseph, P., Shaul ve Tyler'a yürekten teşekkür ederiz. Eşleri ile afiyet dolu bir yaşam dileriz.

Özer Uçuran Çiller - Bir Enişte Portresi: Enişte Diyor ki...

Metin Solmaz

> Einstein'ı alıyorum, kuantum tıbbını alıyorum, tüm parçacıkları birleştiriyorum yani paradigma yapıyorum. Paradigma, karşılıklı ilişkide olan parçacıkların bütününe denir.
> – 8 Nisan 2007, *Sabah*, Şirin Sever söyleşisi

Allah hepimize Özer Çiller özgüveni versin. Öyle bir enişte ki tek başına bütün bir bilim tarihine hâkim olacak kadar bilgili, CERN bilim insanlarına mürşit olacak kadar biricik. Paradigma'dan protozoan'a kelime bilgisi umman, "Beyin düşünce üretmez" yahut "Sırrın sırrı" adında kitap yazacak kadar da kendinden emin. Hedefi 130 yaşına kadar yaşamak. Üstelik sabahları ve akşamları birer seans olmak üzere her gün iki kere tanrıyla konuşuyor. Kutsal sohbeti bununla limitli değil. Kendisinin 4 meleği var, arada onlarla da konuşuyor. 4 meleğinden birisi Mevlana. Bildiğimiz Mevlana. Akrabaymış. Baba fakir şoför ama sülaleye bakarsanız ucu bucağı yok. Mevlana'dan şeyhülislâmlara, sadrazamlara ünlüler geçidi. Öyle diyor.

Nükleer fizikten dinlere, modern tıptan kimyaya, özel olarak nörolojiye neredeyse her türlü mitoloji, bilim, sanat ve

disiplinin açıklarını bulmuş ve derhal kapatmış hayli meşgul birisi. Doktorların yanılma payını ortadan kaldıran cihazlara sahip olduğunu, "Tanrısal sistemin enformasyon kodlarını" çözdüğünü söylüyor.

Sakın onu bu doğaüstü özelliklerine rağmen şımarmış sanmayın. Okuduğu kişisel gelişim kitaplarından mütevazı olmayı da öğrenmiş. Her fırsatta aslında ne önemsiz olduğunu, sadece her şeyin doğrusunu bildiğini bunun da onun suçu olamayacağını ima ediyor.

*

Özer Çiller 'tanrının sevgili kulu olarak' büyümüş. Babası Ramiz Uçuran, Caddebostan'a bakkal açmadan, muhtar olmadan önce Bursalı işadamı Mustafa İpekçi'nin şoförüdür. Soyadı da zaten şoförlük macerasından, şarampole uçurduğu bir arabadan gelir. Uçuran ailesi İpekçi'nin Valikonağı'ndaki evlerinin müştemilatında yaşarlar. Ablası ortaokulu ancak bulur ama Özer Çiller, İpekçi'nin büyük kızının ısrarlarıyla ve Mustafa İpekçi'nin himayesinde Saint Joseph'te okur. Okulda da –kendisi bir yandan ezik bir öğrenci olduğunu söylese de– ilgi gören, ilişkiler meselesinin önemini kavramış bir öğrencidir. Derken Robert'ten mühendis çıkar. Bütün bu karizmatik öğrencilik hayatının ardından ABD yılları, CEO'luk, ticaret ve bankacılık hayatı.

Bizim onu tanımamıza, ona enişte denmesine yol açan Tansu Çiller ile evliliği 1963 tarihli. Soyadı da bildiğimiz gibi değil. Kullanılan bir Çiller var ama bu Tansu Çiller'den değil kayınpederinden geliyor. Kayınpederi hep bir oğlu olsun istermiş. Onun için şart koşmuş kendi soyadını taşımasını. O yüzden Özer –Tansu Uçuran değil, Tansu Çiller– Özer Uçuran Çiller.

*

Özer Çiller'in hayatının genişçe bir kısmını bu "alternatif bilim" işlerine adamış gibi görünüyor. Gerisi kâh dikkatsizlikten, kâh "çok bilmekten", kâh çaresizlikten sürekli bir tevil halinde.

Çok satmış tek kitabı *Mutlu ve Başarılı Olma Sanatı*'nı '80'lerin ikinci yarısında yayınlar. Bu reçete kitabın satmasının sebebi de gerçekten çok satan birisinden, Leo Buscaglia'dan ziyadesiyle "ilham almış" olmasıdır. Murat Bardakçı'dan dinleyelim: "Özer Bey, Buscaglia'nın sadece *Birbirimizi Sevebilmek*'inden değil, neredeyse bütün eserlerinden 'yararlanmış', hepsini 'çok iyi okumuş' ve 'kitap' değil, 'Buscaglia çeşitlemesi' yazmıştı... İşin garibi hem Buscaglia'nın, hem de Özer Bey'in eserlerini aynı yayınevinin, İnkılâp Kitabevi'nin basmasıydı..." (17 Ağustos 1997, *Hürriyet*)

Gazetelere manşetten ilk olarak Şubat 1985'te İstanbul Bankası'nın mal varlığına tedbir kararı konulan yöneticisi olarak giriyor. Odibank, Hisarbank ve İstanbul Bankası'nın Hazine'yi zarara soktukları iddiasıyla iflası istenmesi sebebiyle. Tabii yine bir şey çıkmıyor.

Parmak ısırtıcı büyüklükteki mal varlığı TBMM'de sorulduğunda "kayınvalidemin çıkınında bulduk," diyebiliyor. Tansu Çiller ise "ABD'de Özer'le çalıştık biriktirdik," kısmını da ekliyor. Oysa Özer Çiller başka söyleşilerde ABD anılarını zevkle anlatırken sık sık yokluktan şikâyet ediyor. Keza New Hampshire Karayolları'nda part time mühendislik yapmak dışında pek bir işe de girmemiş. Nasılsa para birikmiş ama.

Konuşmanın şehvetine kapılarak söylediği cümleler yakalatıyor onu bazen. 12.10.1997'de Kanal 7'ye "Başbakan eşi olmanın, üzerinde 'dayanılmaz bir ağırlık' oluşturduğunu," söylüyor ve ekliyor: "Ben 6 senedir 25 metrekarelik bir odanın içinde yaşıyorum. Bütün işlerimi tasfiye ettim. Dünyada değişik kadın liderler var. Onların eşlerinin hiçbiri işlerini

bırakmadı." Fakat ertesi gün Sedat Ergin *Hürriyet*'te yayınlanan "Özer Çiller kendi ağzıyla yakalandı" yazısında tasfiye etmediği işleri bütün detaylarıyla teker teker sıralıyor. Normal bir insanı o yazı tek başına mahcup eder, büyük cümleler kurmayı bıraktırırdı. Ama alışınca insan başa çıkmayı öğreniyor olmalı.

Turban'ın Jetski'lerinden İstanbul Bankası'na, ABD'de biriken servetten istihbari ilişkilerine konuşurken, hep çelişkiye düşüyor. Türlü türlü yolsuzluk, "şüpheli" ilişkiler, suikast, kaçakçılık, rüşvet, hırsızlık suçlamalarında adı geçiyor. Ama hiçbirinden "sıkıntı" çıkmıyor.

MİT raporunda nükleer madde kaçakçılığında bile geçiyor adı (31 Aralık 2012, MİT Raporundaki Çiller Örgütü, *Milliyet*). Sadece MİT mi? CIA de var. Lübnan asıllı karanlık iş adamı Roger Tamraz Bakü-Ceyhan boru hattı ihalesi için Özer Çiller'e rüşvet verdiğini söylüyor, konu CIA raporlarında geçiyor, ABD basınına haber oluyor ama tabii Çiller'e bir şey olmuyor. ("Rüşvet CIA belgesinde", Esen Ünür / Washington 03.10.1997, *Hürriyet*)

*

Hakkında öyle tafsilatlı iddialar var ki bu yazının sınırlarını çok aşar. Örneğin Mahmut Övür, Abdullah Çatlı ölmeden Çatlı ile telefonla konuştuğunu, Özer Çiller'le ilgili hazırladığı bir "yeri yerinden oynatacak raporu" kendisine vermek üzere olduğunu fakat hemen sonra meşhur kazanın geldiğini söylüyor. Öldükten sonra Tansu Çiller'in "Devlet için kurşun atan da şereflidir, kurşun yiyen de.." demesine vesile olan Abdullah Çatlı ile Özer Çiller'in irtibatları ve aralarının bozulması başka pek çok kaynakta da geçiyor.

Örneğin Çillerler'in aile dostları, danışmanı, hatta Özer Çiller'e *abi* diyecek kadar yakın Memduh Bayraktaroğlu'nun 2005'te yayınlanan *Çiller'li Yıllarım* kitabında yazdıkları da

yenilir yutulur şeyler değil. Kitap boyunca Çillerler'in "vatan için" yok ettiği ve nereye gittiğini açıklarsa "savaş çıkacak" örtülü ödenekten bir dizi cinayeti başlatan "Kürt işadamları listesi"ne, Çiller Özel Ordusu'na meşhur Çiller marifetlerine yığınla meşhur karanlık işten enteresan tanıklıklarla bahsediyor. Özer Çiller'in istihbaratçılarla, katillerle yakın münasebeti anlatılıyor.

Özer Çiller'in karanlık ilişkileri hakkında tafsilat için *T24* sitesindeki Doğan Akın yazılarına başvurulabilir.

*

Özer Çiller genellikle bir şekilde saygı görmüş. Karamehmet şirketlerinin başına geçirmek için ABD'ye kadar gidip ısrar etmiş. Ertuğrul Özkök ve Mehmet Y. Yılmaz ile Simi Adası'nda yaptığı tatilin ANAP'ı kurtarmak için olduğu söyleniyor. Eşinin başbakanlığında bütün karanlık memleket işlerine müdahil ve etkili olmuş. O zamanın içişleri bakanı Meral Akşener kameraların önünde elini öpmüş. Medyayı kontrol etmek için özel bir çaba sarf etmiş ve bir oranda başarılı olmuş. Lakin öncesinde de çevresi yeterince genişmiş. Yukarıda bahsettiğim Buscaglia'dan "aldığı" kitabının önsözünü Nejat Eczacıbaşı yazmış. Kitabın ilanına tanıtım için görüş veren isimler arasında İshak Alaton, Acar Baltaş, İsmail Cem, Güneri Cıvaoğlu, Bedrettin Dalan ve Nazlı Ilıcak var.

Çevresinde bu kadar ilgi ve saygı gören, bu mutluluk avcısı ezoterik zatın toplumca pek benimsendiğini söylemek zor. Hatta, onun hakkında alay etmeden konuşabilen yazabilen pek az insan var. Güç-kudret sahipleriyle ilişkiler tamam. Ama halkla ilişkiler sıfır.

Bugün neyse ki devri kapanmış görünüyor. Bir PR şirketiyle çalışmasına rağmen "Tansu Çiller'in eşi" olmak dışında bir ilgi uyandıramıyor. Söyleşilerini ücreti mukabilinde PR şirketinin çalışanlarıyla yapıyor. Onları da pek seyre-

den yok. Sosyal medyada, bloglarda, makalelerde, haberlerde, söyleşilerde hakkında hayırlı konuşan yok. Üstelik hep bir sarkastik hava hâkim. Birçokları açıkça dalga geçiyor. O ama bunu umursamadan hayatın derin anlamını anlatmaya devam ediyor. *Sırrın Sırrı*, *Tanrı Parçacığı* gibi kitaplar yazmış bir alim ve arif olarak...

"Eniştemiz olmasa" adını duymazdık herhalde. Uzun süre, "enişte" deyince o anlaşıldı. 1980'lerin ortalarında Ulaştırma Bakanı Veysel Atasoy'un kızıyla evlenince şarkıcı Osman Yağmurdereli'ye "milli enişte" lakabı takılmıştı; 1990'ların ikinci yarısında basında bu lakap da Özer Bey'e devredildi. Hakkında konuşuldu, öyle veya böyle kaderimize etkisi oldu. Eniştelik, sahiden ne önemli bir mevki imiş meğer!

APİS MELLİFERA

MUSTAFA ÇİFTCİ

Kıymetlimiz Yusuf Şen'e...

Erkek arıların iğnesi yoktur ve çiçek tozu getirmeye de gitmezler. Sadece kovan içinde dolaşıp ana arı tarafından bırakılan yumurtaları döllerler. Onun dışında gün boyu boş boş dolaşırlar. Ve erkek arıların sayısı belli bir miktarın üzerine çıkarsa dişi arılar marifetiyle kovan dışına atılıp ölüme terk edilirler. Zorunlu nüfus planlamasının parçası olurlar. Dışarıya atıldıklarında karınları da açtır. Çünkü erkek arılar kovandaki balı yiyerek hayatta kalabilirler. Kovan dışına aç karnına bırakılınca debelenmeye başlarlar. Kovan dibi erkek arı cesetleriyle doludur. Bu tabloya bakınca dişi arıların eniştelerini kovandan atıp ölüme terk ettiklerini görürüz. Belgesel tadında anlattığıma bakmayın içim acır. İşgüzar dişi arıların onları birer birer kovandan atmasına evvelden beri dayanamam. Evvelden erkek arıları avcumuza alır ve mahalledeki arkadaşlarımıza hava atardık. Elimizde arı gezdirebilmek ve bizi sokacaklarından hiç korkmamak nasıl havalıydı anlatamam. Şimdi düşünüyorum da esasen hava atmak için ben de kovanların eniştelerini kullanıyormuşum. Sirklerde hayvan kısmına türlü cefa çektiren herifler gibiymi-

şim. Arkadaşlarımızın şaşkın bakışları altında ömürlerinin son demlerini süren erkek arılarla şov yaparken ben artistliğimi bir üst basamağa taşıyor ve "apis mellifera" diyordum. Latince "bal arısı" demek olan bu isimle artık ben mahallenin hem cesur hem akıllı bıdık oğluydum. Şimdi enişte yazısı yazınca aklıma düştü ben apis melliferaların birer "enişte" olduğunu hiç düşünmeden onların dramlarından kendime çocuklar arasında şöhret devşirmişim. Şimdi emekli erkekleri gördükçe apis melliferalar geliyor aklıma. Emekli erkeklerin dramlarını bir hikâyemde de anlatmıştım. Kendi yazısından alıntı yapan akademisyenler gibi olmak istemem ama o hikâyemde erkek kısmının emekli olunca ne kadar zavallı olduğundan bahsetmiştim. Şimdi de enişte yazısı yazarken diyorum ki enişte lerimizi kovandan atmak yerine onların ince hatırlarını gözetelim ve bırakalım kovanda-evde tembel tembel dolaşacak kadar lüksleri olsun...

Ben de enişteyim ama...

Genç yaşta enişte oldum ben. Yirmili yaşlarımda enişteydim. İlk kez "enişte" dediklerinde temiz on yıl yaşlandığımı hissettim. Bıyığım bari olsaydı. Enişte olmak demek tam bir tarassut altında olmak yani her adımının takip edilmesi demekmiş anladım. Çünkü enişte podyumda yürümeye başlamış manken gibisiniz. Kendiniz gibi olmak yerine onların istediği biri gibi olmak için marazi bir çabanız oluyor. Mesela benim "el öpen böcüğü" gibi olduğum günler vardı. "El öpen böcüğü gibi olmak" kimi görürsen "öpeyim" diyerek eğilip elini öpmeye denir. Meğer ben yeni enişte olmanın beni kör etmesiyle kız tarafından kimi görsem elini öpmeye davranıyormuşum. Rahmetli annem uyardıydı. "Ne yapıyorsun oğlum, kendine gel el öpen böcüğü oldun," demişti. O zaman ayıldım. Enişte olmak bir nevi gelin olmak gibi. Her

adımın imtihan sanki.....Ve biliyor musunuz kariyerini enişteleri imtihan etmeye adamış tipler var. "Eee anlat bakalım enişte..." diyerek lafa giren ve zaten bildiği konuları size soran tiplerden kaçış yok. En iyisi benim gibi yapmak, bırakalım eniştelerini ezsinler de keyifleri yerine gelsin.

Enişteliğin tadı tuzu

Enişte lik damakta bir tat bırakır mı bilmiyorum ama benim damağımdaki tat içine tuz atılmış çay tadıdır. Kız istemeye gitmiş idik. Formaliteler falan yerine geldi. Haydi dediler kahveler gelsin. Kahve istemeyen çay da alabilir denilmiş olacak ki benim için de çay geldi. İlk yudumu alacakken bir aydınlanma yaşadım. Ve karşı duvara dizilmiş kız tarafının akraba çocuklarının fıkırdadığını gördüm ve çayımın masum bir çay olmadığını anladım. Bir yudum aldım ki çayın içine tuz karıştırmışlar. O yudumu zorla da olsa yutup fıkırdayan sıpalara eyvallah deyip masaya bıraktım çayı. Enişteliğin türlü çeşit muzipliğe nesne olmak gibi acıklı yanları olduğunu o gece anladım.

Ayrıca imtihanım tuzlu çay ile bitmiyormuş. Meğer annem bu hayır işi yeni başladığında "Mustafa'nın iştahı yerindedir," demiş. Vay efendim sen misin bunu diyen. Ne zaman sofra kurulsa benden her şeyi silip süpürmemi bekliyorlar. Merhum Kurtdereli Mehmet Pehlivan gibi bir iştah bekliyorlarken ben makul, mantıklı, vicdanlı, izanlı bir iştah ile yiyordum işte. Ama yetmiyordu. Laf dönüp dolaşıp benim iştahıma geliyordu. "Enişte sana da iştahlı dedilerdi hani bu kadarcık mı yiyeceğin?" diyerek beni baskı altına aldılar. Ama ben pasif direnişi severim. Bana ne derlerse desinler iştahımdan bir gıdımcık olsun fazla yemedim. Ve anladım ki oldukça masum bir söz bir enişte mevzu olunca nerelere çekilebiliyormuş. Annemin belki beni övmek

için söylediği iştahlı oluşum bize epeyce bir zaman davacı olmuştu.

"Siz buyrun..."

Enişte olunca nasıl davranacağını pek kestiremiyor insan. Herkesin samimiyet ayarı aynı değil malum. Ben de "yeni enişte, acer damat" olarak düşe kalka ilerliyordum. Bir seferinde bir kapının önünde müstakbel kayınvalideme yol vermiş ve "siz buyrun..." demişim. Vay sen misin bunu diyen. Kızılca kıyamet koptu. "Demek ki bizimle mesafe koymak istiyor bu çocuk," denildi. "Şimdiden böyle olursa..." diye başlayan cümlelerle benim ileride nasıl bir enişte olacağım hakkında yorumlar yaptılar. Ama hiçbiri demedi ki yahu bu çocuk mesafe koymak derdinde değil belki bir hürmet ifadesi olarak böyle söylemiştir. Bir kere sürçmeyle atın başı kesilmez... Beni ceviz dalına çıkarıp astılar sonra da seyrine durdular. O kadar çok laf söz oldu ki ben artık "siz buyrun..." dediğime bin pişman oldum.

...ve son

Tuzlu çay tadındaki enişteliğim pek uzun sürmedi. Biz anlaşamadık. İş daha da büyümeden, ev bark sahibi olup dallanıp budaklanmadan bu işi bitirelim dedik. Ve öylece ayrıldık. Sonradan kırık dökük anılara bakınca anladım ki enişteliklik bir nevi askerlik gibi. Kanunu kuralı, alışkanlığı, tercihleri farklı bir dünya var ve o dünyada kuralları koyanların halleri tavırları var. Yani askerî kurallar bir mesele, o kuralları uygulayan komutanların hali, tavrı başka bir mesele. Eniştelikte de gelenekler, âdetler var bir de onları uygulayan yeni akrabaların var. İki ayrı alan açılıyor enişte nin önüne. Ve ne kadar olursa o kadarla yetinilmiyor da azami gay-

ret bekleniyor enişteden. Enişte lerin bazısı bu askerlik öyle de geçer böyle de geçer diyen umursamazlar gibi bırakıyor ipin ucunu. Bazısı da olmuşken en iyisi olsun dercesine pek ciddiye alıyor her şeyi. Ben ciddiye alanlardan idim. Ama tek taraflı ciddiyet yetmiyormuş, öğrettiler canları sağ olsun...

İkinci enişteliğim

Hemen baştan belirteyim bu enişteliğim halen devam ediyor. İlk tecrübemde yaşadığım ne varsa hepsi artık uzak ve kırık dökük birer hatıradır. Ne çayıma tuz katmalar, ne her halime bir kulp takmalar var. Bir nevi erkek evlat gibi bir enişteyim onlar için. Şükür tabii bu halime. Ve bir kere daha askerlik benzetmesi ile anlatırsam. Burada da kurallar var ama işin başındaki komutanlar şeker gibi olunca kurallar vız gelip tırıs gidiyor. Enişteliğimin ikinci safhasından memnunum, Allah bozmasın.

Benim enişte lerim

Benim enişte konusunda bir fakirliğim olmuştur hep. Yaşadığım yerde akrabam çok azdır. Ve enişte lerim hem uzakta hem yaşlı hem de Almancıydılar. Onlara ulaşmamın ve ulaştığımda da iletişim kurmamın ne kadar zor olduğunu tahmin edin diye söylüyorum. Bir kişi hem Almancı hem de yaşlı ise iletişim kurmak çok zor oluyor. Sakın yaşlıları hayatın dışına itiyorum gibi anlaşılmasın. Ama kabul edelim ki aradaki yaş farkı arttıkça iletişim kurmak zor oluyor. Almancı olmak da başka bir bariyer malum.

Enişte lerim prototip olacak kadar çok Almancıydılar. Alışkanlıkları, para ile olan ilişkileri, teknoloji merakları, araba sevdaları, Türkiye'deki ölü yatırımları, her şeyleri tipik bir Almancıydı. Onlardan geriye çok az şey kaldı ben-

de. Zaten hürmet hissi duyduğunuz kişi de kendine bir çeşit otosansür uyguluyor ve sizinle pek yüz göz olmuyor. Çocukla çocuk olunmaz gibisinden bir enişte tavrı benimsiyorlar. Bu enişte lerimden anlatacak pek bir şey yok. Ama yaşadığım yerdeki tek enişte mi anlatmam lazım.

Eski hiperaktiflerden kim kaldı?

Enişte m olmadan evvel de tanır ve severdim. Abi olarak mahallede bize sahip çıkardı, "adamım" derdi. Öyle severdi. Onun adamı olmak hani öyle mafyatik çağrışımları olan bir şey değildi tabii. Abinin istediği özellikleri gösterirseniz onun adamı oluyordunuz. Neydi onun istekleri? Konuşurken küfür etme, elbiseni temiz tut, hürmet edilecekler listendeki kimseyi ihmal etme, böyle güzel şeyler isterdi. Kendi de öyleydi zaten. En belirgin özelliği ise çok hareketli oluşuydu. "Emeğini esirgemez," denilirdi. Ve bu özelliği ile şöhret bulmuştu. Bedenle yapılacak herhangi bir iş olduğunda uzak yakın fark etmeden bir el atardı. Bir zamanlar çok terlerdi. Meğer burun ameliyatı olması gerekiyormuş. Ameliyattan sonra herhalde nefes alması düzeldiği için o kadar terlemedi. Enişte min yerinde duramaması, spor yapması, bisiklete binmesi, eşya taşıması ve daha türlü çeşit işe koşmasını hiperaktiflik olarak yorumlayan kimse yoktu. Çünkü hiperaktiflik diye bir şey bilinmiyordu. Çok sonradan çıktı bu hiperaktiflik meselesi. O zamanlar enişte min bu halleri "işçiman" olduğuna delil sayılıyordu. Yani beceriklidir, hızlıdır, ateş gibidir. Böyle söylenirdi. Hiperakitflik ne bileyim biraz yerinde duramayan zengin sıpaları sebebiyle literatüre girdi sanki. Enişte m gibi olanlar için bu teşhis pek doğru gelmiyor bana. Ama geçen gün fark ettim O da kendine, "...ben hiperaktifim," diyor. Ses etmedim ama bence kanı deli akıyor, yerinde duramıyor demek daha enişteye yaraşır bir durum. Hiperkatif enişte mi olur yani...?

Abi mi, enişte mi?

Dedim ya enîştem olmadan evvel abimdi. Bunun tersi daha çok yaşanır. Enişte olanlar kendini sevdirir ve "abi" olarak anılırlar. Tam burada "kendini sevdirmek" nasıl bir şey bahsetmek isterim. Askerde, yatılı okulda da geçerli bir nasihattir. "Kendini sevdirirsen rahat edersin," derler ama kendini sevdirmek nasıl olur formül vermezler, veremezler. Bence herkes kendi metodunu buluyor. Çünkü genel geçer bir formül yok. Benim formülüm ise kendini sevdirmek gerçekten karşı tarafı sevmek ile oluyor. Gerçekten seversen kendini de sevdirmiş oluyorsun. Bu sırra ermiş enişteler şartları zorlamak yerine doğal bir sevgi ile hareket ediyorlar. Yani yeni geldikleri aileyi benimsiyorlar. O zaman insandaki mekanizma devreye giriyor. Yani insan gerçekten sevildiğini anlayabiliyor ya işte o sayede enîştelere kalbinde, kafasında yer açıyor insan. Yoksa yapmacık hareketler enîşteleri en azından güvenilmez adam sınıfına koyuyor ki bir kere o sınıfa giren katiyen okulu bitiremez bu kesin.

Neler öğrendim?

Enîştemden aksiyon filmlerinin şöhretlerini öğrendim. "Çeki çen" diye bir aktör varmış. Kavga etmiyor da oyun oynuyor gibiymiş. Bununla beraber "Arnıld" soyadı söylenemez bir aktörmüş ve daha ciddi filmleri varmış. "Silvester" ise tam enîştemin adamıydı. Çünkü enîştem de Silvester'e benziyordu. Fiziki benzerlik aşikârdı. Üstelik biz Silvester'in "Raki" rolündeki hallerini severdik. Maçların sonunda "Edriyıın" diye hanımına seslenmesi ciğerimizi dağlardı. Raki de mahallede düzgün adam olmak isteyen bir tip idi. Ama şartları zordu ve o zor şartlarda ayakta kalabilmek gibi maharetleri vardı. Hani insan insanın hikâyesini severmiş

ya enişte de Raki'nin hikâyesini seviyordu. Biz de onun adamları olarak Raki abimize ve yengemiz Edriyın'a hürmet ediyorduk...

Enişte den bellediğim en esaslı şey ise hayatın ritmi ile alakalıdır. Biz küçük bir memlekette yaşıyoruz. Mesafeler kısa. Hayat yavaş bir akışla cevelan ediyor. Ama enişte bu yavaş hayatın içine sıkılmış bir yumruk gibi dalıyor ve hayatı dalgalandırıyor resmen. Farklı işlerde çalışmıştır. Çalıştığı yerleri temiz tutmak, küçük bahçeler yapmak, yeni ahbaplar bulmak gibi maddi manevi her türlü hareketli işin içinde olan enişte den ben kendime bir ders çıkardım diyorum. Ama ders çıkardım da ne oldu ki sanki yine oturma odasından mutfağa gitmeye üşeniyorum, yine televizyon kumandasını kızımdan istiyorum. Ama istenirse bu hayatın daha hareketli ve dolayısıyla bereketli yaşanabileceğini öğretmiştir enişte bana. Tembelliğimin zirve yaptığı zamanlarda enişte yi düşünüp azıcık da olsa gayrete gelmeye çalışıyorum. Yani enişteler kendiyle beraber alışkanlıklarını, kabul edişlerini, reddedişlerini, tarzlarını da yeni ailesine getiriyor. Beraberinde getirdiği ne varsa yeni ailesinde kabul görür veya görmez onu zaman belirliyor.

Yozgat'ın enişteleri

Son olarak bahsetmek istediğim Yozgat'ın enişteleridir. Göç vermemiz sebebiyle epeyce enişte miz vardır. Enişte lerine karşı imtihancı bir yaklaşım olsa da severiz enişte lerimizi. Hele bir de kafa dengi olursa abiden ileri olurlar bizim için. Laf açılmışken Tanıl Bora'nın da enişte miz olduğunu söylemeden geçemeyeceğim. Severiz kendisini enişte kontenjanından ziyade hem de...

Enişte, Balonlar ve Semaver

Cihan Aktaş

Enişte dediğimde aklıma önce o geliyor, enişte demek büyük bir kesekâğıdından yerlere saçılan balonlar, çikolatalar, çikletler demekti, üç beş yaşlarıma karşılık gelen yıllarda.

Fahri eniştem babamın sık sık inip gözden kaybolduğu yokuşta yaz kış demeden ansızın beliriyordu. Dışarıdan köye kolay kolay bir Allah'ın kulunun gelmediği kış günlerinde o yokuşu sadece eniştem çıkıyordu, maaşını almak için her ayın başında gittiği Refahiye'den öğretmenlik yaptığı Koçgiri'ye dönerken. En fazla üç buçuk yaşında olmalıydım, dört yaşımdayken Refahiye'ye taşındık çünkü; net bir şekilde gözlerimin önünde canlanıyor: Eniştem elinde büyük bir kesekâğıdıyla karlı yokuşta göründüğünde beş kardeş sevinçle karşılamaya koşuyoruz. Kış günlerinde o yokuşu çıkmak hiç kolay olmamalıydı, ama eniştem karlı günlerde bile bunu göze alıyor, baharda ise çimen çiçek kokularıyla birlikte geliyordu.

Eniştemin çıktığı o yokuştan hele kış günlerinde indiğimi hiç hatırlamıyorum. Kıvrıla kıvrıla dağın ortalarına uzanan yolun ortalarındaydı bizim bulunduğumuz Bekolar köyüne

getiren dik yokuş, sonraları öğrendiğime göre. Kaç kişi eşinin yeğenlerini işte böyle dik bir yokuşu çıkma pahasına sevindirmek ister? Kendi çocuklarına aldığı maaş hediyesinin aynısından bize de alıyordu.

Babam ilçe merkezine nispeten uzak olan, bizim hep Bekolar diye hatırladığımız Arpayazı köyünde öğretmendi. Bir iki yıl daha yaşamış olsaydık o köyde, Kürtçeyi öğrenmiş olurdum. Köylülerin evlerine giderdik, onlar gelirdi. Dersler sona erdikten sonra sınıflarda ve okulun önündeki geniş çimlik alanda öğrencilerle oyunlar oynardık. O günleri, gözümün altında, bir oyun sırasında koşarken sıraya çarpmanın bıraktığı iz yüzünden de sıklıkla hatırlıyorum. Kış mevsiminde pek gelen olmazdı köye, babam gider ve günler sonra portakal, oralet, zeytin ezmesi, gazete, kuru yemiş dolu filelerle dönerdi. Baharda karlar erirken kalabalıklaşırdı evimiz, akrabalarımız yatılı kalmak üzere gelirlerdi. Eniştem, bazen halamı almak için de o yokuşu çıkıyordu. Birimiz fark edip "eniştem geliyor," diye bağırıyorduk herhalde, birçok şeyi hayal meyal hatırlıyorum. Onu, uçsuz bucaksız, rengârenk bir dünyanın bir temsilcisi olarak coşkuyla karşılardık. Şimdi düşünüyorum da, babamın filesinin mantıklı sürprizleriyle enişte-

min kesekâğıdından etrafa dağılanlar, iki farklı kişiliğin göstergeleriymiş.

Güçlü bir kişiliğe sahip Behnaz halamın hassasiyetleri, çok sevdiği ağabeyiyle hayat arkadaşı olarak seçtiği adamı daimi bir ilişkiye mecbur etti. Babam hayatta da siyasette de radikal bir tutum izleyen bir adamdı gençlik yıllarında, Türkiye İşçi Partisi sempatisini takiben, solun oluşturduğu hayal kırıklıkları yüzünden Adalet Partisi taraftarlığına geçiş yaptı 70'lerde; enişte ise galiba her zaman sosyal demokrat bir çizgiyi benimsedi. Aile ziyaretleri vesilesiyle sık görüşüp saatlerce vakit geçiriyor ama seyrek sohbet ediyorlardı. Babam, akran oldukları halde, bütün ortamlarda olduğu gibi baskın bir tutum sergiliyordu bu ziyaretlerde. Tavla oynarken enişte öne geçmişse, bitiriveriyordu oyunu. Bir de sürekli bir semaver atışması yaşanıyordu aralarında ve bu atışma, her iki ailenin yaz mevsimini köyde geçirmeye başladığı 1991'den babamın vefat ettiği 2010'a kadar devam etti. Kimin çayı daha iyi demlenmiş ve lezzetli, kim semaveri daha iyi yakıyor... Dumanlı Dağları'nın eteklerinde gerçekleşen semaver çekişmeleri hâlâ konuşulur aile ortamlarında.

Çok zıt iki karakter gayet iyi arkadaş olabilir, aslında arkadaşlık ve dostlukta kişilik uyumunu oluşturan kesin bir formülden söz etmek zor. Eniştemle babam olağan şartlarda anlaşabilecek kişiler değiller pek, aynı köyden ve aynı meslekten oldukları, aynı okulda okudukları halde. Köyde, çocukluk ve ilk gençlik çağlarında sık olmasa da görüşürlermiş. Evleri yakın sayılır, arada bir çay var, eniştemlerin evi biraz daha köyün merkezinde, köy konağına yakın. Köyde okul olmadığı için babam, Pınaryolu'nun (Divir) hemen yanında bulunan annesinin köyü Günyüzü'ndeki (Gercenis) okula gidiyor, yaşıtlarından önce. Bir yıl okuyor orada babam, ancak benimseyemiyor bu okulu. Refahiye'deki ilkokula gitmeye başlıyor, enişte de katılıyor ona bir yıl sonra.

Yetişkinlerin yürüyerek bir saatte aldığı Refahiye yolunu yaz kış, yürüyerek gidip geliyorlar iki yıl boyunca, yedi öğrenci. 1937'de eğitmen kursu açıyor hükümet il merkezlerinde. Askerde çavuş olup okuma yazma bilenlerin kabul edildiği kursa babamın amcası –Prof. Şerif Aktaş'ın babası– Feyzullah Aktaş da katılıyor. Feyzullah amca okuma yazma bilirmiş, altı ay Erzincan'da kurs gördükten sonra öğretmen olarak kendi köyüne atanıyor. Refahiye'deki ilkokula giden öğrenciler geriye kalan iki yıllık öğrenimlerini köyde, Feyzullah Aktaş'ın öğrencisi olarak tamamlıyorlar. 1950'ye kadar 150 hanesi olan köyde üç sınıfa ders veriyor Feyzullah amca. Beş sınıflı ilkokul ise 1950'de açılıyor.

28 Ağustos 1947 tarihinde Hüseyin Koca, Mahmut Tuğcu ve enişte Fahri Kavlak, ellerinde tahta bavullarla Kemah'a doğru yola düşüyorlar. Kendi köyleri Pınaryolu'ndan Kemah'a kadar olan elli kilometreyi yürümeleri gerekiyordu. Kemah'tan trenle Sivas'a geçeceklerdi. Bavullar yürüyüşlerini ağırlaştırıyordu. Enişte yorulmuştu, ama vakit kaybetmemeleri gerekiyordu. Yirmi-yirmi beş kilometre kadar yürüdükten sonra Koçoğlu köyüne geldiler. Dinlenmeleri gerekiyordu, gelgelelim Koçoğlu köyünde tanıdıkları yoktu ve kimse evine kabul etmek istemiyordu, şimdilerde olsa "çocuk" sayacağımız üç yabancı genci. Bir köylü, onları misafir edebileceği bir odası olmadığını ama buğday koyduğu odada yatabileceklerini söyledi nihayet; yatak, yorgan ve yastık getirip odada açtığı yere bıraktı. Yanlarındaki azıklardan yiyerek yattılar. Enişte yola çıktığına pişman olmuştu, evini özlüyordu, ağlamaya başladı. Geri dönmek istiyordu. Halasının oğlu olan Mahmut Tuğcu ise annesini özlediğini, geri dönmek istediğini söyleyerek ağlıyordu. Birbirlerini teselli ederek uyumaya çalıştılar. Sabah erkenden ev sahibi birer bardak açık çayla yufka ekmeği ve çökelekten oluşan bir kahvaltı getirdi yattıkları odaya. Annelerinin koyduğu azık-

ta bulunan peksimet ve peyniri de ilave ederek kahvaltılarını yaptılar ve ev sahibiyle vedalaşıp yola düştüler. Yolun yarısını aşmış sayılırlardı, bir kez daha mola vermeden yürümeye devam ettiler.

Kemah tren istasyonuna vardılar sonunda ve treni beklemeye başladılar. Daha önce Refahiye ilçesinde ilkokul müdürü kullanacakları pasoları vermişti onlara, sınav belgeleriyle birlikte.

Babam Cemal Aktaş ise 1945'in Kasım ayında, ilkokul öğretmeninin çabasıyla tek başına vereceği özel bir sınav için gitmişti aynı trenle, Sivas'ın Yıldızeli ilçesinde bulunan Pamukpınar Köy Enstitüsü'ne. Enişte m ve arkadaşları sınava gittiğinde, artık üçüncü sınıf öğrencisi olan babam köyde harmanla uğraşıyor, ev yapıyordu. Köy Enstitüsü öğrencilerinin yaz tatilleri böyle geçiyordu. Enstitüde öğrendikleri zanaati köyde uyguluyorlardı.

30 Ağustos'ta vardılar Sivas'a enişte mle arkadaşları. İlk kez bir şehir görüyorlardı; bambaşka bir dünyaydı karşılarına çıkan, kutlamalar yapılıyordu, caddeler kalabalıktı. Kemah gibi büyük bir ilçede bile elektrik yoktu o tarihlerde; aydınlık mekânlar, elektrik direkleri, lambalar, vitrinler, ilânlar büyülü geliyordu, gezindiler bir süre. Sivas'tan Yıldızeli'ne nasıl gideceklerdi peki? Minibüs yok, otobüs yok. Merasimleri izledikleri alanda insanlar akıl verdiler: Okulun kamyonları şehre gelip kiremit ve tuğla götürüyordu, çıkıp üstüne yatabilirlerdi yükün. Şoföründen habersizce bir kamyonun üstüne çıktılar ve tuğlaların üzerine yapışık vaziyette kırk beş kilometre yol aldılar.

Okulda her tarafta inşaat faaliyetleri vardı. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuydu, az sayıda öğrenci askerî giysileri andıran gri formalarla ve Montgomery botlarla dolaşıyordu. Kayıt olup numara aldılar. Bir hafta içinde iki kez sınava girdiler. Bu süre zarfında yaz tatili nedeniyle boş olan yatakhane-

de kaldılar. Sınava giren altı yüz öğrenciden üç yüzü kabul edilecekti okula. Seçilmiş öğrencilerdi zaten, üçü de her iki sınavı da kazandıkları için beş sene okuyacak şekilde okula kayıtlarını yaptırdılar. Sınavlardan ikincisinde geçemeyenler, altı yıl okuyacaklardı. Kayıt yaptırdıktan sonra kuyruklara girip formalarını, ayakkabılarını, nevresimlerini, sabunlarını aldılar. Neredeyse yıl boyu sürecek eğitim öğretim programının akışına göre 15 Eylül-15 Haziran arasında olağan eğitim ve öğretim uygulaması, 15 Haziran'dan 15 Eylül'e kadar ise tarım, inşaat faaliyetleri ve sağlık alanında atölyeler gerçekleşecekti. 15 Ağustos'la 15 Eylül arasındaki bir aylık izne ise nöbetleşe çıkılacaktı.

Ders dönemi başlayınca, izinli olan babam da okula gelip aralarına katıldı. Köylüsü öğrencilere okula alışmaları için yardımcı olmaya çalışıyordu. Babam, enişte m, Hüseyin Koca ve Mahmut Tuğcu bir grup oluşturmuş, bu gruba daha sonra babası tarafından imtihana getirilen köylüleri Ahmet Kılıç da dâhil olmuştu. Günleri genellikle beraber geçiyordu, birlikte dolaşıyorlardı arazide. Yemekler idare ediyordu, günde altı yüz gram ekmek hakları vardı. Kışın yemekler daha bir azalıyordu. Sabah saatlerinde yarım saat spor, sonra zeybek oyunu, ardından dersler... Karanlıkta derse girip karanlıkta çıkıyorlardı. Kahvaltıda bulgur çorbası, nadiren çay, tahin pekmez veriliyordu. Marshall Planı'yla birlikte Amerikan peyniri de verilmeye başlanmıştı. Benim altı yıl yatılı okuduğum, Köy Enstitüsü geleneğinden gelen Beşikdüzü Öğretmen Lisesi'nde de 1970'lerin ortalarında Amerikan peyniri hâlâ veriliyordu. Amerikan peynirine bizim kuşak gibi burun kıvırmıyordu enişte mlerin kuşağı. Nasıl burun kıvırabilirlerdi ki, yeterince doymuyor ve çok çalışıyorlardı. Parası olan kantinden bisküvi ve kuru yemiş alabilirdi. Meyve azdı. Fırında çalışıyor, hamur mayalamayı öğreniyor, yine de aç kalıp ekmek çalıyorlardı. Okulun Tokat'ta on

beş dönüm bağı vardı, sonbaharda bir süreliğine üzüm dolu olurdu masalar, görevli öğrenciler gider, bağdan toplayıp getirirlerdi. Kışları bir hayli sert geçiyor, sular donuyordu. Bazen soğuğa bağlı hastalıklar yüzünden ölenler oluyordu.

Bahar geldiğinde tarlaları çapalıyor, elma bahçesinde çalışıyor, binaların çatılarını çatıyorlardı. Ağaçları buduyor, aşı yapıyorlardı. Haftada iki gün atölye çalışmasına katılıyorlardı. Enişte atölyelerde soğuk demirciliği, marangozluğu, dülgerliği öğrendi. Babam ise dülgerliği, kütüphaneciliği, ciltçiliği, arıcılığı öğrenmişti. Enişte okul korosundaydı. Müzik kolunda faaliyet gösterirken mandolin çalmayı öğrenmişti. Müzik öğretmeni Abdurrahman Özöğretmen'di. Âşık Veysel 1948 kışında üç ay kaldı Pamukpınar Köy Enstitüsü'nde. Yanında asistanıyla bütün sınıfları dolaşıp hayatını anlatıyor, saz çalıp türküler söylüyordu.

Babam kültürel ve toplumsal konularla ilgiliyken, enişte-min daha pratik ve fonksiyonel alanlara yöneldiğini fark ettim bu yazıyı yazarken. Bu seçimleri ileriki yıllarda gündelik hayatlarındaki sessiz ihtilaflarda etkili olacaktı. Enişte babama göre daha hayatın icaplarıyla ilgili bir kişiliğe sahip, okulda da spor faaliyetlerine yönelip çeşitli dallarda sivrilmişti. Bir 19 Mayıs Bayramı'nda atlet olarak Samsun'dan gelen bayrağı ve sembolik miktardaki toprağı Sivas-Tokat sınırından almış ve Sivas'a getirerek kendisini bekleyen atlete teslim etmişti.

İğne yapmayı enişte de babam da biliyorlardı. Enişte halama da öğretmişti iğne yapmayı, köylerde bazen kadınlara iğne yapması gerekebilir diye.

Öğrendikleri birçok bilgi ve giyim tarzlarındaki değişmeler yüzünden köyde, "Bunlar gâvur oldu," şeklinde bir fısıltı dolaşmaya başlamıştı. "Tohum nasıl ekilir, tarla nasıl işlenir, bunları öğrenmiştik ve öğretiyorduk. Bir karalama kampanyası vardı, Marshall Planı işliyordu çünkü," diye anlattı eniş-

tem, Aydınevler'deki evine bayram ziyareti için gittiğimde. Ancak Pamukpınar'da komünizm propagandası yapıldığına dair bir haber duymamıştı o dönemde. Ankara Hasanoğlan ve Eskişehir Çifteler Köy Enstitüleri için böyle iddialar olduğu geliyordu kulaklarına. Amerikalı eğitmenler Marshall Planı kapsamında gelip okulları geziyorlardı. Pamukpınar'a da gelmişti Amerikalı bir eğitmen grubu. Sabah erkenden kız-erkek karışık öğrencilerin halk oyunu gösterilerini izlemiş, "Bunlar tam komünist," demişlerdi; bunu hatırlıyor. 1948'de 21 Köy Enstitüsünden öğrencilerin katıldığı Adana Düziçi Köy Enstitüsü Olimpiyatları'nda yaşanan bir olay şok etkisi oluşturmuştu Pamukpınar'da. Olimpiyatlara katılan öğrenciler sabah kalktıklarında göndere Türk bayrağı yerine orak çekiçli Sovyet bayrağının çekildiğini görmüşlerdi. Bu infial oluşturan olayın Amerika veya Avrupa'nın Sovyetler'e yönelik bir komplosu olduğundan şüphe etmiyor enistem.

Kız ve erkek öğrenciler karma ders görüyor, aynı yemekhanede yemek yiyorlardı, ancak yatakhaneleri ayrıydı. Kız erkek ilişkileri kontrol altında tutuluyordu, sıkı bir disiplin vardı. Babam belli etmemeye çalışsa da Kebire Bal isimli bir kıza âşık olduğunu fark etmişti arkadaşları. Esmer güzeli olan bu genç kızdan, ironi olsun diye "Tebeşir" diye söz ederlermiş kendi aralarında.

Enistem geçmişi hatırlarken tarihleri günü gününe veriyor, neredeyse saatleri bile. Babam ise 2010 tarihindeki vefatından beş altı yıl önce demans belirtileri göstermeye başlamıştı. Enistemi ayakta tutan sanki geçmişi hatırlama gücü, ancak dünyada neler olup bittiğini de geçmişin yorumlarıyla tartışmaktan geri durmuyor. Matbu gazete okumaya devam ediyor. Televizyonda kaçırmadığı dizileri var. Siyasal içerikli tartışma programlarını izlemeye çalışıyor. Babamla birçok konuda anlaşamazlardı, ancak aynı yaşta oldukları halde enistem babamın herhangi bir insanı pekâlâ öfkelendire-

bilecek sözleri karşısında koyduğu sessizlik mesafesini korudu hep. Ne de olsa arada sevgili eşi Behnaz halam vardı.

Halamla nasıl evlendiklerini sordum enişteme, yaz tatili için Refahiye'ye hareket edecekleri tarihten iki gece önce, uğurlama ziyaretine gittiğimde. Az çok bildiğim süreci bütün ayrıntılarıyla öğrenmem gerekiyordu bu yazı için ve şimdi bu cümleyi yazarken, ilgili birçok konuda bilgisizliğimi yadırgayarak fark ediyorum. Eniştem halihazırda en yaşlı akrabam, etrafımda geçmişe dönük sorularımı onun gibi cevaplandıracak kimse yok. Bu yazıyı hazırlamasaydım, büyük ihtimalle benzeri soruları sormayı hep başka bir ziyarete erteleyecektim, güncel tartışmaların alıkoyması yüzünden.

Yaşadığımız veya tanık olduğumuz ne çok önemli olay kurgu yoluyla anlatılmadığında tarihin labirentlerinde kayboluyor! *Görüntülerin Yazgısı*'nda okumuş olmalıyım: "Gerçek, üzerine düşünülmek için kurgulanmalıdır," der Ranciere. O akşam eniştem halamla nasıl tanıştıklarını ve evlendiklerini anlatırken aile tarihimiz üzerine bilmediğim birçok ayrıntıyı da öğrenmiş oldum. Aynı köyün çocukları, halam yaşça daha küçük, enişteme görüyorlardı birbirlerini sokakta, harmanda, bağda bahçede. Böyleyken, onları evlilik bağına götüren süreçte babamla enişteme okul arkadaşlığı elverişli bir yeniden aşinalık zemini oluşturmuştu. Babamla eniştem okuldayken, farklı sınıflarda oldukları için nöbetleşe tatile çıkıyorlardı. 1950 yazının bir bölümünü eniştem köyde her zamanki gibi çalışarak geçirmişti. Okul için yola çıkmasına iki gün kala eniştemin babası Ömer amca dedemlere uğrayarak, aylardır köye gelmeyen babama bir şeyler gönderip göndermeyeceklerini sordu. Ertesi sabah eniştem, Vesile babaannem ve Behnaz halamın çıkınlarla geldiğini gördü. Haşlanmış tavuk, peksimet, helva hazırlamıştı babaannem, birlikte yiyin Cemal'le diye belirtti. "Halanı ilk

kez o gün yakından gördüm, hep birlikte oturup sohbet ettik," diye anlattı enişte.

Bu ilk yakın görüşmenin ardından, iki sene daha gitti yatılı okula enişte ve yaz tatillerinde bir aylığına izne geldiğinde daha belirgindi dikkati halama karşı artık. Ancak evlenme girişiminde bulunmayı getirmedi aklına; erkendi. O sonuncu sınıfta okurken babasıyla ağabeyi gidip istediler halamı, daha sonra haberdar oldu bundan. Söz kesildikten sonra, Eylül başındaki ilk yolculuğunda babaannem damadına tavuk, peksimet, helvadan oluşan azığı yine hazırladı. Okula gittiğinde babamı çağırdı enişte; çeşme başında yediler bu azığı, bir grup öğrenci.

Ne yazık ki babaannem yeni yılın başında vefat etti ve okulda olan babam bu acı haberi aylar sonra öğrenebildi. "Kalk kalk, ne yatıyorsun, Vesile ölmüş, kalk," diye seslenerek haber vermiş Ömer amcaya eşi Ballı Hanım. Bir taraftan da "Vesile ölür mü, hiç Vesile ölür mü?" diye ağlıyormuş. Çok gençmiş babaannem; lohusa humması olmuş ölüm sebebi.

Bir sene sonra, enişte mezun olup da köye döndüğünde, halamla nişanlanıyorlar. Ne yazık ki nişan merasiminin hemen ardından enişte min annesi Ballı Hanım da vefat ediyor. Onun vefatını da şöyle anlattı enişte: Ballı Hanım'ın anne ve babası hayatta değil, hemen yan binada yaşayan amcası ve ailesiyle ise on dört senedir küsülü, gelin geldiği Kavlak Ailesi. Fahri enişte min ağabeyinin ilk hanımı, Ballı Hanım'ın amcasının torunuymuş ve çift boşanınca, küslük girmiş araya. Ballı Hanım amcasının torununun vefat haberini aldığında çok üzülüyor. Bunun üzerine kayınvalidesi, "Ballı, kızım, kalk cenazeye git, ölümün küslüğü olmaz," diyor. Enişte min hafızası tarihler konusunda gerçekten çok güçlü. 1897 doğumlu Ballı Hanım, 1951'in yılbaşı günlerinde, on dört yıl aradan sonra hemen bitişiklerinde bulunan am-

ca evine yöneliyor. Çocukluğunun geçtiği mekânları görünce de, buralara ne olmuş böyle, diye heyecanlanıyor ve kalp krizi geçirerek vefat ediyor.

Ballı Hanım'ın neredeyse yirmi beş yılı bulan evlilik hayatı boyunca yaşadığı evin hemen yanında bulunan ev ile ilişkisi üzerine sayfalarca yazılabilir. O evden gelen sesleri duyup ayırt etme çabası, eve girip çıkanları etrafına fark ettirmeden takibi, elinde olmadan uyum gösterdiği mesafenin yol açtığı kalp ağrıları üzerine ne çok şey yazılabilir, ama konuyu dağıtmamam gerek. İki genç aylar sonra, annelerin ilgisinden ve sevincinden mahrum, buruk duygularla, eksik, acemi bir hazırlıkla evleniyorlar. Kuşkusuz babam da aynı burukluğu yaşıyor evlenirken. Ne de olsa annesi benim annemi seneler önce bir düğünde görüp beğenmiş, "Keşke Cemal'le evlendirsek bu kızı," demiştir. Plansız bir şekilde gerçekleşiyor bu dilek ve babam da anne yakınlığının eksikliğini duyarak, Giresun sınırlarına dayanan uzak köylerden birinde, Aşağı Sütlü (Gölüksür) köyünde yaşayan annem Suna ile evleniyor.

Hayatları birçok bakımdan paralel ilerledi eniştemle babamın. Yıllarca köy öğretmenliği yaptı ikisi de. Enişteler bizden altı yedi sene önce İstanbul'a taşındılar. İstanbul'a ilk geldiğimizde herkesten çok onların gösterdiği yakınlıkla yerleştik Küçükyalı'daki evimize. İstanbul'da beni ilk doktora götüren, halamdı. Bugünmüş gibi aklıma geliyor, minibüsle Haydarpaşa Numune Hastanesi'ne gidişimiz. Halamın bu ilgisi eniştemin yaklaşımıyla desteklenmeseydi, candan bir şekilde gerçekleşemezdi.

Sonra, çok sonra, 1990'ların başlarında, önce babam, ardından enişte emekli oldular ve köydeki evlerini yazları geçirecek şekilde düzene soktular. Bir araya geldiğimizde Köy Enstitüsü anıları konuşmaların bir bölümünü teşkil ederdi. O sohbetlerden aklımda kalan bazı başlıkların il-

ginç ayrıntılarını bu yazı için enişteme yaptığım konuşmalarda öğrendim.

Babam Köy Enstitüsü'nden mezun olduğunda önce Tercan'a çıkıyor tayini, orada bir yıl kadar kalıyor. Tercan'da kiraladığı evin bitişiğindeki evde ailesiyle yaşayan, Hüsniye isimli hoş bir genç kıza âşık oluyor, Hüsniye de galiba bu aşkı karşılıksız bırakmıyor. Babamın alışverişlerine yardım ediyor, bazen evlerinde pişen yemekten bir tabak gönderiyor annesi, onu getiriyor. Türkçe bilmezmiş Hüsniye, babam okuma yazma öğrenmesine de yardım etmiş olabilir. Sonunda dedem gelip genç kızı ailesinden istiyor, ama reddediyor aile. Hüsniye'nin babası Alevi kimliğini öne sürerek; "Biz Sünnilerle yapamayız," diyor. Babam Ekim 1952'de Refahiye köylerinden birine tayini çıktığında, aşk acısı içinde terk ediyor Tercan'ı ve aynı günlerde ayrıldığı okula enişte-min tayini çıkıyor. Tercan'a taşındıklarında Hüsniye ile tanışıyor halam. "Uzun boylu, güzel, kibar bir kızdı," diye anlattı. "Bana gösterdi bir komşumuz, ağabeyinin sevdiği Hüsniye bu, dedi. Bir kere de sinemada karşılaştık, 1953'ün yılbaşı gecesiydi. Hüsniye'nin sonraki yıllarda Hüsnü Çanakçı'nın yeğeniyle evlendiğini duyduk."

Besbelli Tercan Refahiye'ye göre modern hayat tarzının göstergelerine daha açık bir ilçeymiş o yıllarda; Refahiye'ye sinema ancak 1967'de geldi.

Modernlik kıyaslaması açısından ilginç olabilecek, babamın da dâhil olduğu başka bir hatırasını anlattı enişte-m:

1953'te Tercan'dan Refahiye'ye tayini çıkıyor enişte-min. Haziran ayında eşyalarını bir kamyona yükleyerek dönüyorlar Tercan'dan. Refahiye'ye girince de bakıyorlar ki sel basmış her yeri. Meydanda bulunan Merkez Camii'nin önünde bir çeşme var, o çeşmenin yanında kamyondan inerken enişte-m meydana doğru gelen babamı fark ediyor. Babam da onu görünce sevinç içinde yaklaşıyor, ancak halamı gördü-

günde tek kelime etmeden bozulmuş bir yüz ifadesiyle ayrılıyor yanlarından. Halamın üzerindeki manto yüzünden kızdığını düşünmüş eniştem. Bu konuyu daha sonra aralarında hiç konuşmamışlar, anlaşmazlık sebebi olabilecek pek çok konu gibi, öylece bırakmışlar maziye. Yeniliklere açık bir insan olduğu halde halamın manto giymesi babamızı niye bu denli rahatsız etmişti? Ümit Aktaş'la bu soruya cevap aradık, daha önce babamızdan hiç dinlemediğimiz bu hatırayı ona aktardığımda. Manto değil, çevreyle bağdaşmayan alafrangalık olmalıydı onu rahatsız eden, Ümit Aktaş'a göre.

Babam ve eniştem hiçbirlikte yolculuk yapmadılar, yatılı okuldan birlikte dönmediler köye, sınıfları ayrı olduğu için. Ancak mesleki seyirleri genel hatlarıyla paralellik gösteriyor. Eniştem de babam da yıllarca köylerde çalıştılar. Eniştem Gümüşsakar Bucağı ilkokul müdürlüğü sırasında dört çocuğunun yetişmesinde lojman yaşantısının yetersiz kaldığı düşüncesiyle Erzincan merkeze, Refahiye'ye veya Kemah'a tayin için başvuruyor. Başvurusu neticesiz kalınca, 1964'ün Mart ayında İstanbul'a tayinini istiyor, çok da umudu olmadan. Ancak çok geçmiyor, Şişli Gültepe İlkokulu'na tayini çıkıyor. Böylece aynı yılın Eylül ayında İstanbul'a doğru hareket ediyorlar ailece. Ağabeyinin oğlu İTÜ'de öğrencidir. Akrabalarının yaşadığı Kuştepe'de yan yana iki daire tutuyorlar, birinde eniştemin yeğeni ve benim öğrenci amcam kalacaktır. Eniştemi, halamı ve çocukları Fahir ağabey, Gönül, Hürriyet ve Bülent'i biz de İstanbul'a taşınıncaya kadar görmedim. Biz 1973'te İstanbul'a taşındığımızda eniştemler Maltepe'de yaşıyorlardı. Dolapdere'de bir ilkokula tayini çıkan babam, daire almak için amcamın yaşadığı Küçükyalı'yı tercih etmişti. O yıllara ait pek çok hatıram var, içlerinde en kalıcı olan ise susuzlukla ilgili olanlar. Apartmanımızda su deposu yoktu, sık sık halamlara banyo yapmaya, bazen çamaşırlarımızı yıkamaya gidiyorduk. İstanbul'un susuzluk

yüzünden zorlaşan bu ilk yılını geçirmemizde halamla eniştemin desteğinin payı büyük.

Yıllar hızlı geçti, önce babam, ardından enişte emekli oldular. Önce babam, ardından enişte köyde, ana ata ocaklarının bulunduğu arazilere ev yaptılar. Baharın sonunda gidiyor bazen Ekim sonuna kadar kalıyorlardı. Halamla enişte hâlâ gidiyorlar. Annemle babamın sağlığında ben de iki kızımı alır giderdim köye, birkaç hafta kalırdık. Bazen geniş aile çevresiyle bazen de sadece halamlarla birlikte yakın ve uzak ormanlara, yaylalara pikniğe giderdik. Gercenis'in arkasındaki Gökçeoluk Yaylası, en sık gittiğimiz yaylalardan biriydi. Kimin radyosu daha iyi çekiyor, o maçı kazanmak aslında kimin hakkıydı? Babamla enişte çeşitli konularda rekabet ederlerdi, ancak rekabeti mesele haline getiren hemen her zaman babam olurdu. Çocukluk ve gençlik arkadaşının eniştesi olması ona sanki bir tür tavır koyma imtiyazı kazandırmıştı, öyle gelirdi etrafındakilere.

Kızarmaya hazır köfteler, salata malzemesi ve karpuzlarla, dış yüzeyi tamamen kararmış bişi tenceresiyle bir traktörün veya kamyonetin kasasına doluşup giderdik yaylalara doğru. Bazen biz semaver götürürdük bazen enişte mler. Bir keresinde biz çekirdek aile halinde Gökçeoluk Yaylası'na gitmiştik. Ben çıkan tartışmayı hatırlamıyorum doğrusu; çocuklarım küçüktü, onların peşinde koştururken fark etmemiş olabilirim. Anlatılanlara göre babamın semaveri bir türlü yakamadığını gören annem, "Fahri Bey olsaydı çoktan yanmıştı," diyor. Babam da "Benim semaverim kaybolsa, bulup getirene müjde veririm Fahri'nin semaverini," diyerek öfke içinde bir tekme atıyor semavere, sonra uzaklaşıyor mesire alanından. Semaverden dökülen su ateşi tamamen söndürüyor. Babam ne kadar öfkelenmeye açıksa annem o kadar öfkelenmekten uzak görünürdü, belki de öfkeyi çoğaltmaktan kaçınmaktı onun da huzurunu korumasının yolu. Babama bo-

zulsa da belli etmiyor, uğraşıp yakıyor ateşi, semaveri hazırlıyor. Babam ise etrafta bir süre dolaştıktan sonra semaverin hazırlandığı yere gelip oturuyor bir köşeye, küskün tavırlarla etrafı izliyor. Annemin, "Cemal Bey gel, sensiz olmaz," diye ısrarla çağırması üzerine kızarıp bozarıyor, bocalıyor biraz. Sonra hiçbir şey olmamış gibi yaklaşıyor sofraya.

Babam –aslında eniştem bazen buna izin verdiği için– eniştemi tavlada yeniyor sıklıkla, semaver konusunda da pekâlâ başa baş bir başarı sergiliyorlar. Radyolarının çekme gücü değişiyor, bir birinin sesi daha net duyuluyor bir diğerinin. Ama söz konusu çeşitli tamirler olduğunda babam çekiliyor yarıştan; eniştem önünde sonunda gelip soruna el koyacak, biliyor bunu. Konu açıldığında eniştemden "Teknik Adam," diye söz ediyor, sitayişle. Az çok iddiası olanların içinden çıkamadığı bir tamirat meselesi olduğunda, "Arayın Teknik Adam'ı, niye duruyorsunuz?" diyor, kendini kenara çekerek. Şofben niye bir türlü çalışmıyor, musluk nasıl oluyor da hâlâ su damlatıyor, fırına ne oldu da ısıtmamaya başladı, herhalde eniştem bilebilir. Babam ise anlamaya çalıştığında daha fazla karıştırıyor işleri, telaşlandığı için. Eniştemin başarılı olduğu bu alana adım atmaya pek hevesli değil zaten, şofben çalışmasa da olurmuş gibi bir meydan okumayla karşısına alıyor ev halkını. Derken "Teknik Adam gelsin," diye kararını bildiriyor, gözleri gülerek. Eniştem evin karşısında, çayın hemen yanındaki ince beton yolda göründüğünde, bir zamanlar Bekolar köyünde biz beş kardeşin yaşadığı, kesekâğıdından etrafa saçılan çikolata, çiklet ve balonların sevincinin bir benzerini yaşatıyor çocuklarımıza, elindeki tamir kutusuyla: Suyun akmadığı bir ortama uzun süre katlanamıyor hiçbiri. Eniştem eve girdiğinde babam oturma odasına çekilmiş oluyor, böylelikle kulaklarını tıkıyor tamir seslerine. Eniştem tamiratı yapıp veya bozukluğa ilişkin teşhisi koyup da evden ayrıldıktan sonra, ne-

şeli bir ses tonuyla çıkıyor insan içine: Tamirat süreci atlatılmış ağır bir nöbet gibi beliriyor bu neşede. Ne oldu ki en fazla, ne söylenebilir, burası bir köy, alt tarafı bir gün banyoya girilmez, varsın televizyon da çalışmasın, neden büyütüyorsunuz bu yoklukları, demek istermiş gibi, eski zamanların mahrumiyet sahnelerinden birini gözlerimizin önünde canlandırmaya çalışıyor.

Babam hep böyle yaşadı, oldum olası bir tür keyfilik sergileme, gönlünce konuşma ve davranma imtiyazı vardı aile içinde, beş kız kardeşin ağabeyi olarak; özellikle enişteme karşı böyle davranıyor değildi. Eniştemi sevmiyor muydu? Seviyordu. Babam da, enişte m de Behnaz halamı biraz olsun üzmek istemeyecek kadar sevmişlerdir, bu da bir gerçek. Fazladan bir cümle, üst perdeden bir ses tonu her şeyi mahvedebilir ve halam buna dayanamazdı, ancak enişte m babamın aksiliklerine sadece halama duyduğu sevgi nedeniyle katlanmıyordu. Birbirlerinin hayat hikâyelerinin şahidi onlar, dolayısıyla, karşılıklı olarak davranışlarının temelinde yatan sebepleri iyi biliyorlardı. Enişte min sabrı, babamın kalbinde ona karşı herhangi kötü bir his taşımadığına güvenmesinden de ileri geliyordu. İyi gününde de kötü gününde de yanında olacak bir insandı, babam; ancak, iyi niyetinin insan ilişkilerinde dengelediği huzursuz bir ruhu vardı işte! Sonuna kadar mazur görülemez bir mizaç bu, elbette, ama sevginin de mantığı olmuyor her zaman.

Enişte m 1998'de enfarktüs geçirdiğinde babamın duyduğu üzüntüyü hatırlıyorum. Koşuyolu Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde, enişte min yattığı servisteki koridoru iyi bir haber beklentisiyle arşınlıyordu. Enişte m hasta olduğu süre içinde mutsuz ve dalgındı. Her gün hastaneye gidiyordu. Enişte min durumunun iyiye gittiğini öğrendiğinde yüzünde oluşan sevinci hatırlıyor kız kardeşim Aynur. Enişte m ailemizin kibar ve yardımsever bir sütunuydu, öyle hissederdik.

Babam vefat edeli dokuz yıl oldu. Dokuz yıldır bayram günlerinde öncelikle eniştemle halamı ziyaret ediyoruz. Akrabalık zorunlu ilişkileriyle olgunlaştırıyor insanı, sevilen ve sayılan bir enişteye ise her zaman rastlanmıyor.

Bu yazıyı yazarken sürekli notlar düştüm bir kenara, soru soruyu getiriyor, bilgi bilgiyi; böylelikle zihnimizde kemikleşmiş sahneler yeni ve daha anlamlı gelen bir vücut kazanıyor. Ailemiz hakkında daha önce bilmediğim ayrıntılar maziyi bambaşka gösteriyor şimdi. Belki bunun sebebi yaşlanmanın getirdiği kuşatıcı bakış açısıdır, şefkatle yeni baştan ele alıyorum hatıralarımı ve izlenimlerimi. Eniştemden öğreneceğim ne çok mazi parçası var hâlâ!

Çetindir Benim Enîştem

Bağış Erten

Muhallebi çocuğuydum ben. Erkek çocuk hasretini takıntı haline getirmiş ziyadesiyle ataerkil bir ailenin epey sonraları doğmuş, tekne kazıntısı biricik oğlu. Üç aylıkken annem yüzüme bir mum damlası düşürdü diye amcam olay falan çıkarmış. El bebek gül bebeğin abartılı sınırları yani. O yüzden nanemollaymışım zaten. 40 günlükken ameliyat olmalar, bol bol bademcik şişmeleri, ayak kırmalar, kol kırmalar, sonra tekrar ayak kırmalar. Yaramaz, şımarık, nazenin oğlan çocuğu... Ağlar, uyumaz, yemez, ne isterse yapılır. Ama bu benim hikâyem değil, enîştemin hikâyesi.

*

Fragman: Enîşte 'dışarıdandır'. 'İçeride' tartışılan her şeyin dış gözüdür. Size benzemez ama sizi bilir. Ona bakarak anlarsınız 'dışarısını' da, 'içerisini' de. Ailenin sınır garnizonudur. Dışarıyı içeriye taşır. Sizi geçmişinizle, terekenizle değil o andaki halinizle görür, tanır. Birikmişi yoktur. Temiz başlangıçtır.

*

Yıl 1980. Enîştem Gaziantep'te diş hekimi. Teyzemle de bu vesileyle tanışmışlar. Bizim aile Hobbitlerden oluşur, o babayiğit bir adam. İstanbul'da doğmuş. Küçükçekmece Basın Sitesi çocuğu. Kürt değil ama Diyarbakır'da büyümüş, Kürt ağzıyla konuşur. Solcu ya, İstanbul kibarlığını sevmez.

Dergi falan çıkarıyorlar o sıralar. Derdi hastaneyi örgütlemek. Haliyle 'sakıncalı'. 12 Eylül'de alıyorlar içeri. Aile perişan. 40 gün yok enîştem. Sonradan anlattı içerisini. İşkencecisine dişçi koltuğunda rastlama hikâyesi vardır bir. Denk gelirse bir ara anlatırım. O sıralar teyzemle daha yeni evlenmiş. Biz evham içinde bekliyoruz, ki evham ailemizin en millî sporudur. Her gün hamle ediyoruz, birileri araya giriyor ama nafile. Beklemekten başka çare yok. Sonra çıkıp geliyor. Biraz zayıflamış ama hâlâ bizim için aynı dev adam. "Ne yaşadın enişte?" "Hiç işte herkes gibi. Geçti, gitti." Bir kolunda teyzem, bir kolunda annem, gelişini kutluyoruz. Epizot 1'in sonu.

*

Fragman: Kan bağını aşar enişte. Geçmişi farklı, deneyimi farklı. Artık hayatınıza girmiştir bir kere. Ortak mazi yoktur, ortak hayallere yeni bir paydaş gelmiştir. Artık bir şekilde denklemin parçasıdır. Kaygıların yeni hasat alanıdır. Ailenin son parçası, sonradan parçasıdır. Ama mütemmim cüz olduğunda tadından yenmez.

*

Biz İstanbul'a geliyoruz, onlar Antalya'ya göçüyor. 1980'lerin Antalyası. Daha falezlerin üzerinde 15 katlı binalar yok. Işıklar Caddesi bedava sauna hizmetine başlamamış. 'Nem kötü, nem' sözü bir şehir klişesi haline gelmemiş yani. Ken-

tin içinden harika denize girme koridorları var. İşte ikinci epizot da burada başlıyor. "İstanbul'un muhallebicisi" yazları Antalya'ya gönderiliyor. Yaş daha 9-10. Teyzem art arda kızlarını doğuruyor. Ailenin tüm takviye güçleri orada. Bize her gün büyük aile dizisi. Yeterince başrol var. Ben figüran Osman. Enişte de öyle. Kütüphanesini ilk o zaman gösteriyor. Okunacak çok güzel romanlar, ansiklopediler var. Kim Kimdir'li, Ne Nedir'li, Bu Nasıl Çalışır'lı *Altın Bilgi Ansiklopedisi*'ni, *Yasımı Tutacaksınız*'ları, *Seni Halkım Adına Ölüme Mahkum Ediyorum*'ları orada tadıyorum. Onların arasında keşfediyorum 24 adet ciltlenmiş *Teks* serilerini. Fasikül fasikül, albüm albüm biriktirilmiş, el emeği göz nuru olarak ciltlenmişler. Teks Willer, oğlu Kit Willer, yoldaşı Kit Carson, Kızılderili arkadaşları Tiger Jack ve Navajo kabilesi. Dördünün olduğu maceraların tadı ayrı, Teks'in tek başına ayar verdikleri ayrı. Navajoların beyaz reisidir o. Sonradan öğreniyorum, Sergio Bonelli'nin kıymetlisiymiş. Şimdi okusam binbir sorun bulurum, muhtemelen. Sertlik yanlısı, muhafazakâr, yasalara inanmayan bir süper kahraman. Ama bir hazine o dönem için. Bu episotun en güzel yanı.

*

Fragman: Rol modeldir enişte. Ama çaktırmadan. Vurgusuz, tezahüratsız. Paralel evrendir. Aile bir şey yaşar. O başka bir şey. Sonra bir gün elinizden tutar, Alice'in harikalar diyarına götürür. Başka dünyalar ondan soruluŗ. Arzın merkezine seyahat...

*

Seksenlerin ortasındayız. Yaş olmuş 13. Memleket olan Elbistan'daki yaşıtlarım gerçeği erken görmüş. Apartman çocuğuyum. Sopadan mızrak yapamıyorum. Kamam yok. Yılan kovalayamıyorum. Dağları, tepeleri aşamıyorum... Cı-

lızım, çıtkırıldımım işte. Küskünüm hepsine. En iyisi Antalya'ya göndersinler beni. Denize girerim, güneşlenirim falan. Hiç de öyle olmuyor. Teyzemle enişte muayenehanelerini yeni yeni oturtmaya çalışıyorlar. Çok çalışıyorlar. Çok boğaza bakıyorlar. Ben de onların üç kızına... Alt değiştiriyorum, mama yapıyorum. Ağlayanları pışpışlıyorum. Deniz meniz hak getire. Arada iki sayfa *Teks* okusam mutlu oluyorum. Bildiğin ağır işçiyim. Çok daralıyorum. Enişte arada motosiklete bindiriyor. Bana da kullandırtıyor. Ama kesmiyor. Muayenehanede cıvadan dolgu hazırlığında da ameleyim, evde ortalık silme süpürmede de. Bari kümesin suntalarını ben kesmeyeyim. Annemi arıyorum ağlayarak. Kurtarın beni. Epizot üç bir tür karartma geceleri.

*

Fragman: Bir okuldur enişte. Olgunlaşma enstitüsü. Zorlar insanı. Aileden miras yufka yüreği yoktur. İlişkiyi baştan yapılandırır. Yük taşımaz üstünde. Sana taşıtır. Sınırlarını zorlar. Zorlar ki genleşesin. İmkânlarını zorlar. Zorlar ki mümkün olabilesin. Üstelik şedit falan da değildir. Mahcubiyetle sıkıştırır seni. Aileden değil ki nazlanasın. Gururun kuytusunda eğitir seni.

*

O seneden sonra daha da gitmem diyorum Antalya'ya. Yemiyorlar. Acemi eğitimi bitti. Şimdi ustalık zamanı. Nitekim enişte bir süre sonra salma gönderiyor. "Gelsin," diyor. "Daha işimiz bitmedi." İstemeye istemeye gidiyorum. Yine yeni bir dünya çıkıyor karşıma. Bizimki evin bahçesini cangıla çevirmiş. 50 farklı bitki, onlarca ağaç. Muz da var, kivi de, domates de var, kereviz de. Yetmiyor. Her odada iki muhabbet kuşu. Bütün etraf tavuklarla, horozlarla dolu. Beraber temelini attığımız kümesler artık kat mülkiyeti kanu-

nuna tâbi. Sunta değil, kalas kesiyorum artık, taş taşıyıp, demir büküyorum. Su toplayan ellerimle niye dalga geçiyor ki? Çok mu komik? Malulen kuşları besleme sınıfına tayinim çıkıyor. Bisküvi kırıntıları, haşlanmış yumurta, irmik. Karıştır, kafeslere koy. Sularını değiştir. Tek 'işçi' ben değilim. 'Sınıfımız' büyüyor, kızlar da bölüğümüzün parçası. Ama algı farklı tabii. İçine doğdukları için benim gibi yabancı değiller. Adapte olmuşlar hayata. Bahçede ölü yılan buldum diye eğleniyorlar. Fare kovalıyorlar. Tavuğu okşaya okşaya yumurtlatıyorlar. Teyzem hastanedeki görevi bahanesiyle cangıl kaçkını. Ama bize her yer talim bölgesi.

Doğanın Diyalektiği Üniversitesi'nden artık mezunum. Yılan fareyi yer, tavuk yılanı. İnsan ekmeğini taştan çıkarır. Biz ne bulursak yeriz. Diş hekimi bir çift ama henüz işler kesat. Ne kadar fakir fukara varsa enişteme geliyor. Bu durumda karpuz peynir ekmek, bahçedeki domatesle birleşirse leziz bir akşam yemeğidir. Kabul etmeliyim, bir önceki yazlar kadar sıkılmıyorum artık. Kendinde bilinçten kendi için bilince doğru sürükleniyorum. Epizot dördü bitiren de bu 'bilinç meselesi'.

*

Fragman: Kültürü de farklıdır enişteninin, tarzı da. O öyle yaşamıştır, sen böyle. O şu şekilde konuşur, sen de bu şekilde. Ailenin dayatmalarını en iyi o görür. Bozuk düzeni de o fark eder. Gidiş yolunu farklılaştıracaksan hizanı ondan alacaksın.

*

Antalya'daki binalar gibi ben de büyüyorum yavaştan. Yine de istikamet değişmiyor: Konserve Mahallesi, Lara Caddesi, no bilmemkaç, Cangıl Apartmanı. Neyse ki, tam karşımızda, Falez'in dibinde harika bir deniz var. Ağır ağır ine-

ceksin merdivenlerden. Arada kaçamak vakti. Kızlar azıcık büyüdü, mesaim part time. Dört yaşını geçeni suya atıyor enişte: "Çırp kız, çırp bacaklarını." Bana doğru düzgün yüzmeyi de öğreten o zaten. Ama öyle kibar kibar kulaç altından nefes alma, sonra uzun mesafe yüzme eğitimleri falan değil. Onları da gösteriyor ama kolay yoldan değil, zor yoldan. Kol altından nefes alayım derken bol bol su yutuyorum. Yapamadıkça benle dalga geçiyor. Hırslanıyorum. Sonra uzun mesafeler başlıyor. Öyle böyle değil, adeta bir işkence. Hani sabah ağır kulaçlarla gözden kaybolan, sonra 2-3 saat sonra aynı hızla geri dönen adamlar var ya, onlardan enişte m. Ben kızlara hava atmak için güneşleneyim diyorum, o alıyor beni, bir açılıyoruz bir açılıyoruz, sahilde minicik noktalar kalana dek. Denizin kör noktasında bir yerde nefesim kesiliyor, daha bunun geri dönüşü var! "Sırtıma tutun," diyor. Karaya öyle dönüyoruz. Ayağım yere değdiği an cennet gibi bir şey. Epizot beş bu yüzden bana yıllar sonra bile cennet gibi geliyor.

*

Fragman: Aile seni her halinle kabul eder. Enişte değiştirmek ister. Sana yeni bir eşik belirler. Sen aştıkça o yenisini koyar. Aile gelenektir, görenektir, âdettir, enişte eski köye yeni âdet getirir.

*

Artık sevgi nefret ilişkisi enişte m. Bir yanı yepyeni deneyimler, diğer yanı zora koşmalar. Rızamla değil zorla seviyorum her şeyi. Üç kuruşa yaşıyoruz ne gerek var ona. Ne tişörtü, ne ayakkabısı. Var ya işte iki tane. Çarşıda iskender yersen ödüllenirsin. Paraya gerek yok, her şey var işte. Ama sonra tatil biterken cebine bir tomar para koyar enişte. "Yatılıda ezilme, sana vurana sen de vur."

Balığa çıkarız mesela. Beni deniz tutar. Dinlemez. Sırtımızda kocaman kayık taşırız üç kişi. Bana kocaman en azından. Umursamaz. Deniz kıpırtısız, midem kıpır kıpır. Sonra hafif bir dalga, midem ağzımda. Ben kustukça o kahkahayı basar. "Geçer," der, "bekle" Geçmez. Suya atlarım geçmez. Şunu yap der geçmez. Bunu yap der geçmez. Öleceğim, yarabbim yetiş. O da böyleymiş önceleri. Hatta çapayı yalatmışlar. Sözde geçirir diye. "Dayan," der. İyi de benimki geçmiyor yahu! Sonunda sahile atarlar beni. O sıcakta arabanın içinde iki saat uyurum. Sonuçta ayağım karaya değdi diye mutluyum. Ama o inatla çıktığımız balık günlerinden birini ömrüm boyunca unutamam. Karanın deniz üzerinde kemer yaptığı bir koyda, az önce tuttuğumuz mercan balıklarını, önce temizleriz (evet, bana yaptırır; evet hayatımda ilk kez). Sonra atarız tavaya. Açarız rakıyı. (Evet ilk rakılarımdan biridir.) Sonra kemerin gölgesinde uykuya dalarız. O anda ne düşmek dalgalara, o anda ne bulantı, ne iş güç, ne bizim bahçedeki mini tarım. Gazipaşa, deniz ve ben bahtiyarım. Epizot dediğin altı gibi olur.

*

Fragman yok. Finaldeyiz. Haytası çoktur enişte lerin. Dışarıda kalanı da. Ama hem içerideni hem dışarıdanı az bulunur. Ailenin parçası olanlar ona biat ederler. Bunu yapamayanlar dışarılıklı kalır. Aileye karşı kendi bildiğini okuyup saygınlığını bozmayanına ise pek rastlanmaz. Bunu despot olmadan, ekonomik dominasyon kurmadan yapan ise Hint kumaşı olsa gerek.

Biz bulduk o kumaşı. Ben buldum en azından. Ailesi için binbir kusuru, sıkıntısı vardır muhtemelen. Teyzeme sorsan neler anlatır. Ama benim için Gorki'nin üniversitesidir enişte m. Benim enişteden anladığım da odur. O ve yatılı okul olmasaydı muhallebi çocuğu olarak kalacaktım. Bana okuma-

yı sevdiren iki insandan biriydi. Doğayı onunla öğrendim. Uyumlu ama mücadeleci olmayı da. Denizi yazlık site zannetmekten kurtuldum sayesinde. Balığı, tavuğu elimle tutar oldum. Artistlik yapmamayı. Havalara girmemeyi. Bağdat Caddesi'nin gereksizliğini. Höt diyene buyur öt demeyi... O rahle-i tedrise borçluyum.

Neticede ailede onun gibisi yoktu. Biz bize benziyorduk, o benzemiyordu. Sayesinde ben de pek bize benzemez oldum.

Bilmiyorum, enişte denilen şey bu mu? Benimki oydu. Çetin'di adı. Hep adı gibi oldu.

Enişte Kamyoncu Hayri

Çağatay Hakan Gürkan

Ailenin bütün dal ve budakları ile bayram, seyran hangi tür etkinliği olursa olsun bir araya geldiği bütün toplantılarda enişte ailenin motor unsurudur. Bir kere mangal başı doğal olarak onundur. Enişte yerli ise zaten 'arife tarif gerekmez' vazife bilinci ile ensesinde mendili, elinde yelpazesi, yukarıdan üç düğmesini açtığı gömleğiyle mangal başında ter dökmeye hazırdır. Yok yerli değil de dışarıda okuyan kızımızın yabancı kontenjanından kadroya dâhil ettiği biri ise tez zamanda tavına getirilmek amacıyla ya büyük eništenin ya da evin en büyük hamarat erkeğinin sağ koltuğuna stajyer olarak yine mangal başına o oturtulur.

Evvela iyi bir mangal sefasının birincil koşulu olan portakal ya da meşe odunundan elde edilmiş kömür nasıl ateşlenir, köz olduktan sonra mangala nasıl yayılır, kebapları sermeden önce domates, soğan, biber nasıl közlenir, şişler rüzgârın yönüne göre mangalın üzerine ne biçimde yayılır, sofradaki salata ve bilumum malzemenin hazır olduğu zaman ile denk getirilecek şekilde ne süratte pişirilir, aile efradının en büyüğünden en küçüğüne tek tek bütün üyeleri az piş-

miş, iyi pişmiş, acılı, acısız, yağlı veya yağsız ne tarzda yer; buna göre eti fazla kurutmadan, hele hele yakmadan, kanlı sulu bırakmadan tam zamanlamayla evirip çevirerek kendi ısısında nasıl pişirilir, gibi birkaç ana başlık hakkında önce yancı taburesinde teorik, daha sonra bizzat mangal başında uygulamalı eğitimi verildikten sonra damadımız Çukurovalı enişte olmaya ilk adımını atmış demektir. İnce detayların zaman içerisinde yerli yerine oturacağından hiç kimsenin, hele hele büyük eniştenin zerre kuşkusu yoktur artık. Aile büyüklerinden birinin "Evladım aç kalma, sen de buyur, gel beraber yiyelim," dediği anda ağzındaki lokmayı avurtlarının birine iyice sıkıştırıp yutkunaraktan boğuk bir ses tonuyla "Yok yok ben böyle iyiyim, siz keyfinize bakın. Afiyet olsun anam babam," diyorsa enişte artık bizden biri olmuş demektir. Dışarıdan bakan birinin oldukça karmaşık bulabileceği onca işi gücü, sırasını şaşırmadan, senkronize hareketlerle sofradaki her ferdin memnun olduğu bir resitale çevirirken bir taraftan hemen her şişten bir tike et, bir lokma pide tırtıklayarak üzerine mangalın ayağının dibine koyduğu acılı şalgamı boğazına yuvarlıyorsa enişte olmuş demektir.

Bundan sonra bilumum aile toplantılarında, pikniklerde, kurban bayramlarında hazır bulundukça mangalın sorumlusu, bekçisi eniştedir. Aslında bütün Çukurova'da yaygın kanaate göre eniştenin asıl sorumluluğu namus bekçiliğidir. Öyle ya gözümüzün nurunu, kızımızı vermişizdir ona. Siz bakmayın öyle argo edebiyatında klişeleşmiş "Bayram değil seyran değil eniştem beni niye öptü?", "Baldız baldan tatlıdır," filan gibi ahlâka mugayir yakıştırmalar yapıldığına, enişte ailemizin kızını almıştır, bundan sonra namusu da ondan sorulacaktır. O yüzden değil Çukurovalı, adam olana asıl yakışan "Enişte namus bekçisidir," deyimi olacaktır. Bu anlamda belki de aileye sonradan katılan akrabalar içeri-

sinde en kıymetlisi eništedir. Hatta üst üste oğlan olsun diye beklentiye girmelerine rağmen her seferinde kız çocuğu olan babalara teselli mahiyetinde, misal dört kızı varsa "Haydi gözün aydın, dört tane enişten var. Dünyada sırtın yere gelmez artık," gibisinden teselliler söylenir. Buna sayısız kez şahit olmuşumdur.

Hiç kız kardeşi olmamış bir Çukurova delikanlısı olarak benim enişte bildiğim ilk insan, halamın kocasıydı. Allah rahmet eylesin, Hayri Eništem kamyon şoförüydü. Onunla ilgili en eski hatıram çocukluğumda henüz ben beş ya da altı yaşlarındayken öğretmen olan babamın ve annemin dönemin siyasi rüzgârına ters düşen ideolojik görüşlerinden dolayı sürgün edildikleri Adana'nın en kuzey ilçelerinden birinin kuş uçsa da kervan geçmeyen bir dağ köyüne Thames kamyonuyla evimizi götürüşüdür. Yetmiş sekiz yılının şartlarında uçurumların kıyısından, çınar ağaçlarının tepelerinden, tozlu şose yollarda, çam kokuları arasında saatler süren yolculuk boyunca, akraba olarak tanıdığım ilk yabancı insan olan eništemin hemen sağında oturan küçük imtiyazlı yolcu olmanın verdiği avantajla gürül gürül akan sohbetinden, şakalarından ve o çocuk havsalamla bile idrak ettiğim hiçbir olumsuzlukta karamsarlığa düşmeyen coşkusundan çok etkilenmiş; belki de etraftan çok onu seyretmiştim. Sevmiştim bu kocaman adamı. O oturduğu koltuğu dolduran cüssesini tamamlayan bir aksesuarı andıran geniş direksiyon simidini çevirirken ve büyük bir gıcırtı ile geçen vitesi takarken yaptığı o pek havalı kol hareketlerinin, her keskin virajı alışında kocaman gülüşüyle beraber korkudan pırpır eden yüreğime teselli vermek için bana bakıp birini kırptığı masmavi gözlerinin öyle etkisinde kalmıştım ki o sürgün köyünde iki yıl boyunca ağaç dalından çok kamyonlar eskitmiştim, yokuşlarda ara gazı vererek, vites atarken eništem gibi artistleşerek. Hani annem babam öğretmen olmasaydı onların yoğun

telkinlerinden bir yolunu bulup sıyrılabilseydim eğer, büyüyünce ne olmak istiyorsun diyen herkese 'kamyon şoförü' diye cevap verebilirdim.

Seksenler ihtilalle geldi. Çok kişinin canını alan, ömründen çalan o yıllar iki yıl boyunca bize musibet gibi görünse de akabinde bize yepyeni bir hayat bağışlamıştı. Sürgün bitti. Enişte bu kez bizi geri götürmeye geldi. Üstelik kamyonunu da yenilemiş, Thames'i satıp Bedford almıştı. Bu kez şoför mahalline değil, kardeşimle beraber kamyonun kasasına vermişlerdi beni. Mavi gök altında hayallerimizin de saçlarımız gibi savrulduğu rüzgâr eşliğinde hoplaya zıplaya saatler süren yolculuktan sonra Adana'ya, enişte evine vardık ilkin. İlk kez bir büyük şehir, böyle geniş ve düzgün yollar, yüksek binalar görüyordum. Henüz bir katı çıkılmış, daha doğramaları takılmamış kapısı çul perdeli pencereleri muşambalı evde karşıladı halam hepimizi. Birer birer kapıdan içeri doluşurken halamdan evvel tabaklardan yayılan kokular davet ediyordu bizleri yer sofrasına. Elde avuçta ne varsa sofradaydı. Enişte halamı bile rahatsız edecek kadar cömert bir insandı. Enişte evde olduğunda halamın ömrü mutfakta geçiyordu çünkü. Sofrası açık, etrafı kalabalık olsun isterdi. Öyle de olurdu. O derme çatma ev konu komşuyla dolar boşalırdı. Öyle ki zaman zaman enişteme nakliye işi veren tüccar komşuları, mahallenin büyük başlarından Hamdi Amca bir akşam çat kapı gelip, yekten ve de hiç çekinmeden "Yahu ben bu mahallenin eskisiyim. Koccamaan, saray yavrusu gibi evim var. Sen geleli daha bir ay olmadı. Üstelik kapında çul, pencerelerinde muşamba örtülü. Bu millet senin evinde ne buluyor diye merakımdan geldim," demiş. Halil İbrahim bereketinin öyle kıldan tüyden kürkle, kapısına dilencilerin bile yanaşamadığı mülkle olamayacağını anlamış mı anlamamış mı Hamdi Amca bilemem ama halamın büyük oğlu Bahattin'in anlattığına göre o da o akşam

oturup çayın kahvenin ve dahi muhabbetin dibine vurmuş.

Filmlere bile konu olmuştur, kamyoncu dediğin az biraz çapkın olur. Peki ya eniştem? Biz ona daha yazının başında boşuna mı namus bekçisi dedik? Ara sıra uzun yola iş alırdı Hayri eniştem. Birkaç günlüğüne, bilemedin bir haftalığına. Ona da halamı da beraber götürürdü. Bunu ilk duyduğumda büyük bir şaşkınlıkla halama sormuştum, o günün şartlarında eniştemle nasıl yolculuk ettiğini. Malum ne yollar bugünkü gibiydi, ne kamyonlar, ne de konaklama tesisleri. Nasıl giderlerdi? Nerelerde konaklarlardı? Bugünkü gibi kamyonlarda şoför koltuğunun arkasında genişçe bir yatak alanı da yok, yolda kalsalar nasıl yatarlardı? Hanımını da yanında gezdiren bir kamyon şoförü, bugün bile kulağa garip geliyor oysa ki? Halam o kocaman kahkahasıyla "O da bir şey mi yeğenim, bazen Ayşe ablanı bile alırdı yanımıza," demez mi, eniştem daha bir efsane olmuştu gözümde. Kelimenin tam anlamıyla sağlam adamdı, sağlamcı adamdı o.

Bir zaman kızı Ayşe ablam Erzincan Atatürk Üniversitesi'ni kazandı. Öyle hemen herkesin kolayından kızını değil üniversiteye, ortaokula bile yollamadığı yıllarda benim kamyoncu eniştem, tası tarağı toplayıp evini kamyonuna yükleyip soluğu Erzincan'da almıştı.

Hemen bir ev tutmuşlardı. Sistem aynı sistem. Sofra açık, etraf kalabalık. Sonrasında bile Adana'ya Erzincan'dan misafirler gelmeye devam etmişti yıllarca. Ayşe ablam anlatırdı, Erzincan'ın meşhur Kırklar Tepesi okuduğu kampüse nazırmış. Bazen kendisi dalsa bile arkadaşları eniştemi işaret ederlermiş. Ablam okuldan çıkana kadar eniştem Kırklar Tepesi'nin ufkunda volta atan bir siluet olarak her daim teyakkuzda imiş. Kızı kimlerle konuşuyor, kimlerle oturup kalkıyor, iki yıl boyunca bir gölge gibi izlemiş. Hatta bir dönem öğrenciler arasında eniştemin MİT ajanı olduğu yollu dedikodular bile çıkmış. Haksız da değillermiş hani. Kızının

halk oyunları çalışması mı var enişte tribünlerde. Şehre tiyatro gelmiş, ablam arkadaşlarıyla beraber matineye mi gidecek enişte girişe kadar, çıkış saatinde de çıkıştan eve kadar gölge gibi hissettirmeden kızının peşinde. Üstelik nasıl yapıyor nasıl ediyorsa salonda çayını yudumlayarak karşılıyor kızını. Bunları sonradan hep halamdan öğrendiğini anlatan ablama, o halde eniştemin çok sert biri olduğunu düşündüğümü söylüyorum. "Aksine, çocuklarına, bilhassa bana karşı çok yumuşak ve müşfikti. Hiçbirimize fiske dahi vurmadı. Sadece bir çift lafı, bir bakışı, bir boyun büküşü yeterdi," diyor. Hiç kimse onun öfkelendiğini, bağırdığını, muvazenesini bozduğunu görmemişti ki. Sadece ailesine karşı değil, etrafındaki insanlarla ilişkilerinde de başkalarının öfkeden deliye döndüğü, küfrün, nizânın bininin bir para olduğu durumlarda bile kahkaha atardı enişte. Olası tehlikelere cüzi cehdince tedbirini alan eniştemin musibetlere karşı tevekkülü kahkaha oluyor, o kahkahayla şeytana eyvallah etmiyordu sanırım. Kimseyle kavgasına şahit olmadım, olanı da duymadım ben.

Hayri enişte onu tanıyan bilen herkesin şahitliğiyle çok iyi şofördü. Yolda kaldığı, teslimatı geciktirdiği, hele ki sözünü yediği görülmüş şey değildi. Babamın dediğine göre motorun bir yerlerine çöp sokuşturup, ayakkabı ipiyle kabloları birbirine bağlayıp yine de yürüttüğü olurmuş kamyonunu. Kaç kamyon eskitti, nice diyarlar gezdi bilmiyorum ama zaten bir yol ve yolculuk hikâyesi olan hayat sermayesini bizzat yollarda tüketti. Hayatın yokuşlarını, virajlarını, uçurumlarını yer yer hırıltılı takviye vitesiyle geçmek zorunda kalsa da son dönemeçte kamyonunu yokuş aşağı düzlüğe sallamanın huzuruyla ayrıldı aramızdan. Büyük oğlu Bahattin iş adamı oldu, Hamdi Amca otuz yıl sonra karşısına geçip "Yahu benim gibi bir adamın evlatları hâlâ babasının avucuna bakarken Kamyoncu Hayri'nin oğlu müdür olmuş ha!"

deyip kafa salladı. Herhalde Hamdi Amca o zamanlar henüz küçük Ayşe'nin öğretmen çıkacağını bilmiyordu ki kahrından ölmedi. Hâlâ yaşıyor aynı evinde. Etrafında yükselen apartmanların gölgesine attığı sandalyesinde cigara tellendirirken "Ben," diyor, "bu mahallenin en eskisiyim ha. Kamyoncu Hayri yokken bile ben vardım."

Bir de ortanca çocuğu vardı Hayri enişte'min, Rahmi. Babası gibi kamyoncu oldu o da. Belki de artık ben büyüdüğüm için, babası kadar olmasa da gözümde, şoför mahallini o da dolduruyordu, cüssesiyle olmasa da şen kahkahasıyla. Babası kadar şendi, babası kadar cömert. Eli, sofrası açık ve etrafı belki babasından bile kalabalıktı. Kalabalık bir ailenin de eniştesi oldu. Ne zaman görsem mangal başında, ensesinde mendili, elinde yelpazesi, yukarıdan üç düğmesini açtığı gömleği ile portakal kömürünün dumanları arasında bulurdum onu. Beni görünce, ağzındaki lokmayı avurtlarının gamzeli tarafına iyice sıkıştırıp yutkunaraktan boğuk ve şen bir ses tonuyla, "Ooo dayımın oğlu. Kaynanan seviyormuş," deyip, mangala hemen birkaç şiş de benim için eklerdi kahkahalar arasında.

Enişte Öyle Adamdı

Giray Kemer

Oğlum derdi. Erkek adamın bir pozu olacak. Façası çizilince, parası pulu bitince de eski tadı kalmadı zaten. 90'ların başı, turizmin patladığı, atari salonlarının revaçta olduğu zamanlar. Aydın'da, İncirliova'da, Kuşadası'nda birer dükkânı vardı. Davutlar'daki mekânı herkes hâlâ Muzo diye bilir. Devredeli 20 sene olmuş. Düşün. Güzel para kazanıyordu. Güzel de yaşıyordu. Renk renk gömlekler giyer, kırmızı Mercedes'e binerdi. Bir günden bir güne ütüsüz pantolonla görmedim. Şık adamdı. Civar esnafta bir ağırlığı vardı. Devran döndü, atari salonlarının devri geçti, Kuşadası'nın popülaritesi kalmadı, azar azar eridi gitti koca Muzo.

21 21 770. Bak Üzerinden kaç yıl geçmiş numarasını bile hatırlarım hâlâ.

Her vesile ile arardım. Fener yenilince kızdırmaya arardım. Sınavdan iyi not alsam arardım. Kötü not alsam annem kızardı, keyfimi yerine getirsin diye arardım. Finali Fransızların kazanacağını nereden bildin der arardım. Enişte bi kız var der arardım.

Geldiğinde Kalamaki'ye yüzmeye gidelim hem domuzlara da bakarız derdi. İstanköy tarafına ağ atalım belki gene çipu-

ra çekeriz derdi. Sana şu Amerikalıların giydiği atletlerden alalım basket oynarken giyersin derdi, zaten omuzlarımı kimse senin gibi ovamıyor, basketi bırakma, iyice kuvvetlenmen lazım derdi. Ortaklar'daki çöp şişçide kaçar şiş yeriz diye iddiaya girerdi. Baban araba kullanmayı hâlâ mı öğretmedi derdi, hallederiz derdi. Hallederdi de... Keyfimi yerine getirmeden kapatmazdı.

Nereden mi aklıma geldi.

Terk edilmiştim. Gelgitli enteresan bir hikâyeydi. Tokat atar, küfür eder, evden kovar. Yaşı benden büyükçeydi. Kaç kere böyle kovup kovup sonradan kapıma geldi. Bir şekil affettirdi kendini.

Bir gün ben bir hata yaptım. Ama büyük hata.

Boş ver ne yaptığımı. Ayıp ettim işte.

Bu sefer ben kapısına gittim, açmadı tabii.

Kafam da güzel, merdivenlerde ışıklar söndü. Paldır küldür yuvarlandım. Komşular falan indi. Rezillik.

Neyse çıktım dışarı. Bir baktım ayak davul gibi. Basamıyorum.

Ev iki sokak ötede. O saatte taksi bulunmaz. Hadi buldun, 100 metre sonra ineceğim denmez.

Kafam güzel, midem sıkıştırdı, çiş bastırdı, canımın acısı bir taraftan, hatun kapıyı bile açmamış o öbür taraftan. Topallaya topallaya gidiyorum ama dayanılacak tarafı kalmadı.

Aynı anda hem çişimi, hem kakamı, hem gözyaşlarımı tutmam imkânsız.

Umarım önce sonuncusu kaçar dedim ama işte önce can sonra canan. Ayağı burkukken terk edilişi pek düşünemiyor insan. Ağlasam da ancak kendi halime ağlardım o esnada sanırım.

Neyse eve güç bela yaklaştım ama bu meret yaklaştıkça şiddetlenir ya...

Bir basamak, iki basamak derken ufak ufak ıslaklığı his-

setmeye başladım. Anahtarı deliğe bir tülü sokamadığım noktada artık şüphem kalmamıştı.

Sıçtın oğlum dedim kendi kendime! Baya sıçtın! Al işte. Bir hatanın karşılığı bu kadar yerin dibine geçmek olmamalı.

Ee'si şu. Enişteme tabii ki alakası var. Yoksa durduk yere neden altıma sıçışımı anlatayım sana.

Enişte'min köpeği vardı bir tane. Rus kanişi. Orni. Hayvan benim Ankara'dan gelişimi sezer, biz daha Sarayköy'deyken evde tepinmeye başlardı. Başlarmış yani. Enişte'm öyle derdi. Kardeşim gibiydi. Çok severdim.

Sonra kuzenin eşi hamile kalınca Orni'yi verdiler. O çocuğu bir türlü sevemedim. Onun ne günahı var değil mi? Ama yok. Beni Orni'mden kopardı ya. İçim almadı çocuğu bir türlü. Hep aileye yeni gelen çocuğu kıskandım, ilgi ona kaydı diye kapris yapıyorum sandılar. Ama mevzu başkaydı.

Neyse.

Bir gün evdeyiz. Gene çok sıkışmışım. Kuzen tuvaletten çıkmak bilmiyor. Bir seslen, iki seslen yok.

Saçlarını yapıyor, üstünü değiştiriyor, parfüm sıkıyor. Duyuyorum da...

Dedim sen misin beni bu halde kıvrandıran. Kapının önüne sıçtım.

Çıktı bu ne dedi.

Dedim Orni yapmıştır. Sanki kaç yıllık köpeğinin bokunu tanımayacak.

Çocukluk işte.

Annem üstüme atladı dövecek. Kuzen bir yandan... Herkes bağırıp çağırıyor. Enişte'm tamam dedi. Kimse karışmasın. Ev benim evim. Bırakın çocuğu. Olur öyle... Olmaz tabii... Yani olacak iş mi? Ama işte enişte'm öyle adamdı. Hadi biz gidiyoruz işimiz var dedi, aldı beni İzmir'e götürdü konuyu kapattı, herkes sakinledi.

Beni çok severdi. Bu çocuk başka derdi. Yemin olsun kendi oğullarımdan çok sevmiyorsam derdi.

Bu terk edildim dediğim kadının evine çıkıyoruz bir akşam. Güle oynaya. Rakımızı mezemizi almışız, balkonda ahenk yapılacak. Merdivenlerde telefon çaldı. Annem arıyor. Ağlaya ağlaya. Önce anlamadım. Enişten dedi. Merdivenlere oturup kalmışım.

Yok lan ağlamıyorum.

Bak telefonunu bile hatırlıyorum. 21 21 770

Bu Pekmez Bize Yetmez, Enişte Kime Denmez?

Taçlı Yazıcıoğlu

Memlekette bayram vakti ve ben ilk kez uzaklardayım. Sabah bayram şekeri niyetine kısıtlı bütçeyle tatlı bir şeyler alıp kutlamamı yapmış, annemle babamı aramış, bütün vazifelerimi yerine getirmişim, yine de ne o sızı geçmek biliyor ne de o gam: Babaannemin sesini duyamayacağım ilk bayram.

İçimdeki burukluk bir saat sonra başlayacak dersin heyecanıyla dağılır gibi oluyor. Ta çok küçükken alaylı olarak üstün başarıyla mezun olduğum "kim ve ne için, kim neyi nasıl demiş, bu da bize ne anlatır" dersini ilk kez okulda okuyacağım! Dersten önce kütüphaneye gitmeli, kitaplara bakmalı, biraz kafa dağıtmalı. Seçtiğim iki etnografi kitabıyla, kütüphanenin kasvetli sessizliğine uyum sağlayarak, oturuyorum bir masaya. Böyle durumlarda kitabın resimlisi makbul, açıp başlıyorum karıştırmaya. Birkaç sayfa sonra kalakalıyorum. Resimlerin birinde kaytan bıyığı ve kötü gülümseyişiyle Ahmet Tarık Tekçe, Yeşilçam'ın en kötü adamlarından, gözünü dikmiş bana bakmıyor mu? Durun, hayır, resimdeki o değil, başka biri bu! Hep ona benzettiğim Güngör enişte bu!

Aaah ah, Güngör enişte! Sen çoktan ölmedin mi? Dağ başındaki lokantandan çıkmış Allah'ın küflü ve fareli bir İngiliz kütüphanesindeki bu kitabın içinde, daha doğrusu hafızamın labirentlerinde hâlâ ne arıyorsun? Söyle sahi, ne?

Vıjjjjjt, filmi sarıyoruz geriye, yirmi beş yıl kadar önceye.

Adana Kayseri arasındaki dağ yolunun hepsine henüz asfalt dökülmemiş. Çok küçükken öğrendiğim inşaat terimlerinden biri stabilize diğeri viraj. Adana, bir saat sonra Kozan. Stabilize yollar Kozan'a kadar yol şöyle böyle, bazen nefes alınır; esas toz yutma sonrasında başlar. Her biri bir uçurum kenarı olan virajlardan lastikleri kaydırarak dönülüp yaklaşık kırk dakikada Feke'ye varılır; dağından ağacına yamacına ezbere bildiğim bir yol. Feke demek sadece Mediha teyze demek, çünkü biz Saimbeyliliyiz, yani yaklaşık kırk dakika toz yutma daha. Mediha teyze babamın dört teyzesinden biri. En büyük kardeş babaannem, tıpkı dedem, babam ve naçizane benim olduğum gibi.

Ailem öylesine büyük ki, sarı burmadan, baklavaya yediklerimiz yanımıza kâr kalır ama bayramın ilk iki günü asla yetmez aile büyüklerine ziyareti bitirmeye. Aynı benim gibi babamın da dört teyzesi ve üç dayısı, benimkinden birer fazla olarak dört amcası ve bir halası var. O an için benim kuzen sayım toplam on dokuz ama babamın, tek tek saymışım, tam elli beş kuzeni var. Babamın kuzenlerini kendi kuzenim gibi görüyorum, aynı amcalarını, dayı, teyze ve yengelerini gördüğüm gibi – *enişteyi aileden kim sayar ki*? Şehre göçün yeni başladığı sıralar, benim kendi amcalarım hariç, hemen herkes Saimbeyli'de yaşar.

Annemle babamın duruşmaları mı gecikmiş, ne olmuş, yola çıkışımız geçe kalmış. Feke'ye vardığımızda akşam karanlığı bastırmış. Annem o ışıksız yollarda farlara güvenerek gitmekten huzursuz. Babamsa her zamanki gibi gözü kara, pek takmıyor, hatta annemle dalga geçiyor. Yine de biliyo-

rum ki hepimiz yorgunuz, aksi takdirde şarkı söylerdik, en azından konuşurduk. Hele ben öğle yemeğini atlamış mıyım neyim, karnım öyle acıkmış ki, ikide bir ne zaman varacağımızı soruyorum, sanki bilmiyormuş gibi. Babaannem biz geleceğiz diye mutlaka içli köfte yapmıştır, kardeşimle benimkine ceviz koymamıştır. En fazla ilkokul ikiyim, kardeşim gelecek yıl başlayacak okula. Ablalığımın son şaşaalı zamanları: Okuma-yazmayı bir tek ben biliyor ve otoritemi bununla destekliyorum. *Ben büyüğüm!* O zaman, ezbere bildiğim rotadan Feke'ye varınca, araba durduğunda ben de babamla dışarı çıkabilirim, çıkıyorum da. Babam turuncu Rönomuzu o kocaman çınar ağacının yanına park eder etmez, annemin bir şey demesine fırsat bırakmadan, ben de arabadan fırlıyorum.

Çınar ağacı sahiden de büsbüyük, yapraklarının çoğu dökük. Bir keresinde kardeşimle birlikte kucaklamaya çalışmışız, yarısına kadar bile yetmemiş ellerimiz. İstikamet çınarın hemen altındaki geçerken hep selam verdiğimiz köhne lokanta. Karanlığın çöktüğü bu dağ başında civarda park eden birkaç kamyonu bile zar zor seçebiliyorum. Dışarısı soğuk, babamın elini tutuyorum. Babam neden geldin der gibi bana bakıyor ama bir şey demiyor, çıtırdayan kuru yaprakların üstünde ilerleyerek birlikte lokantaya giriyoruz. Sigara, buhar, duman karışık, bir buğulu hava var içeride. Yemek kokularıyla karışmış nefeslerin ağırlığına hiç takılmadan karnım gurulduyor. Acaba bize de yemek ikram ederler mi? Annemle kardeşim dışarıda beklerlerken etmezler, o kadar da cahil değilim. Ama belki babamın konuşması uzarsa ucundan bir pilav üstü kuru bana da uzatırlar. *Olsa olsa ta o yaştan bol kepçe esnaf lokantalarına gönlümün düşük olduğunun resmidir bu.* Duvardaki bir çengele asılı radyo avazı çıktığı kadar bağırsa da sesi yetmeyecek küçüklükte. Bir ağızdan konuşup yemek yiyenlerin hepsi şoför mü acaba?

Hem aşçı hem de lokanta sahibi, altı gözlü yemek kazanının başında, çınarın gövdesiyle yarışan göbeği ve elindeki rakı bardağıyla işte orada: Güngör enişte. Babam, "Merhaba Güngör abi," diyor. O yokken enişte ya da daha çok Mediha teyzemin kocası diye hitap ettiğinden adım gibi eminim ama babamı orada ya da herhangi bir yerde düzeltmenin faturasının ağır olacağını bildiğimden çenemi tutuyor, ayağıma yapışmış yapraklardan kurtulmaya çalışıyorum. Güngör enişteye çok bakmaya gerek yok, babaannemin albümündeki Mediha teyze ile birlikte poz verdikleri siyah beyaz düğün fotoğrafından bu yana çok değişti, zaten biliyorum. Hatta her gördüğümde saçları ve bıyığı seyreliyor, kalanları da yağdan kirden birbirine daha çok yapışıyor, koltukaltları ve göğsü terden ıslanmış gömleğinin düğmeleri birbirine daha az kavuşuyor, daha da tanınmaz hale geliyor. Babaannem sık sık kendinden on altı yaş genç Mediha teyze için, "En güzelimizdi," diyor, yaptığı evliliğin yanlışlığını vurgulamak için. Ama bir keresinde bana, "Saçlar kızıl, akça pakça bir kız idim, hani ben de pek fena değildim," de demişti. Yıllar sonra Mediha teyzeyi zayıflamış hasta yatağında gördüğümde ikisinin ne kadar benzediğini anladığımdaysa artık çok geçti, babaannem öleli on sekiz yıl olmuştu.

O düğün fotoğrafında Mediha teyze duvağının yanlarından sarkan gümüşî teller ve belki de ilk ve son kez sürdüğü rujuyla film artisti gibiydi. Damat da fena görünmüyordu. Babaannemin koyu kahve albümündeki o fotoğrafı görüp iç geçirip eniştenin ne iş yaptığını soran olursa, babaannem aceleyle, "Onlar mı? Onlar Feke'de," der ve hemen bir sonraki sayfadaki fotoğraf olan babasına geçerdi. Büyük dede Saimbeyli'ye, yani eski Haçın'a, Mağara'dan ta Ermeniler bizden çok daha kalabalık bir nüfusken gelenlerdendi. Ben de inanamazdım, sahi nasıl vermişti büyük dede, o güzel Mediha teyzeyi şu Güngör enişteye? Babaannemi o *mi-*

silli[1] dedeme, Mediha teyzeyi ise Güngör enişteye vermişler, nasıl bir haksızlıktı bu! Babaannem mutlaka şunu da eklerdi, "Kısmet işte. Görseydi babam Güngör'ün bu halını, verir miydi Mediha'yı?"

Halını, Mediha'yı... Severdi kafiyeyi babaannem kendince, mâniler de söylerdi:

Masa üstünde pekmez
Bu pekmez bize yetmez
Adana'nın kızları
Davulsuz gelin gitmez

Küçükken bana bakıp imâlı imâlı bunu söylediğinde babaannem, utanıp içeri kaçar, düğünümde davul olmayacağına yemin ederdim. Hiç unutmam, "Ben köylü müyüm, ne davulu ne zurnası babaanne?" demişliğim bile vardır çok sonradan.

Babaannemin bana lafçı demesinin nedeni tam da buydu işte. Herkes hakkında neler konuşulur, ne denir, kim kime ne cevabı vermiştir, bunları tek tek hatırlardım. Konuşulanları hep merak eder, kimsenin beni görmeyeceği şekilde, örneğin kapının yanına çömelip dinlerdim. Büyükler yanımda uzunca bir süre rahat konuştular, çocuk sanıp anlamayacağımı düşündüler. Benim hepsini anlayıp dahası hiç unutmamak, hatta bazen de hinliğim tutarsa kullanmak üzere aklımın bir köşesinde sakladığımı fark ettiklerinde köprünün altından bir ırmak dolusu su akmıştı!

O gün, lokantada elindeki rakı bardağını hemen bırakıp babamı karşılayan Güngör enişteyi son kez görüşümdü. Babamdan ne kadar yaşlıydı acaba? Mediha teyze altı yaş büyük olduğuna göre çok olmasa gerek. *Yıllar sonra yeğenlerinden üç-beş yaş büyük amca ve teyzelerden örnek verdiğim bir ortamda, "Aaa, ama bu çok mantıksız," diyen, o bildikleri*

1 Harikalıkta.

yanıldıklarına yetmeyen büyük şehir sakinleri gelmez mi şimdi aklıma? Güngör enişte hemen bir sandalye çekti. Ama babam sadece selam verip hal hatır sormak için uğradığını söyledi. Hiç âdeti değildi ama ne gülüyor ne de espri yapıyordu; anlaşılan benim karnımın gurultusu bir süre daha sürecekti. Lokantaya sanki girmemizle çıkmamız bir olmuştu, bir şey konuşulsaydı kesin kaçırmazdım.

Arabaya gireceğimizi beklerken, annemle kardeşimi alıp sokak lambalarının yanmadığı daracık bir yokuştan Mediha teyzenin evine çıktık. Ahşap, bazı yerleri beyaz, kerpiç sıvalı, yıkılacakmış gibi duran iki katlı evlerden birinin ikinci katıydı, hani merdivenleri dışarıda olanlardan. Teyzem bizi kapıda görünce hem çok şaşırdı hem çok sevindi, "*Gadasını* aldığım yeğenim, aklımın ucuna gelmez idi," de dedi. *O zamanlar birbirinin evine çat kapı girer, WhatsApp gruplarında mesajlarla, birkaç ay öncesinden randevulaşarak buluşmazdı akrabalar.*

Lokantanın cümbür cemaat neşesinden yoksun, benden büyük beş-altı çocuğun dolaştığı, yıllardır sektirmeden pas geçtiğimiz eve ilk kez o gün uğramıştık. Mediha teyzenin evi, içi saman dolu sert ve çıtırdayan yastıklara dayandığımız sedirli ve kilimlilerdendi; babaannem sık sık sergisiz yer olmaz, derdi. Babaannemin evinin bir benzeriydi ama daha küçüktü. Eşyalardan değil de sanki evin büyüklüğünden halin vaktin yerinde olduğu anlaşılırdı o zamanlar. İçerinin loşluğu evi daha da mı küçük gösteriyordu ne? Kesik olan elektrikler ne masanın üstündeki yeni yakılmış mumla ne de takıldığı çengelden indirilmiş radyonun yerine asılan, silmeye çalıştığınızda elinize bulaşıp sabunla bile geçmeyen isli camlı gaz lambasıyla telâfi edilebilirdi. Saimbeyli'de de zırt pırt giderdi cereyan, gitmediğinde de düşük voltajlıydı, karanlıkta yemeye alışıktık. Zor olan zifirî karanlıkta dışarıdaki tuvalete yürümekti, ama bu bambaşka bir hikâye.

Mediha teyze büyük oğlunu elinde iki tencereyle bir koşu yollamıştı babasına. Hemen yemek gelmişti eve, doldurulmuştu yer sofrasındaki melamin tabaklara. *Catering de Anadolu'da icat edilmiş işte:* İlk kez evde bir lokanta yemeği yiyorduk. Birazdan ev de lokantanın kokusuna benzeyecek, hepimizin karnı doyacaktı. Ne şanslılardı, istedikleri kadar lokanta yemeği yiyebilirlerdi. Mediha teyze ne yapacağını ne ikram edeceğini bilmez oradan oraya koştururken, annem de babam da, "Teyze, otur yüzünü görelim, birazdan kalkacağız," diyorlardı. Kalktık da, babaannemle dedem bekliyordu, bizi merak ederlerdi.

Kendi teyzelerimmiş gibi severdim babamın teyzelerini. Hele ki munisliğiyle ünlü, sürekli gülümseyen, pespembe yanaklı, tostombik Mediha teyzeyi! Neden azıcık yolumuz kalmışken hep yaptığımız gibi devam etmemiş orada durmuştuk ki? Sebebini ertesi gün yan odada babaannem babama söylerken duymuştum: "İyi yapmışsınız oğlum. O içkici Güngör az içsin rakıyı, sahıpsız sanmasın Mediha'yı."

Güngör enişteyi, genç yaşta, herkesin çekindiği, deli damarlı, dünyanın en güzel hikâyelerini anlatan ve en yanık türkülerini söyleyen dedemden birkaç yıl sonra kaybettik. Her yerde ve yıllar boyunca dinlediğim onca laf arasında dedem için hiç kimsenin enişte dediğini duymadım ama Güngör enişte hep enişte kaldı. Aslında dedem de en az yedi kişinin eniştesiydi, bir de onların çocuklarının tabii ki, ama hepsi ona abi derlerdi. Babam da, bütün teyzelerimin ve dayılarımın, ki onlar da yedi kişiydiler en başta saymıştım, eniştesi değil abisi oldu, yaşı ona yakın ve ismiyle hitap eden en büyük teyzem hariç. Babam kendinden küçük olan teyzelerimin eşlerine bacanak derdi. En büyük teyzemin eşine abi derdi. Bacanak dediği kimse onu bacanak olarak çağıramazdı. Dedemi zaten bacanak olarak çağırmaya cüret edebilecek tek bir Allah'ın kulu yoktu. Eltiler, kayınlar da var,

ikinci, üçüncü dereceden kuzenler, ölenler ve göçenler de. Emmimgilin dünürünün kaynı olur gibisinden espri yapılıyormuş hissi yaratsa da ciddiyeti sağlam tanımlar da... Aile denince yokun yok olduğu bir ilişkiler yumağı, çözebilene aşkolsun.

Tüm bu akraba ilişkilerini çözmeye çalışır, sonra da tek tek kafamda birleştirirdim çamurdan çıkarttığım solucanları dikkatlice bir kenarda toplarken. Toprağı eşelerken deldiğim bazılarını saymazsak o sarımtırak pembemsi bazen de kahveye çalan solucanlarla muhabbetli bir ilişkimin olduğunu bile söyleyebilirdim. Açtığım küçük kanallara su verince, Romalıları kıskandırırcasına kurduğum çöpten köprülerin altından birkaçını yüzdürmüşlüğüm bile vardı. Lise bitene kadar her yıl kardeşimle Saimbeyli'deki babaannemizin yanında geçirmek zorunda kaldığımız bir-iki ayda, değişip dururdu bu tür etkinlikler.

Büyüdükçe solucanlardan uzaklaşmış, başka uğraşlar bulmaya çalışmıştım ama Toroslar'ın başında, günde taş çatlasa sekiz on kamyonun ve on-on beş arabanın geçtiği bir ana yolu olan Saimbeyli'de yaratıcılık ancak bir yere kadardı. Hele okumayı öğrendiğim o son on yıl, babaannemin evindeki sıkıntımın çoğu okuyacak kitap bulamamamla katmerleniyordu. Yeni kaç kitabı olur ki bir çocuğun? Dört-beş, taş çatlasa altı. Hepsi de en geç iki hafta içinde biterdi, her birini birkaç kez okuduğum halde. İşte televizyonun ve radyonun uzun yıllar doğru dürüst çekmediği ufak kasabada, bana kalan evde hiç eksik olmayan misafirlerin yanında oturup laf dinlemekti. O zaman asgari karışmak şartıyla azami laf dinleyecek, aile içindeki bütün dedikoduları bir daha hiç unutmamacasına ezberleyecektim. Bu sayede, bugüne kadar hiç işime yaramasa da, sahip olup olabileceğim ama en büyük uzmanlık alanıma ulaşmıştım: Köyden Kente ve A'dan Z'ye Akrabalık İlişkileri. Sorun bana hepsini söyleyeyim. Her tür-

lü kombinasyonunu inanın ya görmüş ya da duymuşumdur, tüm bu anlattıklarım anı deryasında minik birer damla. *Soru sorup laf dinlemek işim olduğunda, saatler süren ses kayıtlarını güç bela yazıya dökerken, unutmamak için sayfalar dolusu notlar almak zorundayken, aklıma hep şu gelir: Tüm bunlar belleğimi sarmaşıklar gibi sarmış onca lafın kefaretinden başka ne ki!*

Aile büyüktü, ilişkiler ansiklopedi yazılabilecek kadar çeşitliydi. Annemin dediği gibi babaannem kimsenin etlisine sütlüsüne karışmazdı, herkesle arası iyiydi. Hiçbir gelinle ya da eltiyle, yani her biri başka renk yengeyle bir alıp veremediği olmamıştı. Sadece eltisi olan yengelerden bir tanesi pek hamarat değildi ve çiğ köfteyi yoğururken çok su koyardı, ona biraz kızardı. Onda toplanıldığında çocuk getirilmesin diyen de o yengeydi, babaannem buna da alınır bozulurdu. Kendi kızı, yani oturmalı gezmelerde onun refakatçisi ben, zaten onun o kötü çiğ köftesini beğenmeyip yemeyen, bir poğaça, bir de sert de olsa kurabiyesini tabağına alıp –üç şeker atılmış açık çayını unutma babaanne– sessizce oturan, tombala geldiğinde de oynayan, hem de *amma edip*[2] hepsini yenen, uslu bir çocuktu; o niye gitmeyecekti ki? *Anlayacağınız siz bana asıl yengeler cumhuriyetini, eyaletlerini ve köylerini sorun! Neden hiçbir sınavda destan yazacağım yerlerden gelmez ki şu sorular! Neden enişte? Enişte, el işte!*

Babaannemin sahiden de herkesle arası iyiydi. Aile büyüğü olmanın vakur halini her zaman üstünde taşır, asla taraf tutmazdı. Yalnız bilirdim ki, tıpkı Güngör enişte gibi, Tufanbeyli'de, yani eski Mağara'da yaşayan, Saadet teyzenin kocası olan enişteyi de oldum olası pek sevmezdi. Aslında özetle yaşayan hiçbir eniştesini sevmezdi. Üç kız kardeşi de kısmetsiz çıkmış, davullu zurnalı gelin gittikleri kocalarını çok genç yaşta kaybetmişlerdi. Ölenin ardından kötü

2 İyi edip.

konuşulmadığı için, ben doğmadan çok önce ölen o üç enişte hakkında haliyle bir malûmatım yok. Bir tek şunu biliyorum, Saadet teyzenin, daha evliliklerinin ikinci yılında mı ne ölen ilk kocası okumuş biriydi, yakışıklıca bir memurdu, ailemize layıktı. Saadet teyzeye koltuğundan tüllü dantelli perdesine güzelce bir ev düzmüştü. Ama adamcağız nedense iki yıla kalmadan hasta olup ölmüştü. Saadet teyzeyi, diğer iki kız kardeşinin aksine çocuğu yok diye işte o Mağaralı enişteyle evlendirmişlerdi. O genç yaşta baba evinde çocuksuz dul kadın durmazdı, hatta istemeye istemeye köylük yere bile gelin giderdi.

Saadet teyzeyi de Mağaralı köylü enişteyi de pek tanımazdım, biz Saimbeyli'den öteye gitmezdik, onlar da bize seyrek gelirlerdi. Geldiklerinde de onları köylerden gelen diğer akrabalardan sanıp birkaç kez ellerini sıkmadığım bile olmuştur. Babaannem çok ses etmezdi bu tür şımarıklıklarıma ama bu yüzden annemden azar işitmişliğim çoktu. Öyle kasketli, yemenili misafirlere çıkmazdım ben. Büyüyünce tanır olmuş, bayramda seyranda uğradıklarında selamlamaya başlamıştım artık, içten içe köyde yaşamak zorunda kalan, babaannem ve diğer kardeşleri gibi elbise ve eşarpla değil de şalvar ve *yağlıkla* dolaşan teyzeye üzüldüğüm de aklımda. Saadet teyze de enişte de eve girdiklerinde ilk önce sandalyeye otururlardı. Babaannem koltuğa buyur ederdi ikisini de, enişte koltuğa geçerdi elinde kasketi ve yüzünde hiç hoşlaşmadığımız neşesiyle, ama Saadet teyze yerinden kıpırdamazdı. "Az getirir o adı batasıca Saadet'i buraya, sanırsın ki yol Haçın değil Fizan'a," derdi babaannem.

Bir gün ne oldu dersiniz? Bir duyduk ki, o adı batasıca olduğundan ismiyle bahsetmediğimiz, ölünün arkasından kötü konuşulmadığından anmadığımız Güngör enişteyi bile mumla aratan Mağaralı enişte, Saadet teyzeye kuma getirmek istedi. Hem de kimi dersiniz? Babaannemin diğer dul

kardeşi o sözünü sakınmaz, o cevval Ulviye teyzeyi! İzin istemek için haberin ilk ulaştırıldığı babaannem ulağı alelacele savuşturduktan sonra, "Bu ailede olmadı böyle rezalet, vah talihsizim, vah kuzum Saadet," diyerek bir süre hiç oturmadı. Bir yandan evin bir köşesinden öbür köşesine yürüyor, diğer yandan her gün kelime kelime okuduğu gazetesini dürmüş avucuna pat pat vurarak sanki birini dövüyor, aynı zamanda da söylenip duruyordu. Köylük yerden alınan eniştenin edip edeceği buydu işte; baldızının namusuna göz bile dikerdi.

Haber sahibine ulaşınca hele olan oldu, Ulviye teyze, önce yere tükürür gibi yaptı ve sonra kıyametleri kopardı, "Bre o edepsize mi kaldık, uğursuz başını yiye o kumalık," bile dedi. Babam başını iki yana salladı. Enişteye münasip değildir, bir daha da zinhar böyle bir sakillikle karşımıza çıkmasın, diye haber yollandı. Konu aynı eniştenin, başka bir hısımı, merak ederseniz, babamın dayısının kızının dul kayınvalidesini, kuma getirme teşebbüsüne kadar ertelendi, unutulmuş gibi yapıldı. Neyse ki, o densizliği de yaver gitmedi. İkisi kulağımıza çalınmış bu kuma hadiseleri yüzünden, Saadet teyze ölür ölmez evlenir sandığımız Mağaralı enişte, nedense bir daha evlenmedi. Ama o sırada ben bunun nedenlerini araştıramayacak kadar kendi âlemlerime dalmış, Saimbeyli'ye daha az gider, laflarını az dinler olmuştum. Çok merak eden olursa neden evlenmediğini, yine de sorar soruştururum.

Her yaz köyden hallice bir ilçe olan Saimbeyli'deki çok laf az iş ailevî vazifeleri tamamlayıp, daha az kalacağımız İskenderun'a kendi teyzelerimin yanına gidince dünya değiştirmiş gibi olurdum. Saimbeyli-İskenderun arası o zamanlar dörtbeş saatti ama aralarında belki birkaç asır vardı. Eteğin diz altına bile yaklaşamadığı, özellikle misafir yokken tandır ekmeğiyle yer sofrasında yemek yediğimiz Toroslar'ın başın-

dan, bikiniyle dolaştığımız İskenderun plajlarına, dondurma, rock'n'roll ve Elvis'e... Annem üniversite son sınıftayken dul kalmış, Türkçe bilmeyen anneannemle, hep o iptidai komodinin üstündeki sadece kırkbeşlik çalabilen küçük pikaptan dinlediğimiz içli Arapça şarkılara...

Saimbeyli'de ne kadar yenge evi vardıysa, İskenderun'da da o kadar teyze evi vardı, dolayısıyla da enişte bolluğu: Benim her biri ayrı telden çalan tam dört enişte vardı, anneminkileri hiç saymıyorum.

Masa hazır, yemeğe gelin. Selim abin mi? O eve gelince yesin yemeğini.

Mutfağa gidiyorum, Müjdat abin akşama düzgün yemek ister.

Mithat amcan hurma getirmiş, sen seversin yemekten sonra ye canım.

Vahit enişten yine balık getirmiş!

Dört teyze var, hepsi evli ama ortada tek bir enişte var, o da Vahit amca. Çünkü ailede Nono diye çağırdığımız en büyük teyzem Necla ısrarla ondan enişten diye bahsediyor. Beni arada motoruyla gezdiren ve çok sevdiğim lop etli lagosları tutan Vahit amcaya bir türlü enişte demek içimden gelmiyor. Annem de babam da onu abi diye çağırıyorlar. Teyzemle düğün fotoğraflarındaki Clark Gable bıyığı hâlâ var. Yemeğe çok düşkün olduğundan olsa gerek diğer herkesten daha kilolu, Türkçeyi en aksanlı en kırık dökük konuşan da o. Annem sürekli onun gençken futbol oynadığını, çok da yakışıklı olduğunu iddia ediyor ama bu bana hiçbir zaman inandırıcı gelmiyor.

Annemin ailesinde bütün bacanaklar birbirlerini el üstünde tutuyorlar, bütün teyzeler de kardeşlerinin kocalarını.

Anneannem sanırım herkes gibi babamı bir tık üstte tutuyor. Evinin duvarında Atatürk'ün resmi asılıdır, hemen yanında da annem ve babamın ortalarına Ecevit'i aldıkları beyaz çerçeveli o siyah beyaz fotoğraf. Annem üzeri enstitüde iğne oyalarıyla "Türk İşi" işlenmiş hâkim yaka siyah ipek bluzunu giymiş, saçlarını topuz yaptırmış, koyu renk ruju çok ama çok yakışmış –annem çok güzel, Saimbeyli'dekiler ondan yeşil gözlü *ama* esmer diye bahsedip beni kızdırsalar da– babam da koyu renk takımı içinde çok yakışıklı, Ecevit her gördüğümde taktığı siyah ince kravatı boynuna bağlanmış ortada gülümsüyor. O fotoğrafı başka yerde görmedim; annem anneannem için çektirdiklerini söylerdi. Ecevit'e nedense çok hayrandı anneannem; Karaoğlan'dı, umudumuzdu Ecevit.

Anneannemin babamı koyduğu yer başka, Baş Damat. Bacanaklar arasındaki hiyerarşide de babam, Baş Bacanak. Ama Arapça bilmeyen tek damat. Ancak lisedeyken düşen jetonumla, Alevî olmayan tek bacanak. O kadar laf dinlemek demek her şeyi çözmek olmuyormuş işte! *Teoriyle desteklenmemiş etnografi dedikodudan ibarettir!*

Nono halinden hep şikâyetçidir. Çünkü anneannem onu aynı Güngör enişte gibi vaktiyle yakışıklı olan ama sonradan değişen balıkçı Vahit amcayla zorla evlendirmiş. Nono gerçek bir sarışın, Prenses Süreyya'dan bile daha güzel, bana bir dergiden kestiği resmini göstermişti, oradan biliyorum. Bu evliliği en baştan beri istememiş. Anneannem de denildiğine bakılırsa zaten sonra pişman olmuş ama iş işten geçmiş. O zamanlar şimdiki gibi kolay mı boşanmak?

Nono'nun evi de aynı kendi gibi o kadar güzel ki, oymalı güzel koltuklar, Şam'dan gelen güzel biblolar, o kurs senin bu kurs benim öğrenilenlerle dolu köşeler, deniz bile görüyor. Büyüyünce öyle teraslı bir evim olmasını istiyorum. En hali vakti yerinde onlar değilse kim? Onun evinde yediğim

balıklar, hele salçalı salçalı fırınlanmış o iri lagoslar, kızartılmış pembeli turunculu kıtır barbunyalar öyle lezzetli ki, neden Vahit amcayla arasının iyi olmadığını anlayamıyorum. Annem pek makyaj yapmaz, teyzemi ise makyajsız görmemişim, sarı saçları hep kuaförden çıkmadır. Peki, Nono bu kadar güzel görünürken hayatı ve kendisi, neden hep mutsuzdur? Annem dedikodu sevmez sorarsam da ağzımın payını verip susturur, diğer teyzelerim zaten beni adam yerine koymaz, soracak kimse yok. Hem cevap vermiyorlar hem de kendi aralarında konuştukları laflar artık anlaşılmaz. Küçükken bildiğime emin olduğum Arapça çoktan terk edip gitmiş beni. Bir gün mutfağa giriyorum, teyzem, önüne bağladığı her zamanki güzel volanlı mutfak önlüğünün ucunu gözüne götürerek, "Bıktım bu kesif balık kokusundan, her yere siniyor," deyip ağlıyor ellerini arkasında kavuşturarak tezgâha dayamış annemin yanında; ikisinin de anadilleri başkayken Türkçelerinin bu kadar güzel olmasına hep şaşarım.

On üç yaşındayken Nono'ya Saimbeyli'den mektup yazmışım, o da saklamış, geçende bana yolladı. Saimbeyli çok güzel, yemyeşil ama burada çok sıkılıyor, sizi çok özlüyorum teyzeciğim demişim, Vahit amcaya da selam yollamışım. Ona enişte demeyerek, kendimce, İskenderun'un denizin nemiyle karışık türlü çiçek kokan sokaklarında beni büyük ve geniş motosikletinin sırtında gezdirmesine teşekkür ettiğim kesin. Motosiklette rüzgâr yüze çarpıyor, arabadan çok daha güzel.

Vahit amcamın bir küçüğü eniştem olan, Latife teyzemin kabzımal Mithat amcamın da bir bisikleti var. Mithat amca mavi gözlü ve sarışın, Paul Newman'a benzer, babama abi der. Latife teyzemin büyük dayımla güzel rock'n'roll yaptığını biliyorum ama Mithat amcayla ikisini dans ederken hiç görmedim, şu ana kadar anlamışsınızdır, bende yalan yok.

Teyzem onunla evlenmek için üniversiteye devam etmemiştir. Oysa hepimiz biliriz ki, Latife teyzem tıpkı annem gibi lisenin takdirlik öğrencisidir. Latife teyzeme göre babası öldüğü ve paraları olmadığından okulunu yarın bırakmıştır. Anneme göreyse kendisi mezun olup çalışmaya başladığı için, Latife teyzem eğer evlenmeseydi, ne yapıp eder onu okuturdu. Halleri vakitleri Nono'lar kadar iyi olmasa da Latife teyzem daha mutlu görünür nedense. *Saadeti neyin ve hangi tür eniştenin getirdiği konusu, ama, daha çok uzun süre daha muallak kalacak!*

Yaş sırasıyla gidecek olursam, babamın "Tantana Bacanak" deyip kızdırmaya çalıştığı ama hiç kızdıramadığı, üst başının ütüsünü kimselere bırakmayıp tiril tiril giyinen İngilizce öğretmeni kibar Müjdat abim de diğer iki büyük bacanağına ve Vahit amcaya abi der. Müjdat abinin birkaç kez İngilizce çalıştırır gibi yaptığı bile oldu beni, "Bravo yeğenime," diyerek. İkimiz de yaz vakti, denize girip ense yapmak varken İngilizceyle uğraşmayı istemeyiz tabii ki, annem ne derse desin. Yine de Müjdat abinin beni kendi yeğeni gibi gördüğüne hep emin oldum. O ve terzi arkadaşı Corc benim için, annemin hep anlattığı, benim de ucundan yakaladığım o eski İskenderun'un kalan son temsilcileridir; birbirlerinin bütün bayramlarını kutlar, âdetlerini bilirler. Müjdat abi *Instagram*'a koyduğum bütün fotoğraflarımı istisnasız beğenir. Ayrıca teyzemle konuşup onunla konuşmazsam telefonda mutlaka alınır. Teyzeme göre ikisi de bir yol tutturmuşlar, birbirlerine çok karışmazlar, mutlular. İlişkilerde birbirine karışılmayınca böyle mutlu olunur, der hep teyzem. İçimden hep doğru söylediğini umut ederim.

İskenderun'daki en genç eniştem Selim abi, yaşı bize yakın en küçük teyzemle evli. Selim abiye de ne ben ne de diğer kuzenlerim hiç enişte demedik. Yaşıt kuzenlerimle çıktığımız alışverişlerde, teyzemle birlikte gelir akıl verirdi bize.

Hem utanır hem de en sonunda gerçek bir abi bulduğumuza sevinirdik. Selim abi eski basketbolcuydu, üniversite mezunuydu, muhasebeci olmuştu. Aynı zamanda ressamdı da; Nono'nun evindeki, hani Nono'nun o klipsli büyük inci küpeli güzel portresinin yanında, onun Turner'ın resimlerine bakıp yaptığını tahmin ettiğim, fırtınalı denizle savaşan gemileri gösteren yağlı boya tabloları asılıydı. Küçük teyzemle düğünlerinin ertesi sabahında, ilk misafirleri olma şerefini kendimize bahşetmek için kapılarına dayanıp onları uyandırmamıza bile kızmamıştı. Sonraları işte böyle kızmaya kızmaya içinde biriktirdiği söylendi; o evlendiği ilk zamanlar arkaya fönlediği açık kumral saçları dökülüp kilo aldığında, yakışıklı candan hali yıllar içinde sönüp gittiğinde ve elini bir daha tuvale değdirmediğinde hiç kimse şaşırmadı.

Anneannem öldükten birkaç yıl sonra Nono evini terk edip Amerika'ya yerleşen kızının yanına gitti. Günlerden bir gün, mezarına kendi soyadıyla gömülmek istediğini söyleyerek boşanmak için döndü. Yetmiş yaşını geçmişsin ne boşanacaksın, diyenlere aldırmadı ve boşandı, ama uzun süren uğraşlar sonunda. Seksen yaşını geçmiş Vahit amca karısını sevdiğini söyleyerek sonuna kadar direndi ayrılmaya. "Batsın onun sevgisi!" dedi teyzem, anneme göre ablası zaten çocukluğundan beri inadı inattı. Bir gün Nono telefonla aradı beni, hem de görüntülü, "Özgürlük gibisi yokmuş be yeğen!" dedi bana, henüz eline geçirdiği kendi soyadının yazıldığı kimliğini, en son çocukken gördüğüm muzip bakışlarıyla havalı havalı sallayarak. Annem Vahit abisine saygısından avukatlığını yapmadı ablasının, boşanma dilekçesine bile bakmadı. Kimse anlamadı ama ben anladım. Ev balık kokuyordu ve teyzem o kokuyu hiç sevmedi.

Anlayacağınız akrabalık ilişkileri konusunda boş yere uzman değilim: Bir zamanlar gerçekten de kocaman bir ailem vardı ve aralarında konuştukları lafların kelimesini kaçırma-

dan dinlerdim. Hepsinin yaşamından o kadar çok şey öğrendim ki, işte sırf bu yüzden sanırım, hayatımda hiç ama hiç laf dinlemedim. Geri dönüp bakınca onca lafa, o ne tarafından tutarsak tutalım, istersek bütün kollarımızı birleştirelim asla kavrayamayacağımız ve bir daha hiç ulaşamayacağımız o kocaman aileye duyduğum özlemle karışık bir yorgunluk kaplar içimi.

Bayramlarda gidecek kapı ve gelen misafir sayısı azalmaya başladığında anlar gibi olmuştuk. Jetonsa her zaman olduğu gibi sonradan düştü: Gelenekselden moderne, taşradan büyük şehre, sonra da yurtdışına açılan ilk kuşaklardan biriydik biz. Meğer büyük şehre ulaşınca kuzen sayısı bire ikiye iner, akrabalık terimleri azalıp herkes birbirine ismiyle hitap eder, çözüldükçe çözülür, küçüldükçe küçülürmüş aileler. Akrabalık terimleri içinde en az makbul olanlar sanki eltiyle enişteymiş; ilk tedavülden kalkanlar da onlar olurmuş. Kalabalık eksildikçe yalnız geçen bayramların sızısı giderek azalır, sonra kutlamalar dokuz günlük tatillere ve telefon mesajlarına çevrilir, memleket dışındayken de iyice unutulur hale gelirmiş.

Babaanneme bunları söyleyemedim, size de dilim döndüğünce az biraz anlattım. Dedim ya, bende laf çok, şunları da deyip bitireyim:

Davulsuz düğüne düğün denmez
Büyük aile metropole gelmez
Bağda kaynayan dilimizdeyken
Market pekmezi bize yetmez
Gelenek hep kalsa da baki
Modernlere elti enişte denmez

KARA NEVZAT

EMRE AKDERE

Dünyada ne kadar insan varsa hemen hemen o kadar da enişte tanımımız var sanıyorum. Kimilerine göre kan bağı olmayan abi, kimilerine göre aileye sonradan girmiş dış kapının dış mandalı. 'El işte' ile 'En içte' arasındaki bir yerlerdeki insan. 'Enişte'yi anlatmak icap ettiğinde Kara Nevzat'tan bahsetmeden geçmek olmaz, yani bana kalırsa öyle. Herkesin elbet anlatacak bir eniştesi vardır ama Kara Nevzat abim gibisine az rastlanır. Tanısanız hak verirsiniz. Geçenlerde işten güçten vakit bulup birkaç gün de olsa memlekete gideyim dedim. Uçsuz bucaksız bozkır, alabildiğine buğday sarısı. Ana, baba ziyareti. Sıla-i rahim sonuçta. Tabii Kara Nevzat Enişteme uğramadan olmaz. Nevzat, nam-ı diğer kasap Kara Nevzat. 'Hayırdır zibidi sen nereden çıktın,' diyerek takıldı önce. Sonraki günler ziyaretleri sıklaştırdım, eski günleri anlattı, kâh ağladı kâh güldü...

Nevzat Abi bizim mahalleden, çocukluğumdan beri tanırım, zaten çocukluğumuzun geçtiği yer herkesin, herkesin cenazesine katılacak kadar birbirini tanıdığı bir yer. Gençliğinde çok hızlıydı Kara Nevzat abim. Bir gün sormuştum;

Abi nereden geliyor senin bu 'karalık'? "Yiğit namıyla anılır yeğenim," dedi. "Bize bu lakabı takanlar tenimizin renginden değil, gözümüzün karalığından vermişler evelallah. Şimdi kalmadı tabii karalık maralık. Ama hâlâ piyasada şeklimiz vardır çok şükür, yeniyetmeler saygıda kusur etmez."

Nevzat abimin kardeşlerinin hepsi okudular. Biri öğretmen, diğeri mühendis oldu. Bizimkinin tahsili lise terk. Gözleri çakmak çakmak, zeki adamdır aslında. Ama 'karalık' rütbesinin verildiği sıralar olmalı, mahallede estirdiği dönemlerde hocası sınıfın içinde tokat atmış bizimkine, bu da delikanlılığa leke sürdürmemek adına tokat atan hocayı okul çıkışı bekliyor, sonra çullanıyor üstüne. Adam darp raporu falan alıyor. Sonra bizimkine okuldan uzaklaştırmalar, kınamalar falan derken bir daha dikiş tutturamıyor. Nevzat abinin babası memlekette hatırlı birisiydi. Ofis müdürü Saygı amca. O da Nevzat abimden bir baltaya malzeme çıkmayacağını anlamış olacak ki yılların kasabı Hayri dayının yanına çırak veriyor. Kasap deyip geçmeyin o zamanlar iyi meslek, para kazandırıyor, hem kız istemeye gidildiğinde de bir avantaj. 'Kızımız her akşam et yer, kuyruk yağıyla beslenir, sırtı da yere gelmez,' derler. Nevzat abiler bize geldiğinde babam bunu yutmamıştı ama neyse.

Nevzat abim gibiler bir müşterinin söylediği sözün imasında, atılan kazıklarda, kazanılan, kaybedilen paraların arasında hayatı öğrenen adamlar. Dükkândan içeri gireni gözünden tanımak onlar için hayat okulunun kazandırdığı en etkili tecrübe olsa gerek. Hayat okulunun ustalık diploması!

Nevzat abim okuldan atılmadan önce lisede ablamla sınıf arkadaşıydılar. O zamanlar kaymış gönlü ablama. Ama ablam idealist, hiç o taraklarda bezi yok. Okuyacağım ben diyor, gideceğim buralardan. O matematik denklemleriyle kafayı bozarken Nevzat abim de ablamla kafayı bozmaya başlamış. Kaç kez konuşmaya çalıştıysa, hediyeler gönderdiy-

se de olmadı. Hatta bir gün kendi arkadaşına ablama askıntılık yaptırıp ordan tesadüfen geçiyormuş gibi yaparak çocuğu eşşek sudan gelene kadar dövmesi bile vardır. Ama ablam bilmem kaç bilinmeyenli denklemleri çözen kız yemedi tabii numarayı. Nevzat'ın okuldan atılmasının üstünden tam hatırlamıyorum bir sene falan sonra ablam Ankara'da üniversite kazandı. Diş hekimliği fakültesi. Ablam Ankara'ya gidecek, orada okumuşlarla âşık atacak, biriyle de evlenip gelecek diyerek Nevzat abi günlerce kendini paralamış. Annem Hayri dayıların kasabına et almaya gönderdiğinde yeni kesilmiş kuzu gibi bakardı gözüme gözüme. Çocuğuz o zamanlar aklımız çok yetmiyor böyle işlere. Neyse yıllar geçti, ablam okulu bitirdiği yaz geldi yanımıza. Tabii bizim ev Nevzat abilerin kasabın az ilerisinde köşeyi döner dönmez sağdaki ilk bina. Yeşim Apt. Hayri dayının dükkânının önünden geçilmeden gidilemez. Ablam da iyiden iyiye serpilip, büyüyünce eh bi de üniversitenin havasını alınca daha beter âşık olmuş Nevzat abim. Tam sigara paketinin sığacağı ölçülerde cepli gömlek, siyah kumaş pantolondan başka bir şey giymeyen Nevzat abim kot pantolon tişört takılıyor, saçlarını briyantinle tarıyor, güzel güzel kokular sıkıyor üstüne. Babamlarla kasaba uğradığımızda iki büklüm kapıdan alıyor içeri, levazımat tamam olunca da kapıya kadar uğurluyor. Eller hep önde kilitli. Yüzde daima bir gülümsemeyle. Dışarıdan birisi görse müşteri memnuniyetine ağzı açık kalır. Alakası yok. Kaleyi içten fethetme metodu. Havalar güzel olduğunda annemlerle ne zaman lise caddesine yürüyüşe çıksak pat yanımızda bitiyor hemen. Annemin elini öpmeler, beni yanaklarımdan sevmeler. Annem istemese de gülümseyip devam ediyor yoluna.

Bir akşam odamda kitap okurken salonda hırgür koptu. Ablam çarptı kapıyı dışarı çıktı. Mutfağın penceresinden baktım. Nevzat abim de sesleri duymuş atmış iskemleyi

kapının önüne içli içli sigarasından çekip üflüyor, gözü bizim evde. Ablam az yürüdü sonra girdi kasap dükkânından içeri. Nevzat abim de arkasından. Ne konuştular, ne ettiler onu bilmiyorum bu kısmını yıllardır sakladı bizden, anlattırana kadar canım çıktı. 'Sus ulan edepsiz, sana ne ne konuştuysak konuştuk, namahrem aslanım ikimizin arasında, olmaz git sen kitaplarını oku,' derdi ne zaman deşmeye çalışsam. Uzun laf ebeliklerinin ardından öğrendim, ama kendi ağzından; memlekete babamın İzmir'den bir arkadaşının çocuğu savcı olarak atanmıştı. Adam bekâr. Ablam bekâr. Bu iş olur demiş babam. Annemle konuşmuş o da onay vermiş, ablama gelince kıyamet koptu işte. Ablam istemem dedi, ablam direttikçe babam üsteledi bir süre böyle devam etti, derken o akşam resti çekip çıkmış ablam. Nevzat abimin yanına gidip sormuş, beni seviyor musun? Bu kısmını ablam anlatmıştı ordan biliyorum, Nevzat abim hiç o sulara girmiyor. 'Sevmek ne kelime sultanım...' dediği sırada ablam susturmuş. O zaman istemeye gelin beni demiş. Sonraki iki gün ha bayramda çıngırdak alan çocuklar ha Nevzat abi, ağzı kulaklarında gezdi. İki günün sonunda anne babasını alıp çaldılar kapıyı, Nevzat abi kalem gibi, kalp çarpıntısını annem mutfaktan duyduğunu söyler hâlâ. Kahveler yapıldı, çaylar içildi derken Allah'ın emri peygamberin kavli diyerek söze girdi Saygı amca. Babam üniversite okumayana verecek kızım yok benim, diye kestirip attı.

O zamanlar şaşırırdım ablam gerçekten seviyor mu Nevzat abiyi yoksa babama inat mı yapıyor diye, cevabını yıllar sonra öğrendim. Babam artık evde ablamı iyiden iyiye darlayınca bir akşam Nevzat abiye kaçalım demiş. Gidelim Ankara'ya ben bir klinik açarım, sana da dükkân buluruz yaşar gideriz. Nevzat abi çok düşünmüş, sağa yatmış sola devirmiş yok. Aşkı ağır basmış. Ablam son kez babamla konuşup umduğunu bulamayınca da basıp gittiler birkaç gün içinde.

Annem krizler geçirdi, babam çok ağladı ama geri adım atan olmadı. Benim öyle bir kızım yok deyip kestirip attı. Birkaç kez gelip ana babalarının ellerini öpmek istediler ama vize alamadılar memleketten. Küçük şehir çok laf söz oldu. Birkaç yıl sonra ben ODTÜ'ye girdim. Babam ablamlarda kalmamı katiyen yasaklamıştı, bu yüzden sadece arada sırada ziyarete giderdim. Çok mutlu yaşadılar ablamla Nevzat abi. Bir gün kavga ettiklerini, birbirlerine kötü söz söylediklerini hatırlamam. İki de güzel çocukları oldu.

Çocukların biri beş diğeri yedi yaşına bastığı yaz tatile gittiler Marmaris'e. Dönüş yolunda kaza geçirdiler arabayla. Ablamla yeğenlerimi kaybettik. Nevzat abi uzun süre hastanede yattı. Ben de onunla beraber kaldım refakatçi olarak. Çok ağladı, çok yandı ama alıştı. Hepimiz alıştık. Alışmasak ne olacak ki? Nevzat abim ayaklanınca yeniden memlekete döndü. Bir dükkân açıp çalışmaya başladı. Bizimkilerle arayı düzelttiler. Ben işim dolayısıyla İstanbul'da yaşamaya devam etmek durumunda kaldım. Yokluğumu hiç hissettirmedi Nevzat abim. Bizimkilerin her işine koştu, kendi ana babasından ayırmadı.

Ve hiç evlenmedi.

Ya da evlenemedi bilmiyorum.

Arada dükkânı çırağa bırakıp birkaç günlüğüne gelir yanıma. Abi kardeş gezeriz. Bir zaman sonra yılların Kara Nevzat'ı sudan bir sebepten ağlar bir zaman. Eski günleri anarak.

ALDIM VERDİM, BEN SENİ YENDİM

TOLGA ARVAS

Teyzem, Billur olanı, dört kız kardeşin içinde en küçükleri. Dayım yok. Bu durumdan çok muzdaribim. Hayalimde Tarık Akan'a benzer bir dayıyla avunup, teyzeme neden kendisinin dayım olmadığı konusunda sitem edip duruyorum. Teyzeme hayranım bir taraftan. Dört kişilik çekirdek ailem ve teyzemle birlikte yaşıyorum. Ne zaman yaşını sorsam on sekiz diyor, inanır gibi yapıyorum. Oysa annemle *kuş dili* lisanıyla yaptıkları fiskoslardan otuzuna yakın olduğunu biliyorum. Güya *kuş dili* bilmediğim bir lisan; hiç bozuntuya vermeden, sanki anlamazmış gibi kulak kabartıyorum konuştuklarına.

Nasıl nazımıza oynuyor teyzem kız kardeşimle benim. Babamı bir bahaneyle evden gönderip, *ağda günü* düzenliyorlar annemle beraber. Limonlu, yumuşacık, okulun önünde satılanlardan katbekat güzel ağda, mutfak mermerine dökülüyor önce. Biraz soğuduktan sonra tatlı kaşıklarına sardırılıp elimize tutuşturuluyor. Sokağa bunlarla çıkmamız yasak. Bütün mahalleyi haberdar etmenin lüzumu yok şenliğimizden. Elimizde ağdalı kaşıklar, geçiyoruz teyzemle annemin

karşısına. Teyzem önce elinde bu şekerli, yapışkan hamuru yuvarlayıp, çekiştire çekiştire açıyor. Sonra şap diye eteklerini sıyırdığı bacağına yapıştırıyor ve cırt diye çekiyor. Bu işlem uygulandıkça giderek ağdanın rengi de değişiyor. Bacağa yapıştırılan ağdanın oluşturduğu şekiller, karıştırmayı çok sevdiğim *Büyük Atlas*'taki kara parçalarına benziyor, ya da bulutlara. Kız kardeşim bu temaşa ile yetinmeyip kozu arttırıyor: "Teyze bu seferkini çiçek şeklinde yap... şimdiki kelebek olsun..." Teyzem hiç itiraz etmeden, çiçekli, kelebekli, uğur böcekli kızarıklıklar nakşediyor bacaklarına. Ben gaza gelip, eli biraz daha yükseltiyorum: "Teyze şimdi araba olsun... şimdi de üstü açık araba yap... olmadı bir daha yap." Bütün isteklerimizi yerine getiriyor teyzem.

Odasının köşesindeki dikiş makinesinde dikiş dikiyor teyzem; biz de kız kardeşimle arkasına sandalyeleri dizmiş, trencilik oynuyoruz. Dikiş makinesinin pedalı tıkır tıkır işledikçe istasyonları bir bir arkamızda bırakıyoruz. Çişimiz geldiğinde sesleniyoruz, "Hey makinist, istasyona ne zaman geleceğiz?" Teyzem belli bir zamana yetiştirmek zorunda olduğu dikişi bir kenara bırakıp, ihtiyaç molası veriyor. Çok oyalanmışsak, içeriden sesleniyor, "Haydii! Tren kalkıyor..."

Bir de Sevil Abla var yukarı komşumuz. Tuna'nın halası. Tuna da benim gibi, halasına hayran. Sevil Abla teyzemden farklı olarak, gerçekten on sekiz yaşında. Kalorifer borularına vurularak veriliyor "geleyim mi, gelmeyeyim mi?" mesajları. Asıl mevzuları *kısmet bulmak*, *evde kalmak*, *evlenmek* gibi konular. Galiba Sevil Abla *kuş dili* bilmiyor. Normal konuşma dilinde geçiyor bu sohbetler. Tuna'yla ben tedirginlik içinde dinliyoruz bu konuşmaları. Sevil Abla'nın paniği daha büyük; zira tek mevzusu evlenmek. Bir seferinde dayanamayıp, "Sevil Abla, kimseyi bulamazsan ben seninle evlenirim," diyorum. Öyle sıcak ve tatlı sarılıyor ki bana, kendi-

mi Sevil Abla ile sözlenmiş gibi hissediyorum. Tuna da keşke teyzemle evlense.

Beş mayısı altı mayısa bağlayan bir Hıdırellez gecesi teyzem, Sevil Abla, Tuna ve ben bahçeye çıkıp bir gül fidanının dibinde dilek tutuyoruz. Tuna'nın dileği, o yıl şeftalinin bir an önce çıkması. Kendi dileğimi hatırlamıyorum; kızlarınki ise malum. Sevil Abla dileğini tutup, bir de toprağın üstüne damat resmi çiziyor. Burnunu yapmak için gül fidanından bir parça dal kırıp çizdiği resme ekliyor. Teyzem, "Kız bunun burnu çok büyük oldu," diyor ve gülüşüyorlar. Hayatım boyunca unutamayacağım büyülü bir gece...

Bir süre sonra Sevil Abla'ya bir kısmet çıkıyor. Uzun boylu, zayıf ve hayatta gördüğüm en büyük burunlu adam! Teyzemle beraber o Hıdırellez gecesinin dalgasını geçerekten düğün hazırlıkları yapılıyor. Nikâhtan bir gece önce, ayakkabının altına, en kolay aşınabilecek yere teyzemin adı yazılıyor; tabii ki Tuna'yla benimki de. İlerleyen günlerde Tuna'yı çok efkârlı ve düşünceli görüyorum. Her fırsatta halası Sevil Abla'yı ziyarete gidiyor. Ama büyü bozulmuş. Sevil Abla'nın yanında artık sürekli, adına "Enişte" denilen bir *Elin Adamı* var. Benim için de saadet günleri çok uzun sürmüyor. Bir akşam annemle teyzem yine *kuş dilinden* konuşurlarken, gözlerinde bir pırıltı, teyzemin dilinden şu sözcükler şakıyor:

– Yagarıgın akaşakagagam begenigi igistegemegeyege gelegegecegekleger.

Hemen lafa karışıyorum,

– Teyze ne isteyecekler?...

Her akşam iş çıkışı en geç altı-yedi gibi evde olan teyzem, o akşam saat on'a doğru, yanında biri kadın ikisi erkek, üç kişiyle beraber eve geliyor. Öncesinde annemde bir telaş var ama, anlam veremiyorum. Her zaman, her tür misafiri heyecan ve sevinçle karşılamama rağmen, o gece gelenlere kar-

şı bir tedirginlik ve soğukluk içindeyim. Misafirler on ikiye doğru kalkıyor. Bu vakte kadar yatırılmamış, ayakta olmak tabii ki hoşuma gidiyor ama burnuma da hiç iyi kokular gelmiyor. Misafirler gittikten sonra bile bana hâlâ yat diyen olmadı ve bu sefer babamın da dahil olduğu, annemle teyzem arasındaki *içeri oda* sohbetleri, herkesin konuştuğu normal lisandan, salonda devam ediyor.

O geceden sonra, teyzemin getirdiği misafirlerden biri her akşam evimize gelip gitmeye başlamıştı. Artık teyzem eve daha geç geliyor, yanındaki adam teyzemi eve bıraktıktan sonra bir süre hep beraber salonda oturuluyordu. Halimden memnundum. Hem eve bir hareket gelmiş, hem de daha geç yatmaya başlamıştım. Evimize teyzemin abone ettiği bu uzun boylu, yapılı, dalgalı beyaz saçlı, burma bıyıklı yakışıklı adamın adı Ömer Abi'ydi. Her ne kadar ne olup bittiğini tam olarak anlamasam da, ben bu ilişkide bir sakınca görmüyordum. Ev disiplinini birazcık gevşeten bu adamla aram fena değildi. Kız kardeşim ona bayılıyordu. Ömer Abi'nin dizlerini kaydırak yapıp kayıyor; tokalarıyla o güzel dalgalı beyaz saçlarını tepesinde toplayıp, *kuaförcülük* oynuyordu.

Ömer Abi artık evimizin vazgeçilmez bir ferdi olmuştu. Neredeyse her gece bizdeydi ve geç vakitlere kadar kalıyordu. Anneannem, dedem, diğer teyzelerim ve kuzenlerimle de tanışmış, herkes onu çok sevmişti. Yaşça bizden büyük olan kız kuzenlerimiz onu, okudukları *Hey* dergisindeki Kenny Rogers'a benzetmişlerdi. Kenny Rogers; ama onun sakalsızı!

Ben Kenny Rogers falan tanımıyordum; varsa yoksa Jery Lewis... Bir de, Türkiye'de "5 Deliler" olarak sinemalarda filimleri oynayan "Charlots" ekibinin en muzur ve zeki olan ferdi benim hem rol modelim, hem de ideal erkek figürümdü. İşte o günler böyle geçip gidiyordu. Ta ki teyzemin odasında, içinde giysilerinin durduğu, naftalin kokan çeyizlik

buzdolabı boşaltılıp, çalışıyor mu çalışmıyor mu diye denendiği güne dek. Teyzem evleniyordu. Dünya başıma yıkıldı. Hemen bir şeyler yapmak gerekiyordu.

İlk işim itiraz etmek olduysa da, bunun teyzemi evlilik kararından caydıramayacağını anlamış olmalıyım ki, yeni damat arayışlarına girdim. Jerry Lewis olmazdı. Bir kere teyzem beğenmezdi; yoksa benim için mükemmel bir enişte adayıydı. Onu ilk kalemde eledim. "Charlots"daki zeki ve muzur delikanlıyı teyzem beğenebilirdi ama fazla hayalciliğe de gerek yoktu. Hemen yakın çevremdekileri düşünmeye başladım. Mesela babamların dairesinde çalışan Şakir Abi. Çok matrak adamdı. Aynı zamanda ek iş olarak saat tamiri yapıyor, dairedeki herkes saatlerini ona tamire veriyor, o da onları bir daha kullanılamayacak bir hale getirip teslim ediyordu. İdeal Enişte! Böyle böyle, kafamdan kimi adaylar geçirsem de, işin gittikçe olmaza saptığını hissediyordum. Çaresizlikle, olmayacağını bilsem de son bir hamle yaptım, ona okuldaki en iyi arkadaşım Hasan'la evlenmesinin en uygunu olacağını söyledim: "Ne yapacaksın o kocaman adamı, Hasan iyi çocuk!..."

Teyzem kararlıydı ve elimden bir şey gelmiyordu. İkna çabalarım boşa çıkmış, korkunun yerini öfke almıştı. Onu o kadar çok seviyordum ki, bu yüzden ondan nefret ediyordum. Onu cezalandırmalıydım. Ömer Abi'yi cezalandırmayı hiç düşünmedim. Onun için yapılabilecek tek şey, eğer elimden gelse onu ortadan kaldırmaktı; hoş bununla ilgili bir iki planım da olmuştu; geçelim. Teyzeme biçtiğim ceza hiçbir plan yapmadan, aniden gelişti. Tıpkı bir cinnet gibi!..

1980 yılının ilkbaharıydı. On bir yıllık hayatımın hazan yaprakları düşüyordu. Evde yalnızdım. Acı çekiyordum. Önce teyzemin komodini üzerinde duran ojesini yere döktüm. Yere dökülen o kırmızı oje içimdeki öfkeyi iyice alevlendirmiş olmalı ki, birden kendimi ne yaptığını bilmez bir halde, elimde makas, teyzemin tüm giysilerini keserken bul-

dum. Sabahlığı da dahil, bütün giysileri kesip parçaladım. Çok sevdiğim, ona çok yakışan kırmızı bir balıkçı kazağı vardı, bir ona kıyamadım. Yaptığım bu korkunç iş evde hiç beklemediğim bir sükûnetle karşılandı. Hiçbir ceza almadım, azarlanmadım. Sanki herkes beni anlıyordu, en çok da gözleri dolu dolu olan teyzem.

Sonunda nişan günü geldi çattı. Nişan evde yapılacaktı. Erkenden mahalleye inip, bütün günü sokakta geçirdim. Gerçeklikten tamamen kopmuş, her şeyi unutmuştum. Akşam eve döndüğümde, evde süren nişan telaşı üstüme bir karabasan gibi çöktü. Hava kararadıkça, nişanın takılacağı saat yaklaştıkça kasvetim artıyordu. Nereden bilebilirdim bu akşamın beni hayatımın ilk *vakt-i kerahat*ine taşıdığını. Ev nişan için gelenlerle dolmaya başlamıştı. O kargaşada hiç göze batmadan evde dolanıp duruyordum; ta ki teyzemi tüm güzelliği ile o nişan elbisesi içinde görene dek. Nasıl olduysa oldu, mutfaktan kaptığım bir şişe aile boyu *Pepsi Kola* ile kendimi bir hamlede, annemlerin odasındaki gardırobun tepesinde buldum. Benim yokluğumu evdekiler fark edene kadar epey bir süre orada içtim ve ağladım. En son, kesilen pastada bile beni aşağıya indiremediler. Nişan dağılıp herkes gittikten sonra aşağıya indim. Biz bize kalmıştık, daha doğrusu teyzemle başbaşa. Her şeyi kabullenmiştim. En azından teyzemle önümüzde kalan kısa zamanı güzel geçirme avuntusu ve tevekkülüyle, nikâha kadar olan süreyi en güzel bir şekilde değerlendirme kararı aldım. Aramızda hiç olmadığı kadar büyük bir yakınlık kuruldu. O birkaç ay çok güzel geçti. Artık enişte mi de seviyordum. Teyzem, Ömer Abi ve ben; üçümüz daha uzun zaman geçirmeye başladık. Eve onlarla beraber geç dönüyordum. Hayatımın ilk mantısını o günlerde, teyzem ve enişte mle beraber, çok güzel bir kır lokantasında yedim.

Teyzemle enişte min evlenince oturacakları ev tutulmuştu. Benim, apartmanımızdaki yan daireyi tutup, duvara kapı

açma önerim, tıpkı bulduğum diğer enişte adayları fikri gibi kabul görmedi. Enişteme beraber yeni tuttukları eve çeşitli onarımları yapmaya birlikte gidiyorduk. *Ispatula* ile boyaları kazımak çok zevkliydi. Enişteme ikimiz yalnız takılıyorduk. Verdiğimiz yemek molalarında enişte bana döner ısmarlıyordu. Yemeğin yanında istediğim kadar *Pepsi Kola* içmeme de ses çıkarmıyor, hatta teşvik ediyordu. Daha ne olsun!..

Nikâhın kıyılacağı gün, nişanın tersine, ben de heyecanlı ve mutluydum. Yer yatakları serilmiş, evimiz yatıya gelen akrabalarla doluydu. Kimin yanında istersem onun yanında yatıyordum. Güneşli ve güzel bir haziran günüydü. Nikâh öğleden sonra kıyılacaktı. Güzelce giyinmiş, nikâh dairesine gidilecek zamanı bekliyorduk. Sonunda hareket saati geldi. Memleketten gelen Aykut enişte'min "steyşın vagon reno" arabasının bagajına üç-dört kuzen doluştuk. Gençlik Parkı Evlendirme Dairesi'ne vardığımızda, nikâha daha bir saat vardı. Kuzenimle beraber, cebimizdeki yüklüce harçlıklarla, bu bir saati lunaparkta geçirmeye karar verip, kimseye bir şey söylemeden sıvıştık. Bir dönme dolap, bir *bugi bugi*; haydi şimdi ip çekelim, şimdi kayığa binelim derken paramızı bitirdik. Teyzemin nikâhı tam da o anda aklımıza geldi. Hemen nikâh dairesine doğru koşmaya başladık. Biz vardığımızda nikâh çoktan kıyılıp bitmiş, fotoğraflar çekilmiş, eve dönmek için araç tedariki başlamıştı. Ne nişanda ne de nikâhta bulunabilmiştim. Teyzemin bu mutlu günlerinin hatırası hiçbir fotoğrafta ben yokum; ama çocukluk albümümün ilk sayfasında, ben iki günlükken çekilmiş, teyzemle beraber çok güzel bir fotoğrafım var.

Teyzemle enişte'min evlilikleri 40. yılına yaklaştı. Teyzeme olan sevgim baki. Enişte'm, şu doğru düzgün koca çıkmaz memlekette, gördüğüm en güzel eş. Teyzemi bir gün bile üzmediğini sanıyorum. Artık onları beraberce seviyorum. Afferin teyze! Pek *eyicecük* adam bulmuşsun!..

RECEP ENİŞTE

İMDAT AVŞAR

Herkes ona "Yanık Recep", "Poker Recep", "Batak Recep", "Yılan Kırkan", "Kül Savuran", "Sahtekâr Recep" dese de mahallenin tüm yeniyetmeleri hayrandık, hastaydık Recep abiye.

Dediklerine göre ilçeden ilk o gitmişti şehirdeki yatılı mektebe. Zehir gibi bir talebeymiş. Hocalarının çözemediği cebir problemlerini bile çözermiş. Ama sonradan kırık kopuklara takılıp içkiye kumara dadanmış, okulu yarıda bırakıp ilçeye dönmüş. İlçeden şehre yolcu taşıyan bir otobüse muavin olmuş sonra. O otobüsle gittiği büyük şehirlerde bataklıklara çöküp kalmış...

Üç beş ay sırra kadem basıp işgale uğramış ülke parası gibi tedavülden kalkıyordu. O gittikten birkaç ay sonra şehirden gelip babasının kapısını çeviren alacaklılardan kimi koyunu, kimi kuzuyu, kimi halıyı kilimi alıp gitse de yeniden ilçeye dönüşü muhteşem oluyordu Recep abinin... At yelesi gibi omuzlarına dökülen jöleli saçlar; belinde, kükreyen aslan tokalı deri kemer, bacağında lewis kot, sırtında beli büzmeli deri mont, kollarında gümüş bileklikler, ayağında bur-

nu havaya kalkmış ve dört tarafı mahmuzlu kovboy çizmeleri, gözünde aynalı gözlük, döş cebinde marlboro, elinde volkmen, kulağında kulaklık, cebinde Ferdi Tayfur, Müslüm Baba kasetleri... Bir de kalın zincirle boynuna astığı ve "Çe Guevera" dediği büyülü kolyesi...

Recep abi ilçeye böyle ihtişamla döndüğünde, mahallenin dar sokaklarından ikide bir boyun hareketiyle gür saçlarını sağa sola savurarak çarşıya giderken, mahallenin genç kızları pencerelere dökülüp halı kilim çırpma yarışına giriyorlardı adeta. Mahallenin yaşlıları da arkasından atıyorlardı:

"Tazı bizim tazı ama çulu değişmiş! Recep değil mi bu?

"Recep vurgunu vurmuş, yine kumarda ütüp gelmiş..."

"Bir iki aya kalmaz borçlular kapıyı çevirir yine..."

"Kim bilir yine kimin ocağını batırdı, kimin evini başına yıktı!"

*

Nedense saltanatı hep kısa sürüyordu Recep abinin. Şahlık tahtından tez iniyordu. Şehre gidip geldikçe bir şeyler eksiliyordu o bıçkın delikanlı görünüşünden. Sonra yeniden o ihtişamlı günlerine dönmek için sermaye topluyor, gözlüğü, deri montu, çizmeleri, volkmeni, kasetleri ilçenin diğer delikanlılarına geçiyordu. Sinemanın önünde veya belediye parkında kısmen Recep abi görüntülü delikanlılar artıyordu.

Recep abi marlborodan bafraya, birinciye; deri monttan çula çaputa düşünce ilçeye sığmaz oluyor ve bir gün aniden kayboluyor, yine tadavülden kalkıyordu.

Recep abi kumarda iyi ütüp geldiğinde biz yeniyetmeleri de unutmuyordu. Mahalle takımının topçuları olan biz yeniyetmeler, çaput toptan meşin yuvarlağa, kara lastikten esem sporta, atlet köynekten Galatasaray formasına Recep abi sayesinde terfi etmiştik. Rakip mahallenin takımını parasına oynadığımız maçta yenince, takımı sinemaya da o gö-

türmüştü. Mahalle takımının hem kaptanı hem de teknik direktörüydü. Röveşata yapmayı, çalım atmayı, topa falso vermeyi de ondan öğrenmiştik.

Topa, geriye doğru falso vererek "kesmeyi" ilçede Recep abiden başkası yapamazdı. Bir antrenmanda "kesme" çalışıyorduk. Recep abi anlatıyordu:

"Topun dibine gireceksiniz, topun ortasından dibine doğru kaydıracaksınız ayağınızı. Top düştüğü yerden geriye doğru gelecek... Bak böyle vuracaksınız!"

Bizi okulun bahçesinde sıraya dizmiş, "kesme" vuruşu öğretiyordu. Topa sert bir kesme çekti Recep abi. Top okul bahçesinden dışarı gitti. Arkadaşlardan biri sıradan fırlayıp topu getirmeye gidiyordu ki, bağırdı ona:

"Nereye gidiyorsun?"

"Topu getireceğim Recep abi!"

"Oğlum, topa falso verdim, şimdi kendisi gelir! Sen sırayı bozma!"

Galiba yoldan geçen bir hayırsever tpu bahçeye atmıştı. Recep abi gürledi:

"Gördünüz mü?"

*

O, biz yeniyetmelerle top oynarken güngörmüş mahalle sakinleri Recep abinin karasına söyleniyorlardı:

"Boyun devrilsin Recep! Allah akıl dağıtırken sen neredeydin?"

"Bacak kadar bebelerle top oynuyor! Şuna bir bakın hele, dananın içine eşşek karışmış gibi!"

Bebelerle top, kerli ferli adamlarla da kumar oynardı Recep abi. Kumardan vakit bulduğunda bize antrenman yaptırır, diğer mahallelere maça götürürdü. Mahalle maçlarımızı da kumara çevirirdi Recep abi. Rakip takımın antrenörü ile ortaya para koyarlardı. Kazanan takım parayı alırdı. Top Re-

cep abinin olduğu için hakem de o olurdu ve biz maçı mutlaka kazanırdık.

Nedense "10" numaralı formayı hep bana giydiriyor, maç bittiğinde topu da bana veriyordu. Bakkala hep beni gönderiyor, devre arasında buz gibi gazoz da ısmarlıyordu. Arada bir cebime beşlik, onluk sıkıştırdığı da oluyordu. Ben Recep abinin bana neden bu kadar torpilli davrandığını pek anlamıyordum...

*

Recep abi sermayeyi tutup gelince akranları başına toplanıyor, şehirden getirdiği ve üzerinde güzel kadınların resmi olan kartpostallara bakıyorlar, onun şehirdeki efsunlu maceralarını dinliyorlardı. Biz de onlara yanaşıp Recep abinin şifreli dilini çözmeye çalışıyorduk, Recep abi bambaşka bir dilden anlatıyordu:

Kafadan dam doper geldi. Çaktırmamak için pas geçtim. İçimden de birine çift as veya papaz gelse de oyunu açsa, sonra ben de gönülsüzce girsem diye dua ediyordum. Önceki iki el pas geçildiğinden ortada on pot vardı. Derken birisi on pot fazlasıyla oyunu açmasın mı? Güya masadaki on potu süpürecek. Diğerleri de "açığa var" dediler. "Oğlum Recep, çek ful dama, kazı masayı", dedim içimden. Sıra tekrar bana gelince yirmi pot daha sürdüm masaya. Elin iyi gelince önce gönülsüz davranacaksın, pas geçeceksin yeğenim. Darbeyi sonradan vuracaksın. "Tek kart" dedim kurpiyere, kartı çektim ki kupa damı! Bu kupa kızına oldum olası hastayım. Kılıç çekerken de kupa kızından başkasını istemem... Neyse, kupa kızı gelince elim oldu mu ful dam! Masadakilerin hepsi kerli ferli adam. Biri rest çekti. Bop dedim. Restini gördüm. Önümde ne varsa sürdüm ortaya. Sonra çarşaf gibi yaydım yere ful damı! Belediye kepçesi gibi kürüyüp önüme sıyırdım masayı!

"Helal Recep!"

"Sıyırmak yetmez, kazısaydın Recep!"

"Âdettendir, masanın masrafları için kırk elli pot atıp kalktım..."

"Sonra?"

"Sonra da gittim dem almaya..."

"Sonra?"

Recep abi dem aldıktan sonraki maceralarını akranlarına anlatırken, bizi oradan uzaklaştırırdı... Biraz öteden, sessiz bir filmi izler gibi izlerdik Recep abiyi. Onun büyülü, sırlı maceralarını dudak hareketlerinden çözmeye çalışırdık.

Hayrandık, hastaydık Recep abiye. Onun gibi saçlarımızı omuzlarımıza kadar uzatmak, kot pantolon ve mont kemer giyinmek, belimize aslan tokalı kemer takmak, boynumuza Recep abinin "Çe Guevera" dediği kolyeden asmak ve filtreli sigara içmek süslüyordu hayallerimizi. Bazen gizlice Recep abinin arkasına takılıp sonuna kadar içip fırlattığı sigara izmaritlerini toplayıp birkaç nefes de biz çekiyorduk.

*

Evin tek kızı bu adama nereden ilişmişti? Su gibi kız, babamın "avare" dediği Recep abiye gönlünü nasıl kaptırmıştı, bilmiyorum. Babam, "bende o baldırı çıplağa verilecek kız yok," dedikçe; ablam iki gözü iki çeşme anamın ayaklarına kapanıp ağlıyordu. Anam ise sürekli, "başını bağlamışlar bu kızın," diyordu. Ablam uyurken saçından kestiği telleri yan mahalledeki derin hocaya götürdü birkaç kere, onun yazdığı muskayı okuyup üfleyerek kaynatıp suyunu gizlice ablama içirdi ama derin hocanın nefesi ablamın gönlünün derinliklerine nüfuz edememişti anlaşılan.

Bir sabah yas yerine döndü bizim ev. Ablam geceleyin bohçasını toplayıp gitmişti.

Mahallenin delikanlıları benimle dalga geçiyorlardı:

"Gözün aydın, Recep enişten oldu!"

"Futbol topunu da temelli sana verir."

"Haftada bir sinemaya da götürür."

Evden cenaze çıkmıştı sanki. Anam çaresiz ağlıyor, babamsa hiç konuşmuyordu. Ar sayıp aylarca dışarı çıkmadı adam, insanlar arasına karışmadı. Omuzları düştü, şapkasının siperi iyice aşağı doğru eğildi, karşısındaki insanlara bakamaz oldu. Ne kadar elçi, arabulucu geldiyse hepsini reddetti, ablamın adını bile anmadı bir daha. Gelenlere:

"Benim o adda bir kızım yok," diye cevap veriyordu.

Recep abinin 10 numaralı formayı niye hep bana giydirdiğini, futbol topunu her zaman neden bana verdiğini, niçin bisikletinin arkasına sürekli beni bindirdiğini ve eve kadar bıraktığını, neden breni sinemaya götürdüğünü ve gazoz ısmarladığını, kumarda üttüğü zaman cebime niye harçlık sıkıştırdığını, yıkanması için kendi formasını neden hep bana verdiğini o sabah anladım.

Recep abiye artık Recep enişte diyecektim. Ama babamın sert tavrı nedeniyle aileler arasında soğuk savaş başlamış, ablamla aramıza demir perde çekilmişti. Bizim onların evlerine yaklaşmamız bile yasaktı. Enişteyi çarşıda pazarda görsem, hemen oradan uzaklaşıyordum. Ablamı ise hiç göremiyorduk.

Çok geçmeden yatağa düştü babam. Ablamın avare, fırıldak bir kumarcıya kaçması kurt gibi kemirdi koca adamı ve bir sabah kara deve çöktü kapımıza...

Amcalarımdan af kararı çıkmadı, ablamı babamın cenazesine de koymadılar...

Aradan yıllar geçti, ablamın bir oğlu olduğunu duyduk ama annem torununu ben de yeğenimi göremiyorduk.

Bir gün mahalle takımının topçuları bana müjde getirdiler:

"Recep abi ford taunus ile gelmiş, arabayı da kendisi sürüyor..."

Uzaktan bakıyordum. Kaportası pırıl pırıl yanan süslü bir arabaydı. Anlaşılan yine iyi ütmüştü Recep enişte. Mahalle takımına da yeni formalar ve sarı kırmızı bir top almıştı. Ama recep enişte mahallenin çocuklarını taksiyle gezdirse de ben o ford taunusa uzaktan bakıyordum. 10 numaralı formayı da başkaları giyiyordu...

Herkes Recep eniştenin arabasından bahsediyordu. O arabaya binip pavyon kalkışıyla ortalığı toza dumana boğduğunda mahallenin yeniyetmeleri de o tozları yutarak arabanın peşine takılıyordu. Bütün düğünlerde gelin arabası oluyordu bu araba. Bir kız gibi süslüyorlardı. O arabaya binmeyi o kadar çok istiyordum ki...

Sonra Recep eniştenin işi büyüttüğünü duyduk. "Şehirden ev aldı," dediler. Ablamla yeğenimi de alıp şehre taşındı. Artık ablamı, uzaktan da olsa göremeyecektim...

*

Liseyi bitirip öğretmen okulunu kazandım ve bir Eylül'de yorganı sırtlayıp şehre yollandım. Bir bekâr evi kiralayıp okula başladım. Duymuş Recep enişte şehirde olduğumu. Bir akşam ford taunusu çekti bekâr evinin önüne. Ablamla yeğenim de indiler arabadan. Bir tatlı çocuk ki! Tıpkı babasına benziyor. Huyu benzemese bari!

Eniştem çok şık giyinmişti, takım elbise, kravat... Ablam da öyle... Enişteye uzak duruyordum. Ablamla sarıldık, koklaştık. Beş altı yıldır ilk kez görüşüyorduk. Ablam babamı, annemi yad etti, iki gözü iki çeşme ağladı.

Eniştem arabanın arkasına altı aylık erzak doldurmuştu. Bekâr evine boşalttık. Sonra ev sahibini çağırttı. Cebinden bir tomar para çıkardı, adama altı aylık kirayı peşin verdi. Bir yüzlük de fazladan çıkarıp:

"Bu delikanlı benim kaynım," dedi. "Bununla işin olmasın, bir sorun olursa direk benim yanıma gel. Cumhuriyet

caddesindeki şehir kulübünde olurum ben. Orda, kapıda "Erkete Şükrü" var. Şükrü'ye..."

Ablam eniştemin sözünü ağzından aldı adeta:

"Orada Yanık Recep'i göreceğim dersen, hepsi tanır!"

Bu birkaç yıl içinde ablam da tam uyum sağlamıştı bu kumarcı adama anlaşılan. Kim bilir, pokerin, yanığın dilini de çözmüştü... İlkokulu bile tekmil edememişti ablam. Her sınıfta çift dikiş yapıp altı yılda üçüncü sınıfa geçince, gelinlik kız oldu diye, okuldan almışlardı. Kafası hesaba kitaba, okumaya yazmaya pek çalışmasa da sülün gibi kızdı. Üstündeki elbiseler de çok yakışmıştı. Ablam evini tarif etti:

"Ablan kurban olsun, okuldan fırsat buldukça gel, bizim başka kimimiz var," dedi. Çiçekli bir mendile sarılmış ve içinde hayli para olduğu anlaşılan küçük bohçayı uzattı: "Memlekete gidersen bunu da anneme ver, hakkını helal etsin, çok selam söyle..."

Garip bir çocuktu yeğenim. Yerinde duramıyordu. Daha 6 yaşındaydı ama gözleri fel fecir okuyordu. Birkaç dakika içinde bir sürü vukuat işledi. Boynuna ip takarak ağaca astığı kediyi son nefeste zor kurtardık. Sonra ağaçtaki kuşu taşlarken ev sahibinin camını kırdı... Recep enişte altı aylık kirayı peşin verirken fazladan bir de yüzlük attığı için ev sahibi sesini çıkarmadı.

Recep eniştemle ablam, sırayla yeğenimi övüyorlardı:

"Mahallenin tüm bebelerini dövüyor, babasına çekmiş, aslanım benim! Koçum! Hangi takımı tutuyorsun, dayına söyle bakalım..."

"Seneye okula başlayacak dayısı. Zehir gibi maşallah!"

*

Birkaç hafta sonra tarif ettikleri eve gittim. Apartmanın girişinde kapıcı karşıladı beni:

"Buyur yeğenim, kime bakmıştın?"

"Recep Korkmaz burda mı oturuyor?"

"Evi sattı Recep Baba!" dedi. "Birkaç aydır iyi ütüyordu, sonradan şansı ters döndü! Nazar oldu Recep Baba'ya! Ütüp geldiğinde bizi de görüyordu. Allah selamet versin..."

Recep eniştenin benim ev sahibine tarif ettiği şehir kulübüne gittim. Kulübün girişinde bitirim bir adam vardı. Saçları jöleli, bıyıkları yağlanmış... Sık sık etrafı kolaçan edip kapının ağzındaki sandalyeye oturuyordu. Enistemin "Erkete Şükrü" dediği adam bu olmalıydı. Yaklaştım:

"Recep enişteyi soracaktım, burda mı?"

"Makas Recep mi?"

Enistemin ilçede kırk lakabı vardı, burda yenileri eklenmişti. Ablamın sözleri düştü aklıma:

"Yok, dedim. Yanık Recep..."

"Tamam. Burda "Makas" derler ona. Sen nesi oluyorsun?"

"Kaynı olurum."

"Güzel adamdır Makas! Ama fena yoldular bu sıralar. Evini, arabasını da süpürdüler. Tanımadığın kulüplere tüneme Recep abi, dedim. Dinlemedi. Meğer o gece gittiği kulüpte masanın üç ayağı da kasaya çalışıyormuş yeğenim. Çapraza düşmüş, fena biçmişler. Cepleri tırnak yarası şimdi, kesik, tüysüz bu aralar. Yancılığa kadar düştü zavallı... Sen, yanlış zamanda geldin. Recep abinin yanına tüylenince geleceksin, seni krallar gibi yaşatır vallahi... Bak yeğenim kumarın da bir raconu vardır..."

Kulübün kapısında polisi kollayan Erkete Şükrü birkaç dakika içinde kumarın felsefesini izah etti. Kim bilir yukardakiler kitabını yazmışlardı... Recep eniştenin yazdığı kitapları hayal ettim: "Batağın Tarihi", "Ütme Sanatının İncelikleri", "Yeni Başlayanlar İçin Poker", "Kumarın Cazibesi", "On Aşamada Kumarın Felsefesi"...

Ürkek adımlarla çıktım yukarı. Recep Enişte "kesik" olduğu için yutkunarak masadakileri seyrediyordu. Beni görünce

afalladı biraz. Oraya kadar gelmeme ve onu bu düşkün halde görmeme bozulmuştu sanırım. Yeni evini tarif etti:

"Sen git ablanın yanına," dedi. "Ben de akşama gelirim."

Bir gecekonduya sığınmışlardı. Ne o ihtişamlı apartman vardı artık ne de kapıda bekleyen ford taunus. Ev karmakarışıktı. Ablam beni görünce telaşlandı. Ben hayli sinirlenmiştim, ilk kez böyle konuşuyordum ablamla:

"Bu adamdan sana hayır gelmez bacı! Bu adam asla bir işin ucundan tutmaz. İşi gücü kumar bunun. Kazandığı paralarla bir ay şah gibi yaşıyor, kaybedince on bir ay sefalet içinde. Yazık değil mi sana? Şu çocuğun geleceği ne olacak?"

Ablamın verdiği cevaplar şaşırttı beni:

"Öyle deme kurban olduğum! Yiğit düştüğü yerden kalkar! Enişten büyük adamdır, işini düzeltir mutlaka."

"Kumarcının işi mezara kadar düzelmez, abla. Sen de böyle ona arka çıkarsan, adam bu işlerden vazgeçer mi?"

"Şansı ters gitti bu aralar. Eli getirmedi. Çapraza getirmişler enişteni. Meğer üç kumarcı şirketmiş. Yancılar da işaret çakmışlar. Recep'in blöf yaptığını bildirmişler. Recep'in elinde kent varmış. Rest çekince üç papazı bulan masayı toplamış. Bir el önce eline bir "kupa kızı" gelseymiş, şimdi iki daire daha alacaktı Recep!"

Ablam değil de sanki "Erkete Şükrü" konuşuyordu. Doğru dürüst okuyup yazamayan kız, değme pokercilere taş çıkartıyordu.

Az sonra elinde "elli iki" destesiyle Murat geldi:

"Dayı, pişti oynayalım mı?"

Ablamın pokerde ne kadar ileri gittiğini o an anladım. Recep enişte herhalde evde ablamla poker alıştırmaları yapıyordu. Yeğenim de şimdiden piştiyi sökmüştü. İlerde babasını bile üten yaman bir kumarcı olacağı açıktı.

Bu adam ablamı fena efsunlamıştı. Gönlünü çaldığı gibi aklını da çelmişti. Ablam enişteme toz kondurmuyor, as-

la kötü yanını ele vermiyor, sürekli onun izine çalı çekiyordu:

"Recep'im inşallah yakında toparlar, kaybettiklerini yine kazanır. Hele şansı bir dönsün! Eli bir getirmeye başlasın..."

Kupa kızı ilk kez ihanet etmişti enişteme hatta ablama da... Kupa kızı gelmeyince evi ve arabayı üttürmüştü enişte, ekmeğe muhtaç olmuştu yeniden. Evdeki eşyalar darmadağın, mutfak tamtakırdı. Biraz sonra iki kadın kesti kapıyı:

"Kadın, kadın," dedi biri. "Oğluna terbiye ver, yoksa biz yapacağımızı biliriz! Şu çocukların haline bir bak!"

Yeğenim Murat ikisini de fena dövmüştü. Kadınlar gelince odadan sıvıştı, yoka çekildi. Kadınları ikna edip gönderdik. Murat geldi biraz sonra, kulağından tutup sıkıladım:

"Niye dövdün lan o çocukları?"

"Dayı, üttüğüm eneği vermediler!"

"Lafa bak! Erken başlamışsın, maşallah! Okula yeni başladın daha, baban gibi kumar oynayacağına, otur ödevlerini yap! Hergele!"

"Ben onlara göstereceğim, yarın okulda da döveceğim!"

Ablama döndüm:

"Otu çek köküne bak, demişler. Bu çocuk babasını da geçecek... Sen niye ilgilenmiyorsun bununla?"

Ablam Murat'a da toz kondurmuyordu:

"Öyle deme dayısı, zehir gibi maşallah. Dövülüp gelse daha mı iyi? Boş ver, gözü korkak alışmasın."

"Zavallı bacım! Sen neden geleceğini düşünmüyorsun? Maşallah, dünya yansa, içinde bir bağ otun yok!"

Ablamın birkaç hafta önce, "anneme ver," diye bana uzattığı ve hep ceketimin iç cebinde taşıdığım parayı tekrar kendisine verdim:

"Al bunu, hiç olmazsa beş on gün idare edersiniz..."

"Yok, almam, vallahi olmaz," dese de fazla ısrar etmedi, alıp koynuna soktu.

"Enişteme vermeyesin ha! Gidip onu da üttürür."
"Yok, vermem..."

*

Haftada, on günde bir uğruyordum ablama. Memlekete gidince ablamla görüştüğümü de annemden başka kimseye söylemiyordum. Kadın üzülmesin diye, anneme de hep yalan söylüyordum.

Enişte min durumu belliydi. Ablamsa kıratın yanında dura dura huyunu da suyunu da almıştı. Çocuk bari kurtulsun diye, Murat'ın okul durumuyla ilgileniyor, her gittiğimde derslerini kontrol ediyordum. Sömestr tatili olmuştu ama bizim Murat henüz okumayı sökememişti. Birkaç fiş cümlesini ezberlemişti o kadar. Bir gün okula gidip öğretmeniyle konuştum. Öğretmen feryat etmeye başladı:

"Her teneffüs bir çocuğu dövüyor! Çantasında kumar kâğıdı ile okula geliyor. Geçen gün okula çakmak getirmiş, ön sırada oturan kızın saçlarını yaktı! Kızcağızı zor söndürdüm. Asla ödevlerini yapmıyor. Mahallede ne kadar kedi köpek varsa okula getiriyor. Geçenlerde bir kuş ölüsü bulmuş, koymuş Ayla'nın çantasına. Elini çantaya atan kız, kuş ölüsünü görünce bayıldı! Sınıfta okumaya geçemeyen sadece Murat..."

Öğretmeni dinledikten sonra eve geldim. Yapıştım bunun kulağına. Birkaç da tokat attım ensesine:

"Okumayı öğreneceksin, her geldiğimde kontrol edeceğim," dedim, pazarlık da ettim: "Eğer okumayı öğrenirsen, söz, sana ilk maaşımla bisiklet alacağım."

*

İki yıl su gibi akıp gitti, okulu bitirip öğretmen oldum. Dağ başında bir köyde de göreve başladım. Birkaç ay sonra ablamdan bir mektup geldi:

"Sevgili kardeşim... Enişten hapse düştü, üç aydır hapis yatıyor. Yiyecek ekmeğimiz yok... Senden başka kimim var benim..."

*

Maaşımı almak için ilçeye, oradan da izin alıp ablamın yanına gittim. Bu kız gönlünü değil ruhunu da kaptırmış. Kırk yıllık kumarcı gibi konuşuyor! Recep eniştenin dilinden izah etti başlarına geleni:

"Ütülenin biri ihbar etmiş. Allah'ından bulsun. Aynasızlar sivil ekiplerle gelmişler. Erkete Şükrü'den uçan kaçan kurtulmazmış, tehlikeyi anında sezer, elinin altındaki zilin düğmesine basar ve yukarıya haber uçururmuş. Ama Şükrü'yü uyutmuşlar nasıl olmuşsa. Recep'imin de tam şansı dönmüş, eli de iyi geliyormuş, hayli kazanmış ama suçüstü yapmışlar... Murat ile haftada bir ziyaretine gidiyoruz, çok yatmaz diyorlar..."

"Geçmiş olsun," dedim. İçimden de söyleniyordum: "Ulan inşallah çıkmaz bu herif. Bir ömür kalır kodeste..."

Cuma günü görüş günüymüş, ablam Murat'ı da hazırladı, birkaç paket sigara ve yiyecek bir şeyler alıp cezaevinin yolunu tuttuk.

Cezaevinin önüne gelince Murat:

"Dayı," dedi. "Maaşını aldın mı?"

"Eyvah," dedim içimden, "Acaba okumayı öğrendi mi?"

"Dayı, hani bana bisiklet alacaktın?"

"Alacağım, sen okumayı öğrendin mi ki!"

"He, öğrendim."

Murat'ın okumayı öğrendiğini sanmıyordum. Ama yine de içimde bir umut doğdu. Şunu bir imtihan edeyim, diye geçirdim içimden. Ceplerimi karıştırdım, okutacak bir şey yok...

"Dayı," dedi. Cezaevinin girişindeki yarım daire şeklindeki tabelayı göstererek: "Aha şu yazıyı okuyayım mı?"

"Malatya E Tipi Kapalı Cezaevi" yazıyordu levhada. Herhalde bisikleti almamız lazım, diye düşündüm.

"Oku lan," dedim. Haydi, oku bakalım!"

Murat başını sol tarafa doğru yatırdı ve levhadaki yazının başlangıcına hizaladı, havada yarım daire çizerek ve heceleyerek başını sağa doğru kaydırdı ve koca cümleyi iki hecede okudu:

"Haaaaa-pisss!"

Kendimi tutamadım, güldüm. İlahi! Bu oğlan babasını geçecek üçkâğıtçılıkta!

"Aferin, koçum," dedim. "Bir daha oku bakalım!"

Murat büyük bir özgüvenle ve hareketini yineleyerek okudu:

"Haaa-pisss!"

*

Görüştük Recep enişteyle. Hayli kül savurdu, ablamı teselli etti ve bana döndü:

"Kayınço, ben burdan çıkana kadar ablanla yeğenin sana emanet! Burdan bir çıkayım, söz bir Allah bir, bir daha kumar falan yok. Bir iş bulup başımın çaresine bakacağım."

"Kumarcının tövbesi olmaz, enişte!"

"Göreceksin, vallahi bırakacağım!"

Ablama hayret ediyordum. Bu nasıl bir sevgiydi! Sevdiği adama sonuna kadar sahip çıkıyor, onun her dediğine inanıyor, üstelik hep yüceltiyordu:

"Recep dediğini yapar, kardeşim! Bırakacağım derse, bırakır. Vallahi kumarın adını anmaz bir daha. Ben Recep'imi bilmez miyim?"

*

Dönüş yolunda ablama hayli sitem ettim:

"Babam senin yüzünden öldü. Gönlünü kaptırdın bir ku-

marcıya, annemi de perişan ettin. Kadın yıllardır dert çekiyor senin yüzünden... Şimdi ne yapacaksın? Bırak bu adamın peşini, sana bir hayrı yok zaten. Bırak, memlekete götüreyim sizi. Annemin elini öper, barışırsınız."

Öyle bir söz söyledi ki susmak zorunda kaldım:

"Olmaz kardeşim. Ben bir kere sevdim onu! Dünya bir yana, Recep bir yana! Dilenir, deşirir beklerim Recep'imin yolunu..."

*

Maaşımın bir kısmını ablama gönderiyordum. Benden başka kimi vardı garibin. Bir de onulmaz bir sevdaya düşmüştüm ki, şimdi onu daha iyi anlıyordum. O kız benimle evlense, kulu kölesi olmaya razıydım. Bir "he" dese ablamın dediği gibi dilenir deşirir o kızı alırdım.

Yaz tatiline yakın, ablamdan bir mektup daha geldi. "... Recep hapisten çıktı, çok şükür. Bir lise diploması uydurdu, belediyede işe de girdi... Gözümüz aydın, kumarı da bıraktı..."

İşe girmek için de bir şeyler uydurmuş, bir fırıldak çevirmişti eniştem. Sevindim. "İnşallah sahte diplomadan dolayı başına bir iş gelmez" diye geçirdim içimden. Çok şükür enistenin işe girmek için uydurduğu diplomadan kötü koku çıkmadı. Ben birkaç ay sonra işi bırakır, yine kumara başlar diye düşünüyordum. Fakat eniştem ummadığım şekilde sebat etti, çalıştı... Ablamdan gelen mektuplara göre kumarı da bırakmıştı. Bense onun kumarı bırakacağına asla inanmıyordum.

*

Yaz tatilinde ablamı ziyarete gittim. Kumaşı düzeltmişti, yüzü gülüyordu. Bir binanın bodrum katında oturuyorlardı ama dirlikleri düzenleri fena sayılmazdı. Ablam, bir genel müdür karısının edasıyla:

"Enişten mesaide, beş buçukta gelir," dedi.

"Murat okulu bitirebildi mi?"

Ablam sustu.

"Mahallede kuş taşlıyor, değil mi? Oğlanı da kendinie benzetti enişte..."

Cevap vermedi. Ben sorguya devam ettim.

"Enişte gerçekten de kumarı bıraktı mı?"

"Bıraktı çok şükür."

"Artık hiç kumar oynamıyor mu?"

"Bıraktı, vallahi bıraktı! Üç kurban kesip fakir fukaraya dağıttım. Enişteni bir görsen, tanıyamazsın. Sabah erkenden kalkar, doğruca işe gider. Akşam işten çıkınca da gazetesi koltuğunda eve gelir. Eve geldikten sonra kafasını gazeteden kaldırmaz. Sürekli gazete okur, kitap okur!"

İnanamadım. Recep enişte kim; gazete, kitap okumak kim!

"Abla," dedim. "Yine enişte izine çalı çekiyorsun, yalan söyleme!"

"Vallahi doğru söylüyorum. İnanmazsan gel de bak! Okuduğu gazete ve kitaplar burda..."

Ablam beni çeke çeke öbür odaya götürdü. Masanın üstünde, duvardaki rafta hayli gazete ve kitap vardı. Şöyle bir göz gezdirdim enişte kitaplarına ve gazetelerine:

"Süper Toto Formülleri!", "Nalkopon!", Veliefendi'de Bu Hafta!", "Banko Maçlar", "6 Banko ile 13+1 Formülleri", "Altılı Ganyan Oynama Sanatı!", "Atlar ve Jokeyleri", "Ustalardan Para Basan Kuponlar"

EMRE AKDERE 1992 yılının 17 haziranında taşranın iki ucundan yolları Yozgat'ta kesişen bir anne ve babanın oğlu olarak Yozgat'ta doğdu. Ziraatçı babasıyla boz renkli buğday tarlalarında gezdi, dağ köylerinde tandırdan çıkan sıcak ekmeklerden yedi, yüksek tepelerin kaynak sularından içti, çobanlarla konuştu, yaşlılardan hayat tecrübesi öğrendi. İlk ve ortaöğrenimini Yozgat'ta tamamladı. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde okudu. Yazdığı yazılar çeşitli gazete ve platformlarda yayınlandı, büyük şehirde yapamadı, taşradan kopamadı, okuldan sonra yeniden çok sevdiği memleketine döndü. Halen orada yaşamaktadır. Dağcılık, yamaç paraşütü, atletli dalış gibi sporlarla hem eğitmen hem profesyonel sporcu olarak ilgilenmektedir.

CİHAN AKTAŞ 1960 yılında Erzincan'ın Refahiye ilçesine bağlı Kalkancı köyünde doğdu. Beşikdüzü Öğretmen Lisesi'ni (1978) ve İstanbul DGSA Mimarlık Yüksek Okulu'nu (1982) bitirdi. Mimar, gazeteci ve okutman olarak çalıştı. Roman ve öykü kitapları yanı sıra kadın meseleleri, mimarlık ve şehircilik, sinema ve siyaset etrafında araştırma ve denemelerden oluşan kitaplar yayımlattı.

İMDAT AVŞAR 1967'de Kırşehir-Kaman'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kaman'da tamamladıktan sonra Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Yüksekokulu'nu bitirdi. Malatya ve Erzurum'da öğretmenlik yaptıktan sonra 1993-1997'de İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Yöneticiliği ve Deneticiliği Anabilim Dalı'ndan mezun oldu. 1999'da Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yüksek Lisansını tamamladı, aynı yıl Iğdır'a maarif müfettişi olarak atandı. Halen Kayseri'de maarif müfettişi olarak görev yapmaktadır. 2007'den bu yana yazdığı şiir ve hikâyeleri, Türkiye'de ve çeşitli Türk lehçelerinde yayımlandı. Türk lehçelerinden hikâye ve şiir çevirileri de vardır. Aralarında Uluslararası Resul Rıza Ödülü (Azerbaycan, 2010), Kültür Bakanlığı Abbas Sayar hikâye yarışmasında birincilik ödülü (2010), Türk Lehçeleri arası en iyi hikâye çevirisi ödülü (2012), Uluslararası Bahtiyar Vahapzade adına Türk Dünyası Edebiyatına Hizmet Ödülü (Azerbaycan, 2012), İlesam En iyi Hikâye Ödülü (2013) de bulunan birçok ödül kazanmıştır.

TOLGA ARVAS 1969'da Ankara'da doğdu. 1997-2002 arasında arkadaşlarıyla beraber Arif Takvimi'ni çıkardı. *Virgül*, *Albüm*, *Birikim*, *Yemek ve Kültür* dergilerinde yazıları yayınlandı. *100 Lakap*, *100 Otobiyografi*, *Tren Bir Hayattır* (ortak çalışma) kitaplarını hazırladı. Ağaçkakan, Overteam Yayınları'nda editör-yayın danışmanı olarak çalışıyor.

TANIL BORA 1963 Ankara doğumlu. İstanbul Erkek Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. 1983'ten beri İletişim Yayınları'nda çalışıyor. 1993-2014 arasında sosyal bilim dergisi *Toplum ve Bilim*'in yayın yönetmenliğini yürüttü. 1989'dan beri yazdığı *Birikim*'in 2012'den beri yayın koordinatörüdür. Ağırlıkla Türkiye'de siyasî ideolojilerle ilgili olmak üzere kitap ve makaleleri vardır. Can, Onur, Deniz, Alaz ve Olga'nın enistesi.

JARED CONRAD-BRADSHAW 1985'te Boston'da doğdu. 2007 yılında Chicago Üniversitesi'nden mezun oldu. Ardından, Columbia Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisans yaptı. Din ve siyaset sosyolojisi üzerine çalıştı.

FUNDA ŞENOL CANTEK 1970 Ankara doğumlu. A.Ü. İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden mezun olduktan sonra bir süre basın sektöründe çalıştı. Lisansüstü eğitimini Ankara Üniversitesi SBE, Gazetecilik ABD'nda tamamladı. 1994 yılında Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2010 yılından 2017 yılına kadar Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde görev yaptı. 2017'de 686 No'lu KHK ile ihraç edildi. Başlıca ilgi alanları, gazetecilik uygulamaları, iletişim sosyolojisi, kent sosyolojisi, basın tarihi, toplumsal cinsiyet çalışmaları ve sözlü tarih çalışmalarıdır. Doktora tezi, *Yabanlar ve Yerliler: Başkent Olma Sürecinde Ankara* adıyla İletişim Yayınları tarafından 2003 yılında kitaplaştırıldı. Yine İletişim'den *Sanki Viran Ankara* (2006), *Aynanın Önünde Cımbızın Ucunda* (2017) adlı derlemeleri yayımlandı. 2012 yılında Ankara Üniversitesi Yayınevi tarafından yayımlanan *Cumhuriyet'in Ütopyası: Ankara* adlı derlemesi, 2017 yılında İletişim tarafından *İcat Edilmiş Şehir* adıyla yeniden basıldı.

MUSTAFA ÇİFTCİ 1977 Yozgat doğumlu, 10 yaşındayken apartmanda gazete çıkarmak için uğraştı ama ekibi zayıf olduğu için gazete hiç çıkmadı. Dedesinden kıtlık, kıran, seferberlik hikâyeleri, anneannesinden "mıstıcık" masalları dinledi. Gazi Üniversitesi, Gazetecilik Bölümü'nü bitirdi, ardından öğrenim için Güney Afrika'ya gitti. Bir zaman sonra anladı ki anne kokusundan ayrı kalamıyor. İkisi yurt içinde biri yurtdışında üç mastır programını bıraktı. "Benim kariyer planım annemi sevmektir," diyerek Yozgat'a geri döndü. Çocukluğundan beri içinde bir maraz gibi büyüyen anlatmak iştahını teskin etmek için anlattı da anlattı. Gün geldi, "bu anlattıklarını yaz," dediler, yazdı, "...biz bunları basalım," dediler, "eh öyle olsun," dedi, aslında hiç umudu yoktu, "benim eşime dostuma anlattıklarımı kim ne yapsın?" diyordu. Ama basılanlar okundu, beğenildi. Yalan dünyada bir ahdi var, "ömrüm oldukça, nefesim yettikçe anlatacağım, dinleyen olmazsa eskiden olduğu gibi aynа karşısında kendime anlatırım," diyor. Halen Yozgat'ta yaşıyor. 2014 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın hikâyecisi seçilmiştir. 2016 yılında Necip Fazıl Ödülleri kapsamında İlk Eserler Ödülü almıştır.

KADİR DEDE 2015 yılında doktora derecesini aldığı Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde halen öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Akademik ilgi alanlarını Türkiye'de gündelik hayat, popüler kültür ve milliyetçilik konuları oluşturmakta. Bu alanlardaki çalışmaları çeşitli dergi ve derlemelerde yayımlandı. Ayrıca Aksu Bora ile *Ütopyalar - Politikayla Arzunun Kesiştiği Yer* (2018) başlıklı derlemenin editörlüğünü yaptı.

RİTA ENDER 1984'te İstanbul'da doğdu. 2003 yılında İstanbul Özel Saint Joseph Fransız Lisesi'nden, 2008 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Ocak 2010'da avukatlığa başladı. Galatasaray Üniversitesi ve Panthéon - Assas Üniversitesi'nde (Paris II) yüksek lisans yaptı ve azınlık hakları üzerine çalıştı. 2001 yılından beri çeşitli gazete ve dergilerde yazıyor. İletişim'den çıkan kitapları: *Kolay Gelsin* (2015), *İsmiyle Yaşamak* (2016), *Aile Yadigârları* (2018).

BAĞIŞ ERTEN 1973 Ankara doğumlu. İstanbul Hukuk mezunu. Boğaziçi'nde Yakın Tarih master'ı yaptı. 2003 yılından beri spor gazeteciliği yapıyor. Birtakım gazete, televizyon ve dergilerde yorumculuk/yazarlık yaptı, yapmaya da devam ediyor. Eurosport Türkiye'nin Genel Yayın Yönetmeni ve Kadir Has Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışıyor.

ÇAĞATAY HAKAN GÜRKAN 1973 Çukurovası'nın haziran sıcağına doğduğundan mıdır bilinmez memleketini başkaca meşakkatine aldırmadan çok sevdi. Beş altı yaşlarındayken geceleri gaz lambası ışığında babasının radyo tiyatrosu kıvamında okuduğu *İnce Memed*'in etkisiyle Çukurova ve edebiyat sevgisi ruhuna işledi. Üniversiteyi bitirip öğretmen olana kadar da buradan ayrılmadı. Çok değil birkaç şehir dolaştı ve bir on yıl sonra Adana'ya geri döndü. Halen burada yaşıyor. Ülkenin çeşitli edebiyat ve fikir dergilerinde yazdı, çizdi. *İzdiham* dergisinde hikâyelerine ve çizimlerine devam ediyor. Toroslar'ı, eski Adana sokaklarını dolaşmayı ve hikâye biriktirmeyi seviyor. Beden eğitimi öğretmeni olarak yaşamını sürdürüyor.

GİRAY KEMER 1987'de Ankara'da doğdu. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. Ankara'da yaşıyor. İletişim'den çıkan *Olaylar Boksörün Pazı Sarmasını Yemesiyle Başladı* (2014) ve *Ses Veriyorum* (2016) adlı iki hikâye kitabı vardır.

METİN SOLMAZ 1969'da doğdu, Ankara'da büyüdü. Muhtelif üniversitelerde okudu, bitirmedi. Çıkışından batışına kadar dört sene Ankara Radyo Arkadaş'taydı. 1990 yılından bu yana yazılı basında ve muhtelif internet sitelerinde yazıyor. Siberalem.com, Idefix.com ve Uzuncorap.com kurucularındandır. 1992'de Korsan Yayınları'ndan *Kenardaki Milyonerler*, 1994'te Pan Yayıncılık'tan *Rock Sözlüğü*, 1996'da yine Pan Yayıncılık'tan *Türkiye'de Pop Müzik* isimli kitapları yayımlandı. 2004 sonunda Overteam New Media'yı, 2010'da Overteam Yayınları'nı kurdu. Şimdi yaptıkları Overteam.com adresinden takip edilebilir.

AHMET TULGAR 1959'da İstanbul'da doğdu. 27 sene gazetecilik yaptı. Eserleri: *Evsiz Ülke Hikâyeleri* (öykü, 1989), *Birbirimize* (öykü, 2009), *Duygusal Anatomi* (öykü, 2015), *Volkan'ın Romanı* (roman, 2006), *Çocuklar ve Canavarları* (roman, 2012), *Şehrin Surlarındalar* (makaleler, 1992), *Tam Yakalandığımız Yerden* (makaleler, 2004), *Ne Olmuş Yani?* (makaleler, 2005), *Ben Onlardan Biriyim* (makaleler, 2007), *Diller Çehreler Barış* (makaleler, 2010), *Henüz* (makaleler, 2013), *Mahallede Herkes Kahramandır* (söyleşi, 2004).

TAÇLI YAZICIOĞLU Adana'da doğdu. Manchester Üniversitesi, İnsan Bilimleri Fakültesi'nden kazandığı bursla doktora derecesini aldı (2006). Kültür ve piyasa ilişkisi üzerine yaptığı etnografik araştırmalarla doçent oldu. İlk romanı *Hep Sondan Başlar* (2019) İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. Yaşamının bir kısmını İngiltere, Guatemala, Hollanda ve Kanada'da geçiren yazar, doktora yapmaya başlamadan önce uluslararası şirketlerde çalışmıştır. Bilkent Üniversitesi'nden bilgisayar ve enformatik mühendisliği ve işletme yüksek lisans dereceleri de vardır. Üniversitede yan dal olarak okuduğu sanat ve fotoğraf çekme yaşamında ve yazılarında önemli bir

yer tutar. Yurtdışında yayımlanmış makale ve kitap bölümleri vardır. Anı-öykülerinden biri İletişim Yayınları'ndan çıkan *Adana'ya Kar Yağmış* (2006) derlemesinde yer almıştır. Halen *Birikim* gibi dergilerde ve blogunda yazmaya devam etmektedir. Bir kızı vardır, İstanbul'da yaşar.

"Enişte dönen bir şeydir. Karısının zemininde, kendisine yönelen bakışlara göre, bakışların etkisiyle, bakışlar nezdinde bir topaç gibi dönerken, birbirinden farklı görüntüler sergiler, farklı işaretler gönderir, farklı estetik duyumlara yol açar, farklı hisler uyandırır. (...) Enişte aile ortamının yanar döneridir. (...) Mütemadiyen ölçülür, biçilir. Enişte, her daim alıcı gözlerin, mütecessis bakışların, duraksız temaşaların, tehlikeli nazarların, delici merakların hedefidir. Herkes perspektifine göre eniştede bir şeyleri merak eder. Enişte, içinde mahremi fokurdayan bir kazandır akrabaların algısında. Kimse enişteye kayıtsız kalamaz."

Ahmet Tulgar

Enişte "müessesesi"ne, tıpkı bu müessesenin kendisi gibi "çok yönlü" bakışlar: Biraz sosyolojik ilgi, biraz popüler kültür analizi, yakın tarihten bir "millî enişte" örneği, ince gözlemler içeren denemeler, bol enişte "deneyimi" ve hatırası...

Aile ilişkileri "formatına" göre kurulan toplumsal ilişkilere, aile kurumunun makamlarıyla tanımlanan "sosyal tiplere" dair bir küçük panorama, aynı zamanda. Veya, isterseniz, her biri nevi şahsına mahsus bir dizi enişte tipinin resmigeçidi.

Yine Mustafa Çiftci ile Tanıl Bora'nın derlediği *Yengeler Cumhuriyeti*'ne hısım bir kitap.

Emre Akdere, Cihan Aktaş, Tolga Arvas, İmdat Avşar, Tanıl Bora, Funda Şenol Cantek, Mustafa Çiftci, Kadir Dede, Rita Ender ve Jared Conrad-Bradshaw, Bağış Erten, Çağatay Hakan Gürkan, Giray Kemer, Metin Solmaz, Ahmet Tulgar, Taçlı Yazıcıoğlu'nun yazılarıyla...

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-2737-1

KDV'DEN MUAFTIR